

MARIJA BISTRICA U DOBA
IVANA KRIZMANIĆA I HRVATSKOG NARODNOG PREPORODA

**MARIJA BISTRICA U DOBA IVANA KRIZMANIĆA I HRVATSKOG NARODNOG
PREPORODA**

Nakladnik

Ogranak Matice hrvatske u Mariji Bistrici

Za nakladnika

Snježana Husinec

Urednici kataloga

Vedran Klaužer

Damir Galoić

Snježana Husinec

Autori izložbe

Snježana Husinec

Vedran Klaužer

Damir Galoić

Autori tekstova

Damir Galoić, Romina Gorički, Snježana Husinec, Jadran Jeić, Andraž Jež, Vedran Klaužer,
Anita Klemar, Darko Lacković, Marinko Micak, Vlasta Švoger

Autori kataloških jedinica

Snježana Pavičić, s. Lina Plukavec, Boris Mašić, Snježana Husinec, Hrvatski školski muzej

Fotografije

Juraj Lukina, Nedjeljko Pintarić, Vedran Klaužer, Damir Galoić, Snježana Husinec, Željko Podoreški

Lektura i korektura

Ivančica Tomorad

Dizajn korica

Željko Podoreški

Grafička priprema i tisak

Tiskara Zelina d.d., Sv. Ivan Zelina

Naklada

200

Marija Bistrica, 2017

Ogranak Matice hrvatske u Mariji Bistrici

**MARIJA BISTRICA U DOBA
IVANA KRIZMANIĆA I HRVATSKOG
NARODNOG PREPORODA**

Izložba “Marija Bistica u doba Ivana Krizmanića i hrvatskog narodnog preporoda” dio je istoimenog projekta Ogranka Matice hrvatske u Mariji Bistrici čiji je cilj istažiti i javnosti predstaviti život i djelo zaboravljenog hrvatskog velikana, bistričkog župnika, prevoditelja i književnika Ivana Krizmanića, kao i ukazati na povijesnu ulogu Marije Bistrice u hrvatskom narodnom preporodu.

Projekt je osmišljen u povodu 175. obljetnice Matice hrvatske i 250. obljetnice rođenja Ivana Krizmanića, a sastoji se od interdisciplinarnog znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem, svečane akademije, otkrivanja spomen-ploče, izložbe, polaganja vijenca na grob Ivana Krizmanića te tiskanja zbornika radova sa znanstvenog skupa.

Zahvaljujemo na suradnji i posudbi predmeta:

Hrvatskom nacionalnom svetištu Majke Božje Bistričke
Općinskoj knjižnici i čitaonici Marija Bistrica
Nadbiskupskom duhovnom stolu
Riznici zagrebačke katedrale
Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu
Središnjici Matice hrvatske
Hrvatskom školskom muzeju
Muzejima Hrvatskog zagorja, Muzeju seljačkih buna
Muzejima grada Zagreba
Hrvatskom državnom arhivu
Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu
Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Hrvatskom glazbenom zavodu
Muzeju za umjetnost i obrt
Muzeju Ljudevita Gaja u Krapini
Kajkaviani, Donja Stubica

Zahvaljujemo Borisu Mašiću na pomoći kod postava izložbe.

Izložbu i katalog sufinancirali su

Općina Marija Bistrica
Krapinsko-zagorska županija

ISBN 978-953-58528-3-4

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000963760.

SADRŽAJ

<i>Snježana Husinec i Vedran Klaužer</i> MARIJA BISTRICA - KOLIJEVKA MATICE HRVATSKE	7
<i>Snježana Husinec</i> IVAN KRIZMANIĆ – PREVODITELJ, KNJIŽEVNIK I POLIGLOT	13
<i>Damir Galoić i Vedran Klaužer</i> BISTRičKI ŹUPNIK IVAN KRIZMANIĆ (1766. - 1852.)	19
<i>Vedran Klaužer</i> BISTRičKA ŹUPA U VRIJEME ŹUPNIKA IVANA KRIZMANIĆA (1818. - 1849.)	22
<i>Darko Lacković</i> MARIJA BISTRICA, UPRAVNA PODJELA I STANOVNIŠTVO U VRIJEME HRVATSKOGA NARODNOG PREPORODA	26
<i>Vlasta Švoger</i> KRIZMANIĆEV BISTRičKI KRUG I ILIRSKI POKRET	29
<i>Anita Klemar</i> LJUDEVIT GAJ U ŹARIŠTU PREPORODNOG POKRETA	33
<i>Andraž Jež</i> STANKO VRAZ U MARIJI BISTRICI – KRATKA POVIJEST ILIRSKOG POKRETA	40
<i>Romina Gorički</i> DRAGOJLA JARNEVIĆ I NJEZINE VEZE S MARIJOM BISTRICOM	44
<i>Marinko Micak</i> LJUBAV I ZLOBA U VRIJEME LISINSKOG	48
<i>Jadran Jeić</i> EDUARD FINK – SVEĆENIK I ILIRSKI GLAZBENIK	51
<i>Damir Galoić</i> ANTUN KERSCHHOFER - HRVATSKI VIOLINIST I VELEPOSJEDNIK U MARIJI BISTRICI	55
KATALOG	59

Ivan Krizmanić
(1766. - 1852.)

MARIJA BISTRICA - KOLIJEVKA MATICE HRVATSKE

Ove godine navršilo se 175 godina od utemeljenja najstarije hrvatske kulturne ustanove - *Matice hrvatske*. Ideja o potrebi za takvom ustanovom javila se u vihoru preporodnih događanja tridesetih godina devetnaestog stoljeća u vrijeme kada je u okviru procesa nacionalnog osvještanja, koji su trajali diljem Europe, hrvatska vodeća društvena jezgra potaknula ujedinjenje tada rascjepkanih hrvatskih zemalja. Hrvatski nacionalni identitet gradi se na kulturnom i jezičnom jedinstvu svih, tada rascjepkanih, hrvatskih krajeva. Važnu ulogu u širenju preporodnih ideja imaju ilirske čitaonice koje se osnivaju u većim hrvatskim gradovima. Iz zagrebačke čitaonice izrasta temeljna ustanova za promicanje narodne svijesti i očuvanje kulturne baštine - *Matica ilirska*. Njezinom je osnivanju prethodio niz aktivnosti, neke od njih odvijale su se upravo u Mariji Bistrici.

Ljudevit Gaj već 1829. godine razmišlja o osnivanju ilirskoga društva, kojem bi svrha bila očuvanje i gajenje narodnoga jezika i svijesti. Nakon što sabor hrvatskih staleža 1836. godine prihvaća njegovu ideju, dvije godine kasnije osniva se zagrebačka čitaonica na čelu s gorljivim zagovornikom preporodne ideje i narodnog jezika grofom Jankom Draškovićem (1770. - 1856.), osnivačem i kasnije prvim predsjednikom Matice ilirske (1842. - 1850.). Čitaonica postaje središnjim mjestom svih društvenih aktivnosti kao i primjer za osnivanje lokalnih čitaonica.

*Grof Janko Drašković (1770. - 1856.),
prvi predsjednik Matice hrvatske,
HDA, sign. HR-HDA-930, inv. br. 569*

Čitaonica je u početku usredotočena na razvoj gospodarskih ideja, te se raspisuju razne novčane nagrade i natječaji za knjige o izvozu vina, podizanju suknara i kožara, te priručnike ili knjige o gospodarstvu za škole. Javni medij putem kojeg se Čitaonica oglašava i širi svoje ideje jesu *Ilirske narodne novine*. Ključni trenutak za osnutak Matice zbiva se 7. ožujka 1839. kada ilirci donose odluku da se unutar Čitaonice osnuje *Matica ilirska* čiji je cilj, pored svrhe čitaonice koja je čitanje knjiga i novina, objavljivanje korisnih knjiga na trošak članova društva.

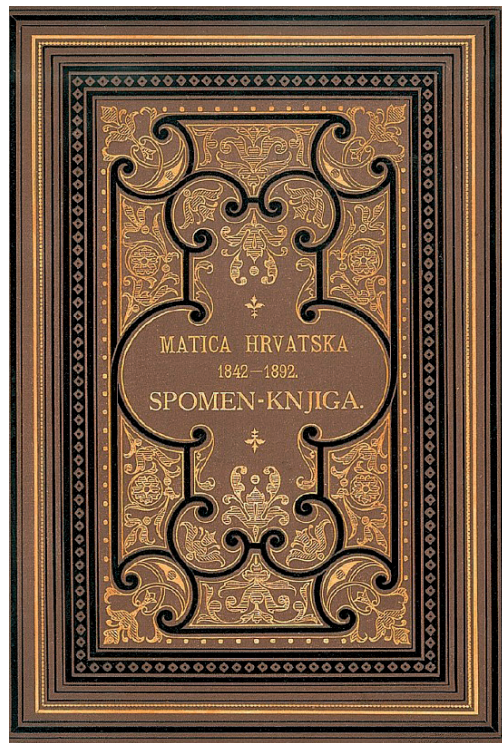
tva i to na ilirskom jeziku. Sastavljaju se pravila koja Ljudevit Gaj odnosi kralju na potvrdu te iste godine. Kako se zbog raznih razloga i uvjeta nije dogodila potvrda pravila, odlučeno je da se ona ne čeka, već da se unutar Čitaonice osnuje samo glavnicu *Matica ilirska* s kojom će Čitaonica izdavati knjige.

U to vrijeme dobar prijatelj grofa Janka Draškovića, veliki domoljub i bistrički župnik Ivan Krizmanić u Mariji Bistrici okuplja mlade ilirce i s njima zauzeto raspravlja o novim političkim i društvenim kretanjima, o preporodnoj ideji i njezinoj implementaciji. Prema riječima Franje Markovića, i sam je Gaj „svoje misli o preporodu Hrvatske“¹ razvijao najprije u Bistrici. U *Ljetopisu* župe bistričke Josip Šafran, umirovljeni čaglički župnik i začasni prisjednik Duhovnog stola, bilježi da je u Mariji Bistrici rođen i kršten kulturni prilog *Ilirskim novinama Danica Ilirska*. Ne iznenađuje stoga da se u Bistrici osmišljavalo i novo kulturno društvo te da je u Bistrici „bio zarodak Matici ilirskoj“². Marković navodi da je Matica proizašla iz „gospodinskog društva“ koje su u Mariji Bistrici u jesen 1841. uz potporu Stanka Vraza, također čestog gosta u Mariji Bistrici, osnovale Krizmanićeve nećakinje, oduševljene ilirke, Dragojla Štauduar, Paulina Krizmanić i gospođa Ivana Čačković. Preko novoosnovanog ženskog društva mlade su gospođe nau-mile aktivno djelovati na promicanju ilirske ideje. Zamislile su, naime, humanitarnu akciju kojom će se prikupljati glavnicu za buduću *Maticu ilirsku*. Akcija se sastojala u sljedećem:

„načiniti bakroreznu sliku slavnoga domorodnoga prvaka grofa Janka Draš-

kovića, izhodiv njegovu dozvolu, pak bi od dohodka iz razprodaje tih slika utemeljio glavnicu za izdavanje moralno-poučnih i zabavnih knjiga za mladež.“³

Sačuvana pisma⁴ bistričkih ilirki svjedoče da su one svoje istomišljenice pozivale da se priključe novom društvu koje će izdavati spomenutu literaturu. Među pismima upućenim Stanku Vrazu također je pronađeno jedno takvo pismo upućenoj ženskoj osobi 24. siječnja 1842. godine iz kojeg je jasno vidljiva namjera te koje potvrđuje da je u aktivnostima upućivanja poziva hrvatskim ženama da se pridruže društvu i daju prilog sudjelovao i Vraz.

Naslovnica povijesno-biografske spomenknjige Matice hrvatske iz 1892. godine (autori: T. Smičiklas i F. Marković)

1 Marković, Franjo (1880): *Uvod*, str. XII

2 Marković, Franjo (1880): *Uvod*, str. XII

3 Marković, Franjo (1880): *Uvod*, str. XLIX

4 Pisma se čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, te u Hrvatskom školskom muzeju.

Vedra i plemenita dušo!

Mi podpisane posestrime nakanismo sastavit jedno maleno od domorodkinjah kolo, koje bi proslavilo prevriednoga starca, grofa Janka Draškoviča, kano mnogo zaslužnoga domorodca i spisatelja zlatne, nam posvetjene knjižice "Ein Wort an Iliriens hochherzige Töchter", i koje bi pred svetom izobraženim dalo dokaz, da i u našoj hãrvatskoj domovini imade ilirskogà naroda kćerih, koje znadu cieniti rodoljubno Slovo prosvietloga našega velikoga domorodca.

Čini nam se pako za dostići svarhu ovu u obziru domaćih okolnostih najshodni, zamolit presvietloga grofa, neka nam dozvoli, da sliku njegovu viešti umietnik u Zagrebu u dopàesniku (Brustbild) s naravosličnimi cvietami (farbami) snim; zatim pako namieravamo isti obraz putem kamenotiska do nekoliko stotinah umnožati dat. Izvornik (Original) postaviti ćemo u pozlatjenom okvieru u dvoranu Čitaonice Zagrebačke, od koje je isti visoko zaslužni Gospodin Grof predsjednik, a dohodak od kamenotisnih prilikah, koje će se običnim putem razprodavati, opredieljujemo kao jedan prinesak k glavnici Čitaonice Zagrebačke, kanoti domorodnoga zavoda, koi je od proslavljenoga grofa na korist i diku domovine u život uveden.

K Cilju našem treba, da složimo malu jednu glavnicu; zato pozivamo na pri-mierni prinesak Tebe mila po rodu i duši posestrimo ilirska, kako takojer druge nie-koje po izbor domorodkinje kojih plemenito i nježno sàrdašce, kako nam je poznato, za dom i rod vatrenom ljubavi kuca, a bistra i umna glava buduću srieću uvidja, koja će našoj domovini svanut sa suncem narodnosti ilirske, razvite u duhu sloge, slobode i ljubavi.

Izvoli jednoj od nas podpisanih ljubežljivo mnienje Tvoje skupa s odlukom pri-neska obznaniti: mismo pàrva 10 for., druga 10 for., tretja 10 for. srebra na taj spo-menik zahvalnosti naše odredile.

Iskerno gàrleči cieluju Te, vedra i plemenita dušo

Tvoje

Dato na Bistrici dana 24 siečnja 842

*po domorodstvu posestrime
Ivana Čačković Vierhovinska rod: gr: Šmideg
Dragoila Štauduar
Paulina Krismanić
(NSK R 3981 b)*

Jedna od gospođa koju su pozvale da se pridruži inicijativi bila je i Dragojla Jarnević u čijoj je ostavštini pronađeno pismo⁵ istog sadržaja napisano također u Mariji Bistrici istoga dana. Kao što je vidljivo iz pisma, one mole za prilog glavnicu, a same su namjerile donirati značajne svote. U rujnu 1842. opći sabor Čitaonice podržao ih je u njihovu naumu. Litografija je izrađena, na njoj je u potpisu otisnuto *Društvo domorodkinjah*, a u zajedničkom pismu upućenom Draškoviću 19. kolovoza 1843. Paulina, tada već udana Gaj, Ivana Čačkovićeve i Dragojla Štaudureva zahvaljuju Draškoviću na poslanoj slici.

Ni nepunih mjesec dana nakon što su razaslana pisma bistričkih gospođa, ovaj prinos ideji postaje stvarnost - 10. veljače 1842. godine na sjednici Čitaonice grof Drašković ističe kako je glavna svrha osnivanja *Matice* širiti nauk i književnost na narodnome jeziku te da se krene s objavom dubrovačkih klasika iz 16. i 17. stoljeća. Za *Maticu* je utemeljena glavnicu s pravilima po kojima se donatori smatraju njenim utemeljiteljima. I ovaj put je početak *Matice* naišao na razumijevanje, plodno tlo i potporu u Mariji Bistrici i župnom dvoru Ivana Krizmanića.

Opat Ilirac zapisan je, naime, u popisima *Matice* kao obveznik koji će tijekom pet godina uplatiti glavnicu čime će se smatrati jednim od njenih utemeljitelja. Prema *Računu od Matice za narodno knjiženstvo sabrane po nas-tojanju čitaonice zagrebačke za godinu 1842.*, navedeno je da: "svaki i najmanji dar na ovu spasonosnu svèrhu prima se

i primat će se sveudilj sa zahvalnostju; tko ipak najmanje 50 for. sr. na jednoč položi, ili se pak obveže, da će na deset terminah iliti rokovah kroz pet godinah, svake pol godine po pet forintah srebra platjajući, urečeni dar podpuno položiti, zove se utemeljiteljem *Matice*, i dobivat će, dok živ bude, za uzdarje po jedan iztiskak od svih knjigah, koje se troškom *Matice* izdavale budu..." S obzirom da je bistrički župnik Ivan Krizmanić naveden u tome računu, tj. *Popisu utemeljitelja*, nakon onih koji su odjednom dali navedenu svotu ili više, u onom djelu popisa tzv. *Obvezani utemeljitelji*, kao osoba koja je uplatila po 10 srebrnih forinti 1842. i 1843. godine, on je potvrđeno jedan od utemeljitelja *Matice ilirske*. Međutim, u popisima *Matice* počinje se navoditi kao

5 Pismo se čuva u Hrvatskom školskom muzeju pod signaturom HŠM, Ostavština Dragojla Jarnević, A 798.

— 5 —

POPIS
gospode p. n. darovnikah *Matice* po abecednom redu.

I.
Utemeljitelji,
koji su na jednoč 50 for. srebra ili više položili.

		U srebru	
		for.	kr.
	Banovačka I. slavna regimenta	50	—
	Bunjevac Josip, podžupan sl. varmedje zagrebačke	50	—
	Čaić Mihajlo, trgovac u Sisku	50	—
	Čevizović Ivan, trgovac u Karlovcu	50	—
5	Drašković Janko, grof, c. kr. komornik i t. d.	50	—
	Društvo sl. čitaonice narodne u Varašdinu	50	—
	Ferić Tadia, sl. kaptala zagr. kurialni komes	50	—
	Fergić Franjo, župnik u Brestovcu bisk. zagr.	50	—
	Gaj Ljudevit, dr. uređnik Narodnih novinah	50	—
10	Haramineć Mirko, vlastelin	50	—
	Jelačić Eduardo, Buzinski, podžupan sl. varm. zagr.	200	—
	Karina Franjo, plen. u Senju	50	—
	Knežić Kajetan, c. kr. major i sad. upr. Josipove ceste	50	—
	Koritić Franjo od Mrazovca, opat. kan. i kant. st. c. z.	50	—
15	Kuković Josip, biskup djakovački	400	—
	Matizović Ivan, biskup i prepošt u Djakovu	50	—
	Mileusić Teodor i Gjuro, bratja	50	—
	Mladež duhovna sèmeništa zagrebačkoga	50	—
	Obrenović Miloš, bivši sèrbski knjaz, 100 ces. duk.	460	—
20	Orešković Fridrik, c. kr. major u slunjskoj regim.	50	—
	Orsich Juraj od Slavetića, grof, c. kr. komornik	50	—
	Ozegović Metelo, Barlabasevečki, sl. varm. Varašd. v. b.	50	—
	Ozegović Mirko, Barlabasevečki, biskup senjski	100	—
	Penjić Pavao, eksaktor gospošt. djak. od strane officiolata iste gosp.	50	—
25	Smičiklas Gabriel, biskup križevački	50	—
	Uzorinae Ignacio, arhidjakon i kanonik zagr.	50	—
	Vidali Šimun, trgovac u Karlovcu	50	—
	Vranyczany Ambrozio, stariji, vlastelin u Karlovcu	50	—
	Vranyczany Ambrozio, mlađji, u Karlovcu	50	—
30	Vranyczany Ivan, senjski patricius	50	—
	Vranyczany Nikola, u Karlovcu	50	—
	Vranyczany Simo, rečki patricius	50	—
	Vuković Mate, arhidjakon, opat i kanonik zagr.	50	—
	Zdenčaj Nikola, Zahromićgradski, c. kr. savjetnik i vèrhovni župan sl. varm. zagr.	50	—
Ukupno		2660	—

— 6 —

II.
Obvezani utemeljitelji.
koji su obećali kroz 5 godina 50 for. sr. pol. titu.

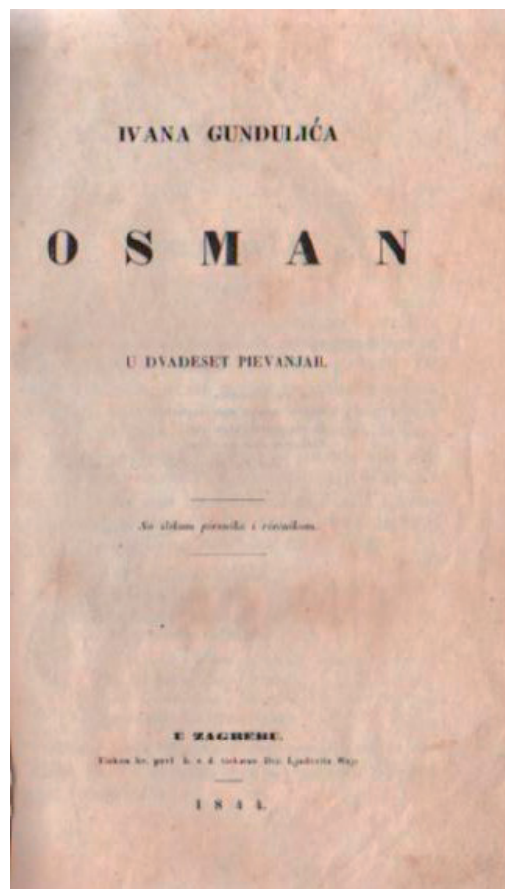
	U srebru	
	for.	kr.
Andrić Jerko, mudroslubja i bogoslovja dr. i prof. u Djakovu	5	
Babić Marko, župnik u Nemićih bisk. djak	10	
Babukić Vukoslav, advokat i tajnik društva čit. zagr.	10	
Barac Eugenij, sirotinski adjunkt u Karlovcu	15	
5 Bišćan Julio, služatelj pravah u Pešti	20	
Belošić Venceslav, kapelan bistrički bisk. zagr.	5	
Blažeković Aleksander, sl. varm. zagr. veliki sudac	10	
Briježević Janko, fiskal više slavnihi gospodinih	10	
Budić Ivan, župnik sv. Petra u Zagrebu i priatelj duh. stola bisk.	10	
10 Bukvić Konstantin, c. k. vojnički kapelan u svoj Dalmaciji	10	
Bunjevac Ivan, sl. varm. zagr. veliki sudac	10	
Bunjevac Ljudevit, vlastelin	10	
Čačković Josip, začasni sudac sl. varm. zagr.	10	
Čar Stjepan, advokat i sl. varm. zagr. začasni fiskal	5	
15 Čegal Ivan, sl. varm. varažd. veliki sudac	10	
Clemens Josip, vice-arkidjakon i župnik u Petrinji bisk. zagr.	10	
Cvitičević, povlastjena občina	10	
25 Degoricija Nikola, c. k. kapetan u Gjurgevcu	25	
Demeter Dimitrija, doktor medicine	10	
20 Dolovčak Ivan, fiskal u Zagrebu	10	
Društvo mladeži duhovne sēmeništa djakovačkoga	10	
Fabek Josip, doc. med. i kir. fak. sl. varm. zagr. u Karlovcu	10	
Filetić Ernesto, župnik u Kutjevi biskupie zagr.	5	
Fürst Josip, župnik kod sv. Ivana u Zagrebu	10	
25 Gergjan Matia, župnik u Piskorevcih bisk. djak.	15	
Golubić Franjo, kapelan u Ternovičici bisk. zagr.	5	
Goldhović Pavao, prepost od Landeka, vice-arkidjakon i župnik u Valpovu bisk. pečuh.	25	
Gvozdanović Janko, sl. i kr. grada Karlova veliki fiskal	10	
Gvozdanović Ilija, podnastojnik u sēmeništu gr. sjeđ. u Zagrebu	5	
30 Gvozdanović Pavao, vel. sudac. sl. varm. križevačke	20	
Horvat Petar, fiskal u Zagorju	5	
Jakić Andria, fiskal u Zagrebu	10	
Jesenković Krunoslav, župnik u Novaku bisk. djak.	10	
Jurčević Josip, stolno cerkve zagr. prevendar	10	
35 Jurinić Janko, vel. sudac sl. varm. zagr.	10	
K. J., domorodkinja, u Križevcih s devizom napredstavljenom	10	
Kargačić Adalberto župnik u Švici bisk. senjske	5	
Kargačić Agrikola, bogoslovja doktor, vice-arkidjakon i župnik u Perušici bisk. senj.	10	
40 Karšul Ivan, župnik u Modrušu bisk. senjske	10	
Klemen Mihajl, kanonik zagr.	10	
Kotevar Stjepan, dr. lekarsstva, fizik okružni u Početertku na Stajeru	10	
Košćec Mihajl, pravodopravnik i eksaktor sl. i kr. grada Varaždina	10	
Kostić Gjuro, vlastelin	10	
Krizmanić Ivan, opat i župnik bistrički bisk. zagr.	10	
45 Kukuljević Antun, Sakcinski, c. k. savjetnik, skolah vjeh. ravnitelj	10	
Kukuljević Ivan, Sakcinski	10	
Kušljan Dragutin, boron, fiskal i podbilježnik sl. kr. gr. Karlova	10	
Latinović Dragutin, dr. mudroslubja i bogoslovja	10	
Strana		500

Popis utemeljitelja Matice iz 1842. godine. Ivan Krizmanić naveden kao obvezni utemeljitelj koji je darovao 10 forinti u srebru (u prilogu Osmanu iz 1844. godine).

utemeljitelj tek između 1847. i 1849. godine, nakon što je uplatio ukupnu obvezu; svotu od 50 forinti. Kao utemeljitelji Matice u Račumu su zabilježeni i bistrički kapelani Eduard Fink i V(j)enceslav Belošić, koji su i narednih godina ostali odani podupiratelji Matice zajedno s opatom Krizmanićem.

Matice je te godine ostala tek glavica, ali izuzetno bogata. Tom glavnicom upravljala je Čitaonica u Zagrebu, dok je Odbor Čitaonice upravljao njenim književnim radom i imovinom jer je to bio jedini način da se bez kraljeve pot-

vrde izdaju knjige “Društva za jezik i književnost ilirsku”. Iz glavnice koja već 1842. godine ima 150 utemeljitelja, 400 darovatelja i preko 5000 forinti, financiralo se izdavanje dubrovačkih klasika, od kojih se kao prvi, Čitaonica donosi odluku, tiska Osman Ivana Gundulića koji je, kako je i navedeno na prvim stranicama djela, objavljen 1844. godine uz pomoć Matičinih utemeljitelja među kojima je zapisan i bistrički župnik Ivan Krizmanić.

Naslovnica Osmana Ivana Gundulića - Matičin nakladnički prvijenac iz 1844. godine objavljen uz pomoć Matičinih utemeljitelja.

Nakon niza poteškoća koje su uslijedile nakon 1843. i zabrane ilirskog imena, *Matica* je napokon potvrđena kao društvo kraljevom odlukom od 10. srpnja 1847. godine uz uvjete da se mora zvati hrvatsko-slavonsko književno društvo, a ne ilirsko te da mora dokazati da ima glavnicu.

Na kraju je značajno reći da je opat Krizmanić imao volju, motive i sredstva za investiranje u ilirski pokret, pa tako i u jedan od njegovih značajnih projekata - *Maticu ilirsku*. Zahvaljujući njemu, njegovim gostima ilircima i bistričkom „gospodinskom“ društvu, Marija Bistrica 175. obljetnicu utemeljenja *Matice hrvatske* može slaviti s osobitim ponosom na hrvatsku, ali i svoju vlastitu, bistričku, povijesnu i kulturnu baštinu.

IZVORI I LITERATURA

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, Zbirka starih i rijetkih knjiga i rukopisa, pismo Dragojle Štauduar, Ivane Čačković i Pauline Krizmanić Stanku Vrazu, Bistrica, 24. 1. 1842., R 3981b

Hrvatski školski muzej, Zagreb, Ostavština Dragojle Jarnević, A 798

Dobrica, Ladislav, Leideck, Markus i Pajnić, Maja, *Korespondencija Janka Draškovića (izbor)*, *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest*, 22 (2016), 123.

Dukat, Vladoje, *Život i književni rad Ivana Krizmanića, Donja Stubica – Pregrada, Kajkaviana - Matis d.o.o.*, 2002.

Jembrih, Alojz, *Ljetopisni zapisi Josipa Šafrana – Prinos povijesti župe i općine Marija Bistrica*, *Hrvatsko zagorje*, časopis za kulturu, 2 (2003)

Marković, Franjo, *Uvod*, u: Vraz, Stanko, *Izabrane pjesme*, Zagreb, Matica hrvatska, 1880.

Mažuran, Ive, Bratulić, Josip, *Spomenica Matice hrvatske 1842. - 2002.*, Zagreb, Matica hrvatska, 2004.

Smičiklas, Tade, Marković, Franjo, *Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892.*, Zagreb, Matica hrvatska, 1892.

IVAN KRIZMANIĆ – PREVODITELJ, KNJIŽEVNIK I POLIGLOT

Raj zgubljen .... vu zimski dugočasnosti moji tu meni misel je zaval, da i moji domorodci vu naravnom jeziku svojem njega čteti bi mogli. (Ivan Krizmanić, iz Predgovora prijevodu *Raja zgubljenoga*)

Ovim riječima jedan od posljednjih hrvatskih kajkavskih književnika i prvi hrvatski prevoditelj Milтона i Shakespearea, čije su ime i djelo nezasluženo ostali zapisani tek na marginama povijesti hrvatske književnosti i prevoditeljstva, u predgovoru svom najznačajnijem prijevodu iznosi motive za svoj prevoditelj-

ski rad, razotkrivajući se time kao veliki zaljubljenik u književnu riječ te gorljivi domoljub.

Ivan Krizmanić piše i prevodi u višejezičnom okruženju sjeverozapadne Hrvatske prve polovice 19. stoljeća, u kojoj su društveno prestižni jezici latinski i njemački. Njemačkim se uglavnom služe povlašteni slojevi, to je jezik javne komunikacije, obrazovanja, kulture i nužan je preduvjet za napredovanje u društvu. Službeni jezik, međutim, sve do 1847. ostaje latinski. Uglavnom se koristi u crkvenim krugovima, znanosti i visokom obrazovanju. Dok su građani govorili njemački, niži su se slojevi sporazumijevali mjesnim kajkavskim govorima. Na kajkavskom se odvija nastava u nižim školama, piše se poučna i stručna literatura te prijevodna beletristika. Njime su pisali te na njega prevodili i mnogi svećenici. Dvadesetih i tridesetih godina na kajkavskom počinju pisati i pripadnici građanskog društvenog sloja.

Krizmanić je, poput drugih intelektualaca toga doba, također bio višejezičan. Biografski zapisi otkrivaju nam da se u vrijeme njegova djetinjstva u obitelji

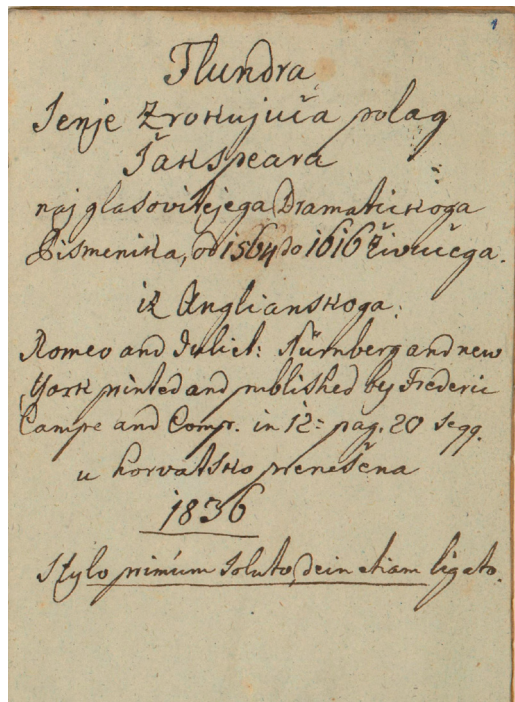
John Milton, engleski književnik (1608. - 1674.) čiji je ep Paradise Lost Ivan Krizmanić prvi preveo na hrvatski jezik

Krizmanić govorilo kajkavski, ali i njemački. Njemački je usavršio na školovanju u Beču te se njime „do svoga vijeka rado i vješto služio“⁶. Krizmanić stoga, očekivano, svoje spisateljske prvijence piše upravo na njemačkom jeziku. Na njemačkom je napisao tri putopisa, jedina veća originalna književna djela: *Pesther Reise ueber Wien* (1789.); *Dresdner Reise* (1795.) i *Ein flüchtiger Zug aus dem Windischbüchl von Maria Schnee* (1811.). Prevodio je također na njemački sve do 1843., a taj je jezik do kraja života ostao jednim od jezika njegove komunikacije i u privatnoj sferi. Budući da izvrsno vlada latinskim jezikom, ne čudi da je prevodio i na latinski, a kako je vidljivo iz rukopisne ostavštine, latinskim se služio i u korespondenciji te službenim poslovima. Iznenađujuće je, međutim, da Krizmanić neka od najglasovitijih djela svjetske književnosti prevodi s engleskog jezika u doba kad su u Hrvatskoj engleski pozna-

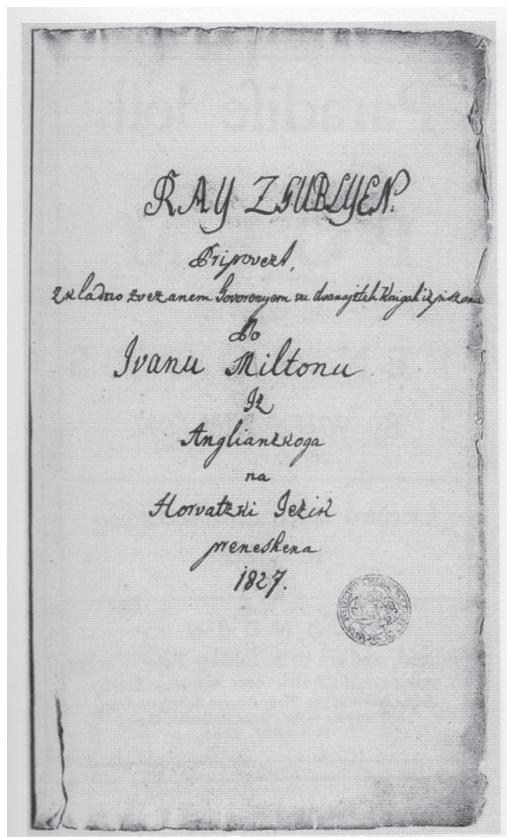
Djela Williama Shakespearea (1564. - 1616.) Ivan Krizmanić čita u engleskom originalu

vali tek malobrojni visokoobrazovani intelektualci. Započinje 1803. prijevodom fragmenata iz *Eloise und Abelard*, prevodi odlomke iz *Ossiana*, da bi se 1827. godine dao na prijevod glasovitog biblijskog epa Johna Miltona *Paradise Lost* (1783.). 1836. prevodi i ulomak iz Shakespeareove tragedije *Romeo and Juliet*. Pojavom Krizmanićeva *Raja zgubljenog* i prijevodne minijature o kraljici Mab iz *Romea i Julije* pod naslovom *Flundra senje zrokujuća* nastaju prvi prijevodi Miltona i Shakespearea na neki hrvatski idiom.

Prijevod odlomka iz *Romea i Julije Flundra senje zrokujuća* prvi je hrvatski prijevod jednog Shakespeareaova djela.
NSK, sign. R 3151

Krizmanić njima dokazuje ne samo da je izvrsno razumio engleski jezik više od pola stoljeća prije nastanka prvog englesko-hrvatskog rječnika, već da je bio i jedan od prvih književnika u Hrvatskoj

Prvi hrvatski prijevod glasovitog epa *Paradise Lost* Krizmanić je 1827. godine preveo na kajkavski. NSK, sign. R 3561

koji je dobro poznao Miltonova i Shakespeareova djela te ih čitao u originalu. Vrlo pozitivnu ocjenu njegovu poznavanju engleskog jezika kao i prevoditeljskim vještinama još 1912. daje vrstan anglist Vladoje Dukat. Njegov *Raj zgubljen* (iako u rukopisu do 2005. godine) gotovo dvjesto godina, do objave prijevoda Mate Marasa 2013., ostaje jedini potpuni prijevod Miltonova epa na hrvatski jezik.

Ne manje važna je i činjenica da Krizmanić Miltonova i Shakespeareova djela, kao i Schillerova (*Freygeistereider Leidenschaft*, 1835.), Kanižličeva (*Sveta Rožalija*, 1831.), Mrnavićeva (*Osmanšči-*

ca, 1829.) i neka druga prevodi na kajkavski književni jezik, tada uglavnom neprestični hrvatski idom. Osim s velikih europskih jezika: njemačkog, engleskog, francuskog i latinskog, prevodi i sa štokavskog jezika. U predgovoru kajkavskom prijevodu *Osmašćice* i *Svete Rožalije* Krizmanić otkriva da je na prevođenje s njemu tada još stranog hrvatskog idioma štokavske osnovice na kajkavski motiviran time što upravo kajkavski smatra „svojim i narodnim“⁷. Njegova kajkavska djela nastala su većim dijelom tijekom župnikovanja u Mariji Bistrici, koja je tih godina pod utjecajem njegove osobe bila mjesto u kojem se u krugu uglednih hrvatskih i slavenskih književnika mnogo razgovaralo o „slavenstvu i slavenskoj književnosti“⁸, „te gdje su domaće knjige vazda nalazile prođe“⁹.

Iako se dugo smatralo da je Krizmanić do kraja svog života ostao uvjereni kajkavac, najnovija istraživanja pokazala su da 1940-ih, u znak potpore preporodnoj ideji i svojim ilirskim prijateljima i rođacima, počinje mijenjati svoje jezične navike. Od 1835. postupno prelazi na novi Gajev pravopis, a od početka 1840-ih godina, iako je već u poznoj dobi (74 godine), uči i novi hrvatski jezik štokavske osnovice. Počinje ga primjenjivati prvo u privatnoj komunikaciji. Iz pisma nećakinji Dragojli Štauduar iz 1841. godine saznajemo da mu usvajanje novog jezika ne pada lako te da u početku to čini nevoljko i tek na njezin poticaj.

Ubrzo, međutim, nastaje i njegov prijevod s kajkavskog na štokavski jezik.

7 Schubert (2016): str. 88

8 Jarnević (2000): Dnevnik

9 Dukat (2002): str. 19. Iz pisma Stanka Vraza Dragutinu Rakovcu 1838. godine.

Guberna Dragojla! Da čes u narodnom pisanju napre-
 kuvati, to je hvale vredna. Štikanajje nesmiest se des-
 žad moga načina. U mojih lileh dedadebe veći ono na-
 učit, sta u mladosti niš pominšit nišam nego: samo
 da ti volju, i želju ispunim, prilagodim se tomu.
 Ali danas to je malo, ar imam dobre volje goste,
 koji i vas Gubljeno potpuno želju. Dobročin vas
 dvojica: jezgeval, y posebno toj pobračin jezjaviti
 kse štidi od sučna, i tako se udobrovoljiti
 da danas kod nas ostanu. Vlasto jim je kao, da
 vas nenajdote na Distrii.

U pismu nećakinji Dragojli Štauduar od 17. studenoga 1841. Krizmanić otkriva da mu je teško učiti novi štokavski jezik. NSK sign. R 7204c

Uvjeren u jake razloge za implementaciju novog štokavskog idioma, započinje s njegovim korištenjem i u pravnim župnim dokumentima te u komunikaciji sa župljanima. Do 1849. Krizmanićeve su jezične navike već vidljivo prilagođene novim društveno-jezičnim kretanjima, a dvojbe potpuno nestaju, pa tada potpisivanjem *Zapisnika Stubičkoga okružja* u kojem se traži da štokavski postane jezik liturgije već javno daje podršku uvođenju štokavskog i u crkvenu domenu.

Krizmanić se književno-prevoditeljskim radom bavio u dokolici i nije mnogo mario hoće li njegova djela ikada biti objavljena. Gotovo dvjestotinjak godina ona su doista ostala u rukopisu (*Raj zgubljen* objavljen je 2005., a *Flundra senje*

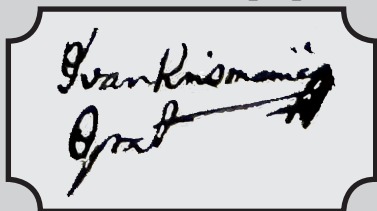
zrokujuća 2016.). Usprkos tome, već i prije preporoda Krizmanić je bio poznat i cijenjen književnik, a kao vrsnog prevoditelja hvalio ga je i slovački filolog i slavist Šafarik.

Književni i prevoditeljski rad Ivana Krizmanića „nestora hrvatskih književnika, domoljuba i gostoljuba“¹⁰, kao i promjena njegova jezičnog identiteta značajni su, kako za povijest hrvatske književnosti i prevoditeljstva, tako i za povijest hrvatskog jezika. U vrijeme kada mali narodi i jezici u Habsburškoj Monarhiji nisu imali puno razloga za optimizam, on ipak odlučuje prevoditi na *domorodni, horvatski jezik*, te Johna

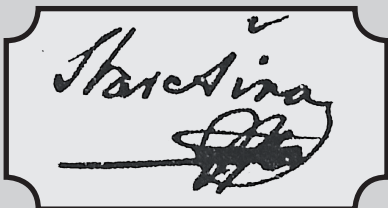
10 Marković (1880): *Uvod*

Miltona i Williama Shakespearea po prvi puta uvesti u hrvatsku literaturu. Time je dao nemjerljiv doprinos unapređenju hrvatske književnosti i „sebi za vazda zaslužio mjesto u (njezinoj) povijesti“¹¹. Kad se političke i društvene prilike počinju mijenjati, odlukom da pod utjecajem nove zbilje ipak odbaci kajkavski i prigrli novi štokavski standard, Krizmanić nagovještava svijetlu budućnost štokavštine, ali, nažalost, i kraj kajkavskog književnog jezika. I takvim postupkom Krizmanić još jednom potvrđuje svoju neprekidnu zauzetost za hrvatsku riječ i domovinu.

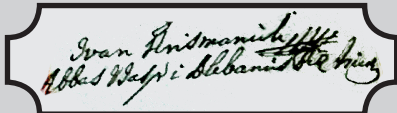
Krizmanićevi potpisi:

Iz službenog župnog dokumenta
godine 1840.

Iz pisma Ljudevitu Gaju 1848.

Iz punomoći Mirku Tumpiću 1849.

IZVORI I LITERATURA

Brozović, Dalibor, *Povijest hrvatskoga književnog i standardnog jezika*, Zagreb, Školska knjiga, 2008.

Dukat, Vladoje, *Život i književni rad Ivana Krizmanića, Donja Stubica – Pregrada, Kajkaviana - Matis d.o.o.*, 2002.

Husinec, Snježana, *Ivan Krizmanić između preporodne ideologije i vlastite jezične prakse*, u rukopisu, 2017.

Jarnević, Dragojla, *Dnevnik*, priredila Irena Lukšić, Karlovac, Matica hrvatska, 2000.

Jembrih, Alojz, *Ivan Krizmanić i njegovo doba*, u: *Milton, John, Raj zgubljen*, Zagreb, Disput, 2005.

Korade, Mijo, *Ivan Krizmanić i 'patriotski sastanci' u Mariji Bistrici, Hrvatsko zagorje, časopis za kulturu*, 9 (2003) 82-91.

Krizmanić, Ivan, *Predgovor*, u: *Milton, John, Raj zgubljen*, Zagreb, Disput, 2005.

Lupić, Ivan i Schubert, Bojana, *Prvi hrvatski Shakespeare*, Ludbreg, Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“, 2016.

Marković, Franjo, *Uvod*, u: *Vraz, Stanko, Izabrane pjesme*, Zagreb, Matica hrvatska, 1880.

Schubert, Bojana, *U suton kajkavkoga književnog jezika - povijesnosingvistička analiza jezika Ivana Krizmanića*, Zagreb, Srednja Europa, 2016.

Šurmin, Gjuro, *Bilješke za hrvatski preporod, Vienac, XXXIV, (1902) br. 27*

11 Dukat (2002): str. 56.

Popis Krizmanićevih djela¹²:

I. Krizmanićeva djela na njemačkome jeziku:

1. Tri originalna putopisa na njemačkom jeziku:
Pesther-Reise über Wien (1789.),
Dresdner Reise (1795.),
Ein flüchtiger Zug aus dem Windischbüchl von Maria Schnee in der Wölling ins Raab-Thal am 17. Juni 1811.
2. Prijevodi s engleskog jezika:
Odlomak iz *Eloise und Abelard* (1803.),
Odlomci iz *Ossiana* (s.a.)
3. Prijevodi s hrvatskog štokavskog jezika:
Sveta Rožalija Antuna Kanžlića (1831.)
4. Prijevodi s latinskoga jezika:
Odlomci iz Montesquieua,
Njemački prijevod latinskoga izvještaja rektora sjemeništa Lanovića (...) (1832.)
5. Prijevod s francuskog jezika:
Staatsverräther Silvio Pellico (1843.)

II. Krizmanićeva djela na kajkavskome književnom jeziku:

1. Prijevodi s njemačkoga jezika:
Palafox generalu Lefebureu (1809.) (*Palafox an General Lefebure*),
Zdvojnost jednoga vu nasladni Ljubavi zaslepenoga (1835.) (*Freygeisterei der Leidenschaft von Schiller*)
2. Prijevodi s engleskog jezika:
Raj zgubljen (1827.) (*Paradise Lost*, John Milton, 1783.),
Flundra senje zrokujuća (1836.) (*Romeo and Juliet* (čin I, prizor IV), William Shakespeare)
3. Prijevodi sa štokavskog jezika:
Osmanščica (1829.) (*Osmanščica*, Ivan Tomko Mrnavić),
Sveta Rožalija (1831.) (*Sveta Rožalija*, Antun Kanižlić)
4. Prijevodi s latinskoga jezika:
Kralji Horvacki i Biskupi Zagrebečki ex Mikloušć eum Obersvationibus (s.a.),
Prodečtvo Piuša VI. (1841.)
5. Prijevod s francuskog jezika:
Ogenj vu Rimu (1820.)
6. *Iztinito pripechienye* (originalna pjesma iz 1835.)

III. Krizmanićeva djela na latinskome jeziku:

In alfabetica libri baptisatorum descriptione (1823.)
Speculum moderni temporis (s.a.)

IV. Krizmanićeva djela na štokavštini:

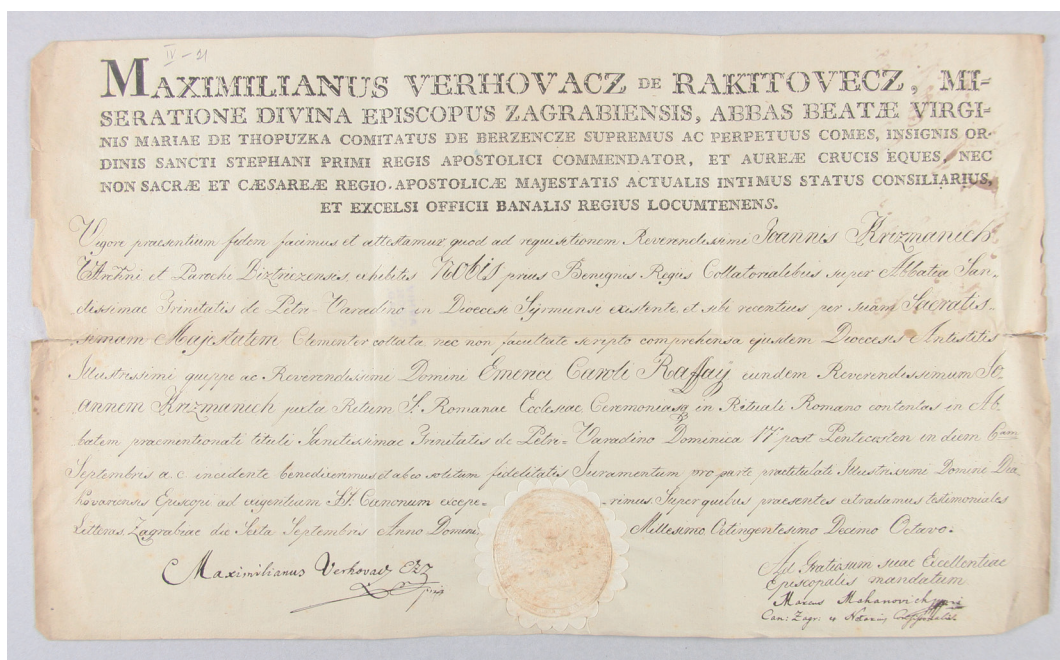
Pogor u Rimu (1843.) (*Ogenj vu Rimu*, 1820.)

BISTRIČKI ŽUPNIK IVAN KRIZMANIĆ (1766. - 1852.)

Ivan Krizmanić rođen je 1766. godine na imanju Vučja gorica kod Huma na Sutli. Školovao se u varaždinskoj gimnaziji od 1776. do 1778. godine te u zagrebačkoj od 1779. do 1780., gdje je uz latinski naučio i njemački jezik. U zagrebačkom sjemeništu završio je šesti razred gimnazije, a 1779. godine i primio prvu tonsuru. Školovanje je nastavio na bečkoj bogosloviji od 1781. do 1784. gdje je na Hrvatskom kolegiju studirao filozofiju, a završio na petogodišnjem teološkom studiju u Pešti od 1784. do 1789. Po završetku studija 1789. godine dobiva višu

tonsuru i služi prvu misu u Taborskom te dolazi u Peštu kao pročelnik teološkog studija. Godine 1791. postaje profesorom crkvene povijesti u zagrebačkom sjemeništu. Župnik u Svetom Križu Začretju je od 1792. Godine 1795. putovanje u Dresden opisuje u putopisu na njemačkom jeziku, a 1803. godine prevodi odlomak iz *Eloise i Abelarda* s engleskog na njemački. Svoj prvi prijevod s njemačkog (*Palafox generalu Leffebureu*) na književnu kajkavštinu završava 1809. godine dok 1811. putovanje u Štajersku opisuje u putopisu na njemačkom jeziku. Župni-

Isprava kojom biskup Maksimilijan Vrhovac imenuje Ivana Krizmanića naslovnim opatom Presvetog Trojstva od Petrovaradina 1818. godine. AHAZU, sign. XV 28-III-18-1

kom u Bistrici postaje 1818. godine te se ovdje nastavlja aktivno baviti prevoditeljskim i književnim radom.

U Mariji Bistrici imenovan je podarhidakonom za kotar stubički i opatom Presvetog Trojstva od Petrovaradina. U Bistrici je proveo punih 30 godina baveći se pastoralnim, književnim i prevoditeljskim radom. Prva polovica 19. stoljeća bistričke župe i svetišta u povijesti je ostala u sjeni velikih radova koji su se odvijali nekoliko desetljeća kasnije za župnika Jurja Žerjavića te je tako i Krizmanićev angažman na tom polju ostao relativno nepoznat.

Znamo da je u vrijeme Krizmanića, 1818. godine, popravljen zid arkada i glatkim kamenim pločama popločen prostor između arkada i crkve, kojim su hodočasnici klečeći obilazili crkvu. Arka-de su 1820. godine oštećene, a popravljene 1838. godine. Slikar Antun Hausbaum iz Novog Mesta u Kranjskoj obnovio je slike u arkadama te su tom prilikom dvije slike promijenjene, a dvije nadomještene novima. Značajno je da su latinski nazivi na slikama zamijenjeni hrvatskim i to po Gajevu pravopisu.

Ivan Krizmanić posljednji je bistrički župnik koji je zapisivao čudotvorne događaje koji su se zbili po zagovoru Majke Božje Bistričke. U II. knjizi čudesa Majke Božje Bistričke zapisao je sve natpise nađene u crkvi, na arkadama i zvonima te ih tako sačuvao od požara. Poznati književnik i prevoditelj u župi je zatekao knjižni fond od 277 djela te ga do odlaska iz Marije Bistrice povećao na 378 djela u 533 sveska. Njegove zasluge odnose se i na premještanje knjiga na nove drvene police u primjereniji prostor južne kule župnog dvora. U opširnom zapisniku

Portet Ivana Krizmanića koji se čuva u župnom dvoru u Mariji Bistrici

kanonskog pohoda od 1. lipnja 1820. sabrao je mnogo građe iz župnog arhiva za povijest župe.

Ivan Krizmanić zavolio je Mariju Bisticu tako da se zahvalio na prijedlozima za imenovanje kanonika zagrebačkog. Kao kandidat za zagrebačkog biskupa spominje se 1848. godine, no već 1849. godine odlazi u mirovinu nakon polemike oko potpisivanja zahtjeva svećenika stubičkog dekanata o reformama svećeničkog staleža, te odlazi Vjekoslavu Štauduaru u Omilje gdje i umire 1852. godine. Sahranjen je u Moravču, a njegovi su posmrtni ostaci 1940. godine preneseni na Mirogoj u arkadu hrvatskih preporoditelja.

~~##~~ Toliku ljubav i stovanje posedovače prečavtini pokojnik;
da b. župnikah naime: Cerovski, Prozorški, Tokunjski,
Oborovečki, Sevečki, i Moravečki nemogavši odolati
dubokogorjenim srcem svojim, iz vlastitog nagona jedno,
„dužno metnuvši na leđa svoja Nestora Biskupije Zagrebač,
ke nosiaku njega iz župne crkve do njegove grobnice, u koju
ta kodjer njega vlastitim rukami jesu spustili.

Bilješka o Krizmanićevu pogrebu iz Matice umrlih župe Moravče, AHAZU,
sign. XV-28-III-19-1

IZVORI I LITERATURA

Buturac, Josip, *Marija Bistrica 1209-1996.: povijest župe i prošteništa*, Marija Bistrica: Nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, 1996.

Dukat, Vladoje, *Život i književni rad Ivana Krizmanića*, Donja Stubica – Pregrada, Kajkaviana - Matis d.o.o., 2002.

Jembrih, Alojz, *Ivan Krizmanić i njegovo doba*, u: Milton, John, *Raj zgubljen*, Zagreb, Disput, 2005.

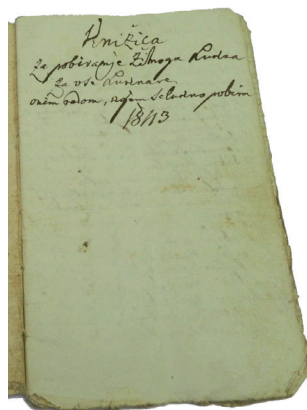
Petric, Valentina, *Knjižnica župne crkve Blažene Djevice Marije u Mariji Bistrici : povijesni razvoj i ustroj knjižnice od 1704. do 1942. godine*, diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Zagreb, 2013.

BISTRIČKA ŽUPA U VRIJEME ŽUPNIKA IVANA KRIZMANIĆA (1818. - 1849.)

Bistrička župa (lat. *parochia Bistriczensis*) spominje se najranije u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine (a vrlo je vjerojatno postojala već u 13. stoljeću). Bistrička crkva i župa od samih su početaka posvećene sv. Petru i Pavlu, dok je poznato da je zapravo od kasnog 17. stoljeća pronalaskom kipa te tijekom 18. stoljeća, točnije kada je 1731. godine zagrebački biskup Juraj Branjug posvetio novouređenu bistričku crkvu Snježnoj Gospi, promijenjen njezin zaziv u crkvu Majke Božje Bistričke. Shodno tome, samo mjesto je pak odlukom Hrvatskog sabora prozvano Marija Bistrica. Unutar župe pored središnje i matične crkve s vremenom su se razvile i nalazile u 19. stoljeću kapele: *Beate Virginis in Vinzki Verh*, *Capella S. Floriani in Vinzki Verh* (zapuštena 1850., srušena 1878.), *capella S. Andreae in Laz*, *S. Benedicti in Globočecz*, *S. Rochi in Bisztricza*, *S. Ladislai in Bisztricza*, *S. Magdalena in Hum*. Osim navedenih kapelica bistrička župa je u 19. stoljeću obuhvaćala i deset sela: Podgorje, Laz, Selnica, Globočec, Hum, Poljanica, Tugonica, Podgrađe, Sušobreg i Marija Bistrica. Općini Bistrica pripadala su sela Bistrica, Hum i Laz. U općini Podgorje bila su sela Podgorje, Globočec i Sušobreg, a u općini Poljanica sela Poljanica i Tugonica. U općini Selnica nalazila su se sela Selnica i Podgrađe.

Sama župa zapravo je činila jedan dio velikog bistričkog vlastelinstva koje su u

drugim određenim dijelovima i omjerima posjedovali razni plemići i posjednici. Pored župničkih posjeda od kojih se ekonomski održavala bistrička župa, postojale su poljoprivredne i stambene parcele kako veleposjednika i plemića, tako i bistričkog stanovništva. Bistričko je vlastelinstvo pak tijekom stoljeća mijenjalo te svoje vlasnike, ali konstantni posjednik uvijek je bio - bistrički župnik (lat. *plebanus Bistricae*). Prema sačuvanim poreznim popisima iz 16. stoljeća i nadalje, njegov udio u cjelokupnom bistričkom posjedu bio je u velikoj mjeri manji od ostalih posjednika poput Bradača, Keglevića, Čikulina, Prašinskih ili u 19. stoljeću Sermagea i kasnije Hellenbacha. Ti vlasnici zemlje kao posjednici imali su pravo i obvezu na skrb oko župe, tj. bili

Knjižica za ubiranje žitnoga lukna za 1843. godinu. Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Župni arhiv Marija Bistrica, sign. B-I., kut. 1., sv. 10., podskup. 2, spis 3. (1843.)

su patroni i kolatori. Putem ovoga prava imali su pravo imenovati i predlagati osobe na mjesto bistričkog župnika. Broj glasova koje je pojedini posjednik imao ovisio je o veličini posjeda koji je imao. Tako su kolatori bistričke župe u vrijeme župnika Ivana Krizmanića bili: plemićka obitelj Sermage od Susjedgrada (*de Szomszedvar*) s tri kolatorska glasa koji su proizlazili od prijašnjih vlasnika Keglevića, Prašinskih i Jelačića vezanih uz posjede Bistrice i Podgrađa. Drugi glas imao je gospodin Ivan Nepomuk Šandor, plemić i rođak tada već pokojnog bivšeg bistričkog župnika Ivana Šandora *de Gyala*, i taj se glas temeljio na posjedovnom pravu posjeda Donjeg Turnišća (*possessor boni Turnische Inferioris*) proizašlog od prijašnjeg vlasnika i shodno tome prijenosa kolatorskog prava od obitelji Prašinski. Naposljetku, kolatorsko pravo imali su i posjedovni nasljednici plemićke obitelji Žitomerski s istoimenog posjeda zajedno s plemenitim Ditkovićima, Severima, Hundrijima, Švagelima i plemenitom gospođom Antonijom Pisačić rođ. Tumpić iz Novakovca - oni su pak svi zajedno imali jedan kolatorski glas. Navedeni kolatori bili su obvezni pomagati crkvu u njezinim potrebama i troškovima održavanja, ali značajno je napomenuti da se bistrička crkva financirala isključivo iz svoje nadarbine.

Navedena matična crkva kao i kapele sa svojim okolnim pripadajućim parcelama, vinogradima, klijetima, putevima, oranicama i sjenokošama predstavljale su posjed bistričkog župnika i župe unutar velikog bistričkog vlastelinstva. Ta nepokretna dobra (lat. *bona Parochi Bistriczensis immobilia*) strukturalno su se sastojala od: oranica, sjenokoša, pašnjaka, vinograda, šuma, kolona/kmetova (colo-

nis), gornjaka (lat. *jure montano*) i prava točenja (lat. *jure educillo*).

Tako su u posjedu bistričkog župnika bile prema zapisu iz 1820. godine župničke oranice (lat. *terrae arabilis parochi*): *Popovchicza Superior*, *Popovchicza Inferior*, *Pri Melinu*, *Pri Ostarii*, *Vert*, *Csubakovina*, *Deszetina*, *Za Stalum prek Potoka* (Krizmanićev vrt – lat. *hortus*), *Tlachevina* i druge. U Podgrađu oranice: *Duga Nyiva*, *Vecherinka*, *Pri Totovichu*. Župničke sjenokoše (lat. *foenilia parochi*) činile su: *Popovchicza*, *Ribnyak*, *Zprassnik*, *Berleschak* i druge. Možemo reći da je Ivan Krizmanić zaslugom mnogih bivših bistričkih župnika prema sačuvanim spisima naslijedio župu u solidnom financijskom stanju. Dodatno, župna

Sveta slička s prikazom bistričke crkve (19. stoljeće). MUO, sign. MUO-028714

nadarbina, koja je činila ekonomsku i financijsku osnovicu župe, dodatno se povećala neposredno pred sam Krizmanićev dolazak. Naime, prethodni bistrički župnik Josip Šandor *de Gyala* oporučno 1817. godine ostavlja župnoj nadarbini

svoj posjed *Szabadjevina* u Tugonici koji je kupio 1790. godine od podsuca Varaždinske županije Ivana Horvata za 941 forinti. Župnik Šandor je taj posjed ostavio nadarbini za poboljšanje župnikova uzdržavanja, a posjed se sastojao od mlina na rijeci Krapini, vrta, oranica, sjenokoša i šume u *Krču* oko mlina u površini od 38 rali i 901 čhv. K tome posjedu je još pripadala i sjenokoša zvana *Večerinka* od 2 rali i 257 čhv., oranica *Za Habazinom*, 2 rali i 26 čhv., oranica *Za Jakopcem*, 2 rali i 39 čhv., oranica zvana *Falat*, 652 čhv. Sve navedeno nalazilo se u Tugonici i obuhvaćalo je ukupno 45 rali i 275 čhv.

Nadarbina se dakle sastojala od navedenih pokretnih i nepokretnih sredstava

The image shows a handwritten inventory page from a church register. The page is titled "NAMESMALA" and "I. NAMESMALA". It lists various church properties and their locations, such as "Krajski župnik" and "Krajski župnik". The page is dated 1849-1853 and is part of a larger document titled "Početna stranica inventara riznice crkve Majke Božje Bistričke za razdoblje 1849. - 1853. godine." The page is written in a cursive script and includes a table with columns for "Lokacija", "Vrsta", "Površina", and "Godina".

Početna stranica inventara riznice crkve Majke Božje Bistričke za razdoblje 1849. - 1853. godine. NAZ, Župni arhiv Marija Bistrica, sign. B.-II.3, kut. 6, sv. 3., spis 8.

i dobara, a od sve navedene imovine posebno su zanimljiva dva tipa: vinogradi i šume. Naime, ta dva dobra bistrički župnici običavali su davati u najam i na korištenje župljanima. Uobičajena praksa bila je da bistrički župnici kao upravitelji župnog posjeda izdaju određene parcele zemlje u najam stanovnicima. Takvi najmovi su se ozakonjivali izdavanjem od strane župnika tzv. *gornih listova* koje bi korisnik njemu na upravu danog zemljišta dobivao od župnika - u takvom spisu bile su detaljno navedene granice takve parcele, pravni uvjeti pod kojima se mogu koristiti, a dodatni uvjet korištenja bilo je određivanje obveza davanja proizvoda uaturi za potrebe crkve od plodova s tih parcela. Obično bi se navelo koliko kabala, vjedara, poliča ili mjerica mošta, vina i drugih plodova treba i u koje doba godine dovesti na župni dvor. Nadalje, vezano uz vinograde, značajno je napomenuti da je bistrički župnik imao pravo točenja vina (lat. *jus educilli*) čemu mu je služila prvenstveno tzv. župna pivnica (*plebanuševa pevnica*) u podrumima župnog dvora gdje se za vrijeme proštenja prodavalo vino. Od ostalih župničkih lokacija za prodaju vina možemo izdvojiti klijet koja je pored livada i vinograda na Lazu činila dio kapelne nadarbine, a nalazila se u selu Laz pred kućom nekog Petra Mikuša. Slične tipove i veličine posjeda (vinograde, klijet, šume, oranice) za uzdržavanje imale su i ostale kapele npr. sv. Benedikta, sv. Ladislava, kapela B. D. Marije na Vinskom vrhu.

Značajno je napomenuti da su i ostali vlasnici ili posjednici dijela posjeda Bistrice, tj. kolatori, imali svoje drvene krčme (*oštarije*) koje su radile tijekom proštenja (primjerice u Bistrici oštarija Ludovika Sermagea, vlasnika Turnišća)

te su na taj način i oni koristili to posjedovno pravo.

Sve navedeno podrazumijevalo je da bistrički župnici imaju na raspolaganju i gospodarske objekte, štale za stoku, žitnicu (hambar), sjenike i suše za spremanje kola. Svi ti u izvorima zapisani objekti i stvari zorno govore o gospodarskoj životi i dinamici svakodnevne bistričke župne ekonomije i gospodarstva. Također u tim inventarima prisutan spomen lovačkog pribora (puške *tičarica* i *duplonka*) svjedoči o pravu župnika na lov (lat. *jus venatoris*) u šumama na području bistričkog vlastelinstva.

Dodatno, bistrički župnici bili su i vlasnici nekoliko mlinova. Već 1704. godine imao je bistrički župnik mlin na potoku Bistrici (*melin plebanušev*) nedaleko župnog posjeda, dok je drugi bio već spomenuti mlin na Krapini. Ovaj na potoku postao je s vremenom ruševan pa ga je Ivan Krizmanić 1825./1826. godine dao iz temelja renovirati.

Prihode bistričkoj župi tijekom niza stoljeća donosila su, pored gore navedenih, i crkvena davanja župljana. Najznačajniji takav prihod ostvarivao se putem ubiranja župnog lukna (lat. *sapones*) koje je predstavljalo davanje župljana u vinu i žitu te u peradi - kopunima (lat. *capones*). Prema sačuvanim godišnjim popisima prikupljanja navedenog davanja po selima župe, lukno se tako prema zapisima pobiralo po selima bistričke župe po točno objavljenom rasporedu u određene dane u godini od ponedjeljka do petka te od kuća s jedne i druge strane ulica. Od žita koje su župljani tom prilikom davali, namirivali su se u jednoj manjoj mjeri i zvonar i orguljaš.

Drugi prihod predstavljala je deseti-
na (*dežma*) koju daje samo određeni dio

župljana i to u visini od pol kabla vina te štolarina koja je predstavljala primanje za vršenje raznih vjerskih funkcija, a od koje su siromasi bili oprostani. Dohodak župe prema sačuvanim računskim knjigama prihoda činili su i prihodi od milodara (*elemozine-lemozine*), a prihode je povećavalo i zavjetno ostavljanje novčanah svota župljana i ostalih vjernika za služenje svetih misa, podizanje te osnivanje altarija i pobožnih zaklada. Značajan prinos predstavljali su i zavjetni darovi od kojih je poznato, iz doba Krizmanićeva župnikovanja, zavjetno darovanje poznatog ilirca grofa Janka Draškovića koji je poklonio 1842. godine bistričkoj crkvi srebrnu lađicu za tamjan i kadionicu.

Prema zapisu župnika Ivana Krizmanića iz 1822. godine riznica ima 600 komada raznog novca, srebrnog i zlatnog, domaćeg i stranog te 1555 komada raznog nakita. Na kraju, značajno je napomenuti da su župnik i drugo crkveno osoblje (kapelani, zvonar, učitelj, pjevač) dobivali za vlastite potrebe, između ostalog, darove u novcu i naravi koje su župljani davali prilikom blagoslova kuća (*križec*), a sve stečene prihode bistrički su župnici koristili za potrebe crkve, gradnju i poboljšanje svetišta, nužne popravke, radove, tekuću nabavu i slično.

IZVORI I LITERATURA

Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Župni arhiv Marija Bistrica

Buturac, Josip, *Marija Bistrica 1209. - 1993.: povijest župe i prošteništa*, Marija Bistrica, Nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, 1993.

MARIJA BISTRICA, UPRAVNA PODJELA I STANOVNIŠTVO U VRIJEME HRVATSKOGA NARODNOG PREPORODA

Marija Bistrica bila je još od sredine 18. stoljeća sjedište kotara koji je obuhvaćao nekoliko općina i bilježništava: Bistrica, Hum Donji (Breznički Hum), Toševac, Žitomir i Trgovišće. U Mariji Bistrici bilo je i sjedište općine te sučije. Iz sučija: Bistrica, Bedenica, Hrašćina i Hum Donji s vremenom su se razvile porezne (katastarske) općine: k. o. Marija Bistrica za

sela Marija Bistrica i Podgorje Bistričko, k. o. Poljanica za sela Poljanica Bistrička i Tugonica, k. o. Selnica za sela Selnica i Podgrađe, k. o. Laz za sela Laz Bistrički i Hum Bistrički. Mariji Bistrici pripadalo je osim istoimenog sela još devet okolnih sela: Globočec, Hum Bistrički, Laz, Podgorje Bistričko, Podgrađe, Poljanica Bistrička, Selnica, Sušobreg i Tugonica.

Karta područja Općine Marija Bistrica u 19. stoljeću. HDA, HR-HDA-1421. Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, k. o. Marija Bistrica, list. br. 4

U to vrijeme Marija Bistrica ima oko četiri i pol tisuće stanovnika. Samo mjesto i okolna sela nastanjivalo je i podosta stranaca, kako ih se tada nazivalo. Radilo se mahom o zanatlijama različitih zanimanja (mlinari, kožari, stolari, postolari, pozlatari, kuhari, gostioničari, tkalci, mesari, pintari, licitari, pisari i sl.), ali i učiteljima te službenicima koji su obavljali različite upravno-administrativne dužnosti. Živjeli su najviše pri domaćim seoskim obiteljskim zadrugama te na dva vlastelinska posjeda (grad Bistrica, zvan Gornji, u vlasništvu Ane Sermage r. Novosel, udovice Ludovika, te grad Podgrađe, zvan Donji, u vlasništvu Amalije Sermage, udovice Morisa s kćerima Karolinom (udana za A. Kirschoffera) i Henrietom), ali i na župnom dvoru na kojem osim svećenstva nalazimo i različitu služinčad i službenike.

Na župnom dvoru neke od dužnosti obavljaju: Josip Vuraić, Ivan Lacković iz Vrbovca i Josip Senečić kao vrtlari; Vukoslav Tepeš i Vukoslav Crnogaj kao *cantori*, od kojih je potonji odselio u Sveta Tri Kralja za učitelja; Miško Agreš; *sokač* Juraj Bertić; *špan* Andrija Petrač iz Zlata-
ra; Martin Beuc Kuhtić iz Štajerske; Ivan Mikša Vertlarić iz Pregrade; *biruši* Petar Ferdelja i Nacek Herceg; listonoše Jura Gregorić Beljak iz Lobora i Mihovil Gled-
dec; *kapitan* Joža Klučarić; *cubicularia* Urša Hlebec i Tereza Novak iz Štajerske; *majerica* Jela Klučarić i njezina kći Jalžica. Orguljaš koji živi u crkvenoj *hiži* na kbr. 24 je Jožef Warlandy sa ženom Katom Ašpaher.

Vlastelinski posjedi:

Grad Bistrica, zvan Gornji, kbr. 1

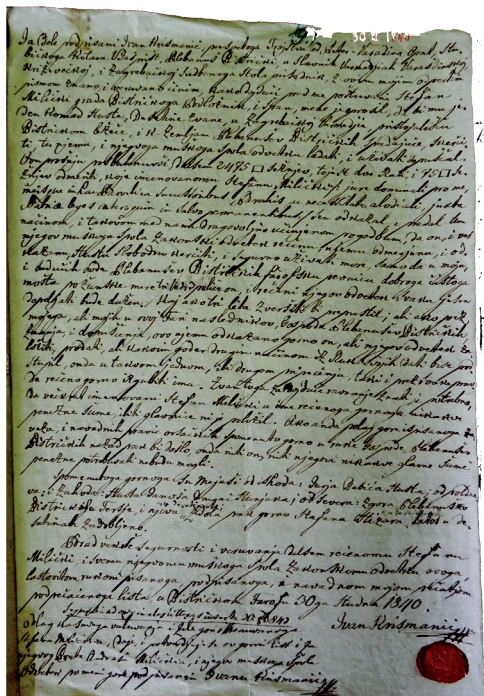
- Ana Sermage r. Novosel, udova Ludovika

- *dvorski* Ivan Mučnjak, *klučarica* Kata Cerjak
- *špani* braća Josip i Stjepan Milički, Stjepan Pisk, Ivan Šimunec
- *tišler* Janko Pisk; vrtlari Miško Kunštek i Stjepan Košutić (Radoboj); *majerica* Bara Ivak, Car, Cvetko, Jalža Hučić; kovač Andrija Kranjčec; *kapitan* Janko Skuliber; *serva* Bara Dragšić, *auriga* Miško (Radoboj); lugar Andrija Lacković i *biruši* Miško i Tomo Lacković

Grad Podgrađe, zvan Donji, kbr. 1

- Amalija Sermage, udovica Morisa s kćerima Karolinom (udata za A. Kirschoffera) i Henrietom, pisar Šmidt
- *špani* Petar Košutić, Juraj Kamenar, Janko Biškup, Mihalj Jug (Začretje), Mato Cavor; lugar Valent Ilić
- *provizor* Antun Sever; *sokač* Pavel Lovrenčić; *kuhtiči* Andro Pugar, Pavel Kreber; *kučiši* Janko Pezić, Jakob Škvorc (Štajerska), Tomo Mesar, Josip Blesk (Začretje), Tomo Čefko, Štef Barberić (Lupoglav)
- lovac Andro Klasiček (Pregrada), Stjepan Hanžek, *jager* Petar Hoić
- vrtlari Paul Jurlic, Andrija Belas, Juraj i Pavel Hrupelj, Tomo Šimunec, Petar Čefko, Ivan Župančić, Stanko Prlić; tišlar Miško Vinceljak, pastir Josip Vinceljak (Radoboj); *majerice* Magda Ptić, Bara Hoić
- *biruši* Janko Hoić i Rizman, Andro Jakopec, Josip Lovrenčić, Miško Habazin, Marko Jačmenica, Andro Vajdić, Čefko, Skuliber, Tomo Habazin, Lovro Vugrin (Začretje),

Josip Haklin, Petar Domitran; *svinjareki* Stjepan Crnički, Mesar, Štef Grgić, Jura Jelačić; *telečar* Tomo Ptiček; *ključar* Štef Gajski; *pintari* Joža Galoić, Ivan Srebak

Gornji list izdan od strane župnika Ivana Krizmanića Štefanu Miličkom 30. studenog 1840. NAZG, Župni arhiv Marija Bistrica, kut. 1, sv. 10, B-1/2, br. 9 (30.XI.1840.)

U samo mjesto Marija Bistrica doselili su se također stranci iz različitih mjesta i krajeva te su sa svojim obiteljima živjeli kod tadašnjih zadruga koje su se zvale po domaćim obiteljima.

Tako je i zabilježeno da je baš 1841. Mijo Pšeničnik, 42 godine star, bivši vojnik i kožar po zanimanju iz okolice Celja u Štajerskoj, oženio domaću djevojku Janu Stubičanu Mesar iz Tugonice. Alojz Jelenčić, *šoštár*, bio je činženjak i živio je na *Šabacu*. Licitar Ruprecht živio je u novoj zidanoj hiži pod mostom. Brojni majstori toga vremena živjeli su u tadašnja dva bistrička dvorca, ali i kod bistričkih obitelji koje su još uvijek živjele zadržanim životom:

pri Husincu: Gašpar Lugiarić iz Desinića sa ženom Barom r. Gregorić iz Komora, pintar Štefan Kovačić

pri Ivaku: tkalac Jožef Križanić, *šoštár* Štef Kreber sa ženom Terezom Kidrič (Štajerska), Margareta Župančić

pri Palanoviću: čizmar Tomaž Baiz sa ženom Pepom Kidrič (Štajerska)

pri Milošiću: tkalci Petar i Jožef Ivanček sa ženom Klarom r. Hetl, kožar Miško Prosenik sa ženom Nežom r. Slatner, mesar Jožef Žerjavić iz Zlatara, Josip Jelenčić i žena mu Urša r. Slatner

pri Miličku: Josip i Uršula Bregar iz Štajerske, Mara N. Školnikovica, Jakob Kos, stolar Stjepan Slatner.

IZVORI I LITERATURA

Hrvatski državni arhiv, Zbirka matičnih knjiga

Buturac, Josip, *Marija Bistrica 1209. - 1993.: povijest župe i prošteništa*, Marija Bistrica, Nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, 1993.

KRIZMANIĆEV BISTRičKI KRUG I ILIRSKI POKRET

Tijekom 1830-ih i 1840-ih godina, u vrijeme vrhunca hrvatskog narodnog preporoda, bistrički opat Ivan Krizmanić bio je poznat u hrvatskim i slavenskim obrazovanim krugovima kao intelektualac, književnik, prevoditelj i kao vrlo gostoljubiv čovjek. Brojni domaći, ali i strani gosti, gotovo svakodnevno dolazili su u Mariju Bisticu, katkad i bez poziva i nenajavljeno, a nerijetko su ostajali više dana, pa i mjeseci.

Premda je Krizmaniću materinji jezik bio kajkavski, obrazovanje je stekao na latinskom, a pisao je na njemačkom jeziku, u poznoj životnoj dobi prihvatio je ideje hrvatskog preporodnog pokreta i oko sebe okupljao pristaše preporoda različite dobi i iz raznih društvenih slojeva. Iz redova plemstva družio se s grofovima Durom Oršićem i Franjom Vojkffijem, s velikim županom Zagrebačke županije Nikolom Zdenčajem i sa svojim susjedima, zagorskim nižim plemstvom. Osobito prisan bio je njegov prijateljski odnos s Jankom Draškovićem, kojega u pismima često oslovljava s „Mili pobratime!“. Ulozi Marije Bistrice kao okupljališta domoljubno orijentiranih hrvatskih intelektualaca pridonijeli su i česti boravci obitelji opatovih nećakinja Dragojle Štauduar i Pauline Gaj u bistričkom župnom dvoru. U 1830-ima i 1840-ima Bisticu i Krizmanićev obiteljski i intelektualni krug često su posjećivali brojni pobornici ilirskog pokreta, tada mladi ljudi na počet-

ku karijere koji su kasnije postali vodeće osobe hrvatskog preporodnog pokreta, kulture i politike. Između ostalih, ovdje su dulje vrijeme boravili književnici Stanko Vraz, Dragutin Rakovac, Ljudevit Gaj, Pavao Štoos i Dragojla Jarnević te skladatelj Vatroslav Lisinski.

Stanko Vraz često je dolazio u Mariju Bisticu i ostajao po nekoliko tjedana, čak i mjeseci. Topao prijateljski odnos uspostavio je s Ivanom Krizmanićem i s njegovom nećakinjom Dragojлом Štauduar kojoj je posvetio zbirku balada i romanci *Glasi iz dubrave žeravinske* (1841.) i nekoliko pjesama iz zbirke *Dulabije*, a neke od njih nastale su u Bistrici. O pri-

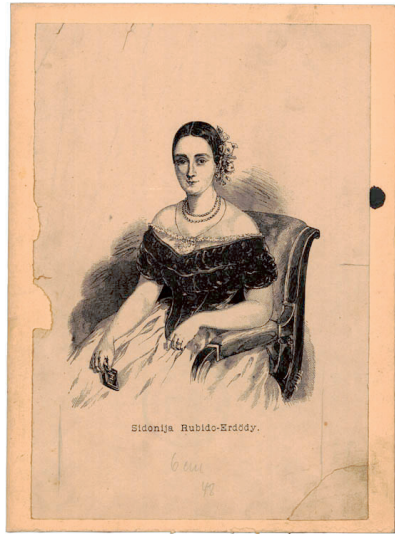
Dragutin Rakovac (dio grafike). HDA, sign. HR-HDA-903, inv. br. 569

snom odnosu s Krizmanićevim krugom svjedoči i Vrazov višemjesečni boravak na oporavku u Bistrici, Krču i Omilju od proljeća 1840. do proljeća 1841. godine (ljetno je proveo u Sloveniji). Njegovale su ga Krizmanićeve nećakinje Paulina i Dragojla, a njezina šestogodišnja kćer Gabrijele pred čudotvornim se kipom Majke Božje pomolila za njegovo zdravlje. Nakon što je ozdravio, pjesnik je napisao sonet *Djevojčici G* i druge pjesme koje je objavio u *Danici ilirskoj*. I Dragutin Rakovac i Ljudevit Gaj često su boravili u Mariji Bistrici. Osim s opatom Krizmanićem blizak prijateljski odnos uspostavili su s njegovom mlađom nećakinjom Paulinom. Nakon što se u rujnu 1842. oženio Paulinom, Gaj je redovito posjećivao Bisticu u vrijeme proslava rođendana i imendana Ivana Krizmanića. O tome svjedoče pisma koja su mu slali njegovi prijatelji i suradnici iz redakcije *Novina* i *Danice*, a njegovu nazočnost u Bistrici u svome dnevniku spominje i D. Jarnević.

Lisinski je u Mariji Bistrici boravio tijekom proljeća 1846., nakon praizvedbe svoje prve opere *Ljubav i zloba*, ujedno i prve hrvatske opere. Boravak u Bistrici i druženje s Krizmanićem povoljno su utjecali na skladateljevo zdravlje i stvaralaštvo i u Zagreb se vratio s nekoliko novih skladbi, a jednu od njih – *Abschieds-Lied: Gönner, Freunde, traute Brüder* – posvetio je bistričkim prijateljima.

U Bisticu je dolazila i grofica Sidonija Erdödy-Rubido, prva hrvatska operna primadona koja je pjevala naslovnu ulogu u operi *Ljubav i zloba*. Bila je prijateljica Krizmanićevih nećakinja. O bliskim vezama s bistričkim Krizmanićevim krugom svjedoči činjenica da ju je opat Kriz-

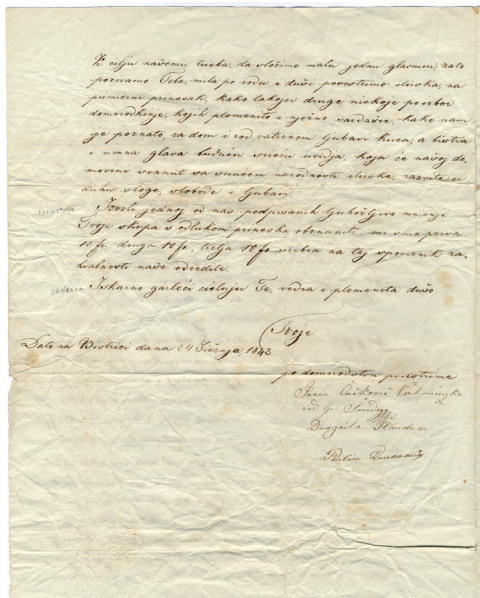
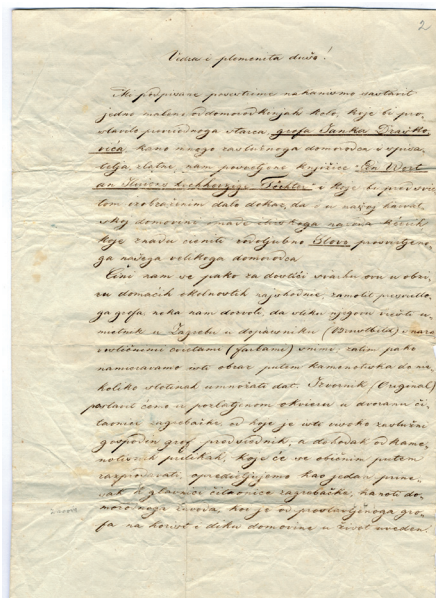
manić 1843. godine u bistričkoj crkvi vjenčao s Antunom pl. Rubidom.

Sidonija Rubido-Erdödy (1819. - 1884.).
HDA-HR-903, Inv. br. 720

Spisateljica i vatrena ilirka Dragojla Jarnević, koja je svoju prvu knjigu *Domorodne poviesti* posvetila Krizmaniću, u Mariji Bistrici boravila je po nekoliko tjedana, čak i mjeseci tijekom 1842. i 1845. godine. Dolazila je na poziv Krizmanića ili Dragojle Štauduar. Iz njezina dnevnika saznajemo ponešto i o svakodnevnom životu u Krizmanićevu domu. Gosti su provodili vrijeme u veselim druženjima, nerijetko uz pjesmu i ples, u razgovorima o različitim temama (slavenskoj i ilirskoj književnosti, aktualnim političkim zbivanjima i planovima, prakticanju vjere, odnosima među spolovima, položaju žena u društvu i sl.) odlascima na kuglanu, izlete u prirodu, posjećujući susjede, a vrijeme su kratili i kartanjem.

U Mariji Bistrici osnovano je vjerojatno najstarije žensko društvo u Hrvatskoj. Osnovale su ga vatrene ilirke Kriz-

Pismo I. Čačković, P. Krizmanić i D. Štauduar pisano iz Bistrice 1842. godine
Dragojli Jarnević. HŠM, Ostavština Dragojle Jarnević A 798

maničeve nećakinje Dragojla i Paulina te njihova prijateljica Ivana Čačković. U pismu datiranom u Mariji Bistrici 24. siječnja 1842., koje su uputile ženama za koje su znale da podržavaju ilirski pokret, najavile su da će dati naslikati portret Janka Draškovića, autora poznate knjige *Ein Wort an Illyriens hochherzige Töchter* u kojoj poziva hrvatske (ilirske) žene da djecu odgajaju u domoljubnom duhu i na materinjem jeziku. Pozvale su žene da daju donacije iz kojih bi financirale izradu portreta prema kojem bi dale izraditi litografiju, a prihod od njezine prodaje namijenile su izdavanju knjiga za djecu.

U ostavštini Dragojle Jarnević sačuvan je primjerak toga pisma, a iz njezina dnevnika saznajemo da se odazvala pozivu i poslala donaciju. Spomenuto žensko društvo uključilo se u rad novoosnovane Matice ilirske (osnovana je 10. veljače 1842. u sklopu zagrebačke čitaonice). Na

desetom općem saboru zagrebačke čitaonice, održanom 14. rujna 1842., zaključeno je da će žensko društvo dati naslikati portret Janka Draškovića i kasnije ga litografirati, a prihod od prodaje koristit će se za izdavanje poučnih knjiga za djecu. Litografiju su, zacijelo prema portretu Františka Wiehla, izradili Josef Kriehuber i Johann Höfelich.¹³

Krizmanića kao vrsnog intelektualca posjećivali su i strani intelektualci koji su doputovali u Hrvatsku. Mladi ukrajinski slavist Izmail Sreznjevski tijekom svog trogodišnjeg putovanja slavenskim zemljama putovao je i Hrvatskom, a Stanko Vraz ga je u ožujku 1841. doveo u Mariju Bisticu. U kasnijim pismima Vrazu sa zadovoljstvom se sjećao ugodnog borav-

13 Primjerak litografije čuva se u Grafičkoj zbirci Hrvatskog državnog arhiva, inv. br. 143. U desnom donjem kutu litografije stoji: Društvo domorodkinjah.

Grof Janko Drašković, litografija.
HDA, HR-903, inv. br. 143

ka u Bistrici i tražio informacije o Krizmaniću i njegovoj obitelji. D. Jarnević u dnevniku je izvijestila o boravku dvojice obrazovanih Rusa Fedora Vasiljeviča Čižova i Nikolaja Aleksijeviča Rigelmana u Bistrici i o njihovim razgovorima o slavenstvu. Slovački književnik Gustav Zechenter u znak sjećanja na ugodan boravak kod opata Krizmanića spjevao je pjesmu *O Bistrica premilena*, a uglazbio ju je Vatroslav Lisinski. U Krizmanićevu gostoprimstvu, osim domaćih svećenika koji su vodili hodočašća, uživali su duhovnici drugih religija, primjerice luteranski pastor Gerber iz Saske i pravoslavni episkop Josif Rajačić, iz čijega pisma napisanog početkom 1843. saznajemo da je o ugodnom boravku u Bistrici i dvadesetogodišnjem prijateljstvu s Krizmanićem često pričao prijateljima. Navedeni

primjeri pokazuju da je Marija Bistrica u doba Ivana Krizmanića bila jedno od središta hrvatskog preporodnog pokreta i intelektualnog života.

IZVORI I LITERATURA

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, Zbirka starih i rijetkih knjiga i rukopisa, pismo Josifa Rajačića Ivanu Krizmaniću, Karlovcima, 17. 1. 1843., R 4064c

Hrvatski školski muzej, Zagreb, Ostavština Dragojle Jarnević, A 798

Dobrica, Ladislav, Leideck, Markus i Maja Pajnić, *Korespondencija Janka Draškovića (izbor)*, *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest*, 22 (2016), 189-193.

Dukat, Vladoje, *Život i književni rad Ivana Krizmanića*. Donja Stubica – Pregrada, Kajkaviana - Matis d.o.o., 2002.

Jarnević, Dragojla, *Dnevnik*, priredila Irena Lukšić, Karlovac, Matica hrvatska, 2000.

Korade, Mijo, *Ivan Krizmanić i 'patriotski sastanci' u Mariji Bistrici*, *Hrvatsko zagorje – časopis za kulturu*, 9 (2), (2003), 82-91.

Kuhač, Franjo, *Vatroslav Lisinski i njegovo doba: prilog za povijest hrvatskog preporoda: sa slikom Vatroslava Lisinskoga*, Zagreb, Matica hrvatska, 1887.

Kuhač, Franjo, *Ilirski glazbenici: Prilozi za povijest hrvatskoga preporoda*, Zagreb, Matica hrvatska, 1893.

Šrepić, Milivoj, *Iz ostavine Dragutina Rakovca, Građa za povijest književnosti hrvatske*, knj. 3, 241-293. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1901.

Marković, Franjo, *Uvod, u: Vraz, Stanko, Izabrane pjesme*, Zagreb, Matica hrvatska, 1880.

LJUDEVIT GAJ U ŽARIŠTU PREPORODNOG POKRETA

Hrvatski narodni preporod nema točno određen početak. Preporodne misli i na političkom i društvenom planu prisutne su već i prije u prošlosti. Od poziva za preplatu na list *Oglasnik ilirski* Juraja Matije Šporera 1818. godine do poziva na skupljanje narodnog blaga zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca i konačno Gajeve *Kratke osnove horvatsko-slavenskoga pravopisa* 1830. stvarali su se temelji za uspostavljanje novog, modernog književnog instrumenta, časopisa, jer se tako omogućilo stvaranje

književnog života i književne komunikacije s bogatom književnom baštinom i jedinstvenim književnim jezikom.

Ljudevit Gaj postao je vođa pokreta okupljanjem mladog intelektualnog naraštaja koji je s oduševljenjem radio na buđenju hrvatske nacionalne svijesti. Središnje mjesto okupljanja bila je Marija Bistrica. Pod zaštitom opata Ivana Krizmanića prvaci i graditelji preporoda Dragutin Rakovac, Ljudevit Farkaš Vukotinić, Stanko Vraz i Ljudevit Gaj vode rasprave o jeziku kao sredstvu kulturnog

U središtu litografije *Muževi ilirske dobe* nalaze se Ljudevit Gaj i Janko Drašković.
HDA, sign. HR-HDA-903, inv. br. 569

napretka i temelju političkog otpora. U srcu Zagorja na materinskom se jeziku, kojeg se većina stidi, progovara o jeziku i njegovoj vrijednosti i snazi.

Ljudevit Gaj rođen je 8. srpnja 1809. u Krapini. Njegov otac Ivan Gaj iz slovačkog gradića Capanovića u Krapinu se doselio 1786. te kupio manju ljekarnu. Tri godine kasnije oženio se Julijanom Schmidt. Imali su petero djece, a religiozna i mudra majka najviše je pažnje poklanjala najmlađem Ljudevitu. U Gajevu domu govorilo se uz njemački jezik, latinskim i hrvatskim pa je Ljudevit u odrasloj dobi tečno govorio tri jezika. Školovao se kod kuće iako je u Krapini postojala pučka škola, a 1821. godine započinje školovanje u varaždinskoj gimnaziji. U Varaždinu nije bio zadovoljan strogom i staromodnom školom pa je s

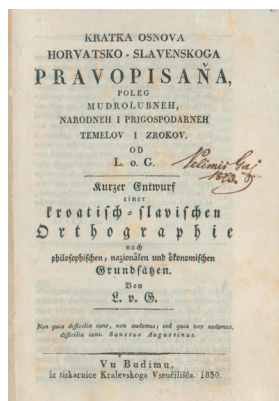
Ljudevit Gaj u ilirskoj surki.
Muzej Ljudevita Gaja u Krapini

veseljem dočekaio prebacivanje u karlovačku gimnaziju što otkriva u dopisivanju s majkom Julijanom. U Karlovcu je proučio povijesnu kroniku franjevačkog svećenika Andrije Kačića Miošića iz 18. stoljeća *Razgovor ugodni naroda slovinškoga* te se oduševio narodnim baladama i pjesmama na štokavskom dijalektu.

Još se u djetinjstvu zainteresirao za povijesne legende i priče o trojici braće Čehu, Lehu i Mehu i Krapini kao legendarnoj postojbini Slavena koje mu je pričao otac Eugenije Rebić, pavlinski redovnik iz samostana u Lepoglavi. Prva Gajeva knjiga objavljena je 1826. godine u Karlovcu i govori o povijesti grada Krapine *Die Schloesser bei Krapina*. Pisana je na latinskom, a zatim prevedena na njemački. Iste godine objavljena je i njegova pjesma na kajkavskom dijalektu *Peszma od Zagorja* u novinama *Luna-Agramer-Zeitschrift*. Od 1826. do 1831. Gaj je studirao filozofiju, a zatim pravo na sveučilištima u Beču, Grazu i Pešti i cijelo vrijeme proučavao hrvatsku povijest. Ljeti se vraćao u Zagorje i skupljao narodne priče, pjesme i poslovice. Zbirka s 5000 zagorskih poslovice ispisanih na 921 stranici rukopisa nije mu objavljena za vrijeme života, a gotovo zaboravljenu otkrili su ju hrvatski znanstvenici koji se bave istraživanjem folklor. Gaj se često služio poslovicama u svojim govorima. Koristio ih je kao dokaze za svoje tvrdnje znajući da ih narod doživljava poput zakona te se istovremeno na taj način pokazivao i kao poznavatelj povijesne baštine. Koliko je Gaj volio poslovice, govori činjenica da je sebi pribilježio kao putokaz izreku *Prispodoba ima biti cvet vlastovitoga upućenja*.

Gaj i njegovi prijatelji raspravljaju o jednom zajedničkom jeziku za sve Hr-

vate i preporodu koji je potreban, a ideja o kajkavskom narječju kao narodnom književnom jeziku sve više raste. Proučavajući djela P. J. Šafarika, J. Kopitara, P. R. Vitezovića i J. Kollara, Gaj započinje rad na reformi pravopisa koja se temelji na pravilu po kojem svaki glas ima svoj znak.

Naslovnica Gajeve Kratke osnove horvatsko-slavenskoga pravopisa, NSK, | RIID-8°-240 a, b, c

Za vrijeme ljetnih praznika 1832. godine u Mariji Bistrici kod opata Krizmanića Gaj je upoznao Ljudevita F. Vukotinića koji je bio oduševljen Gajem što spominje u svojim *Uspomenama na godine 1833. - 1835.* „Poput apoštola znao bi on govorom svojim upaliti slušaoca i jasnim dokazom uputiti svakoga o istini svojih tvrdnja.” Gaj sve češće dolazi u Mariju Bisticu gdje s Rakovcem i Vrazom okuplja istomišljenike. Prvi put pohodi Vraz Hrvatsku jeseni g. 1835. U zagorsku Bisticu, tadanje rodoljubno stjecište u opata Krizmanića dovede ga Dragutin Rakovac; s njim i s Vukotinićem, pak s obitelji Stauduarovom zametnu Vraz trajno prijateljstvo.¹⁴ Gostoljubivi opat

zainteresiran je za njihove ideje, a mlade, osim razgovora o književnosti i politici, privlače u Bisticu i dvije Krizmanićeve nećakinje, Karolina i Paulina.

Dr. S. Ritig, župnik sv. Marka, u knjižici *Jubilejska kruna Majke Božje Bistričke* piše o Mariji Bistrici: „U doba ilirskog preporoda slovila je Marija Bistrica i kao znamenito narodno središte. U kući opata Krizmanića sabirali su se ilirski prvaci dr. Ljudevit Gaj, Pavao Štoos, pjesnik Stanko Vraz, Vatroslav Lisinski, Vjekoslav Babukić i Dragojla Jarnevićeva, vatrena domorotka, ali i vatrena katolkinja, koja je u svom Dnevniku iskreno opisala lijepe dane sprovedene u župnom dvoru bistričkome.”¹⁵

Piši moj Budevite!
 U obzir odličovafja, meni na,
 menjenoga, veći ti je pisanaka
 moja od tebe. Ispitujem —
 glad svet o' tom dvis' trubi —
 moram ti vlastoručno izvestiti,
 da je stalna, i neproganjiva.
 Telošna i duševna nemoć
 na toliko me je nadoladala, da
 vada zahvalovafja namunke nisam
 stader. Sad već budi ustmena
 ili pismena većafja bila bi bez
 uspeha.
 Dardje

Pismo Ivana Krizmanića Ljudevitu Gaju od 3. lipnja 1848. NSK, sign. R 4702 b

14 Smičiklas i Marković (1892): str. 258

15 Ritig (1935): str. 69

U ovom burnom razdoblju Gaj odlazi u Leipzig gdje je 1834. doktorirao filozofiju. Iste godine dobio je odobrenje za izdavanje novina i objavio *Oglas* o ciljevima novina zvanih *Novine Horvatzke* i književnog dodatka *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka*. *Novine Horvatzke* počinju izlaziti u siječnju 1835. na kajkavskom dijalektu, a 1836. Gaj im mijenja naziv u *Novine ilirske* i *Danicu ilirsku* te uvodi štokavsko narječje.

S vremenom, književni i povijesni prilozi u *Danici* sve više postaju sredstvo za izricanje političkih misli i težnja pa dobivaju pohvale, ali i kritike sve šireg kruga koji prelazi područje kajkavštine. Postalo je jasno da Gaj ne radi samo na promicanju književnosti, nego na ujedinjenju slavenskih naroda. To mu je postao jedini cilj i okupacija i kasnije u životu.

Gaj 1836. godine pokušava dobiti dozvolu za otvaranje tiskare i predstavlja plan o osnivanju kulturnog društva. Vlasnik tiskare postaje 1838., a tada se otvara i prva čitaonica u Zagrebu kojoj je predsjednik grof Janko Drašković. Iste godine Gaj je ostvario želju svoje majke Julijane i smjestio je k sebi u Zagreb. Gajeva je kuća uvijek bila otvorena svim prijateljima, a kako se spominje, središte divljenja i poštovanja bila je upravo Julijana Gaj. Od 1839. Gaj i njegovi prijatelji sve su češći gosti kod opata Krizmanića, a neki tamo borave i po nekoliko tjedana.

Nakon što je dobio prsten na dar od austrijskog cara za književne zasluge, još se više predao politici i nije sudjelovao ni u pripremama za izvedbu prve hrvatske drame *Juran i Sofija* Ivana Kukuljevića Sakcinskog 2. listopada 1839. godine. Poslije smrti majke Julijane koja ga je oblikovala i povoljno utjecala na njega, Gaju

je najveća utjeha sestra Fani koja mu je i po nemirnom temperamentu najsličnija. Pada mu omiljenost u društvu nakon što je od ruskog cara Nikole I. tražio novčanu pomoć, a 1841. kad je ponovno bio na vrhuncu svoje moći i utjecaja, ulazi u oštre svađe s V. Babukićem koji traži priznanje za rad u uredništvu *Danice* i smjenu urednika. Na njegovo mjesto Gaj postavlja Bogoslava Šuleka. Tada se ponovno javila ideja o otvaranju Narodnog doma kao središta hrvatskog kulturnog života. Iz Gajeve pismene ostavštine zaključuje se da je ponovno bio nezadovoljan, a kad je osjećao klonuće, odlazio bi u Mariju Bistricu gdje su ga uvijek dočekali raširenih ruku. U Bistricu se te iste godine, s putovanja na kojem je skupljao narodno blago, vraća Vraz pa mladim ilirkama, kojima se kasnije pridružuje Dragojla Jarnević, pomaže u osnivanju *gospojinskog društva*. „U jeseni iste godine 1841. pomagao perom i savjetom domorodnim gospodjama u Omilju i Bistrici – Ivani Čačkovićevoj, Dragojli Štauduarovoj, Paulini Krizmanićevoj – kod osnivanja gospojinskoga društva, komu bijaše svrha, da se izda bakrorezna slika Janka grofa Draškovića, a prihodom od razprodaje da se utemelji glavnica za izdavanje poučnih i zabavnih knjiga za mladež. To gospojinsko društvo prospješi osnutak Matice ilirske, u kojoj su rodoljubi već od više godina mislili, a početkom g. 1842. napokon ju i stvorili.”¹⁶ O preporodnom krugu žena govori i Dragojla Jarnević u svojem *Dnevniku* u kojem detaljnije opisuje buđenje narodne svijesti kod žena.

Novu 1842. godinu Gaj je dočekao kod opata Krizmanića gdje piše pjesmu u kojoj vjeruje da sloga može poraziti

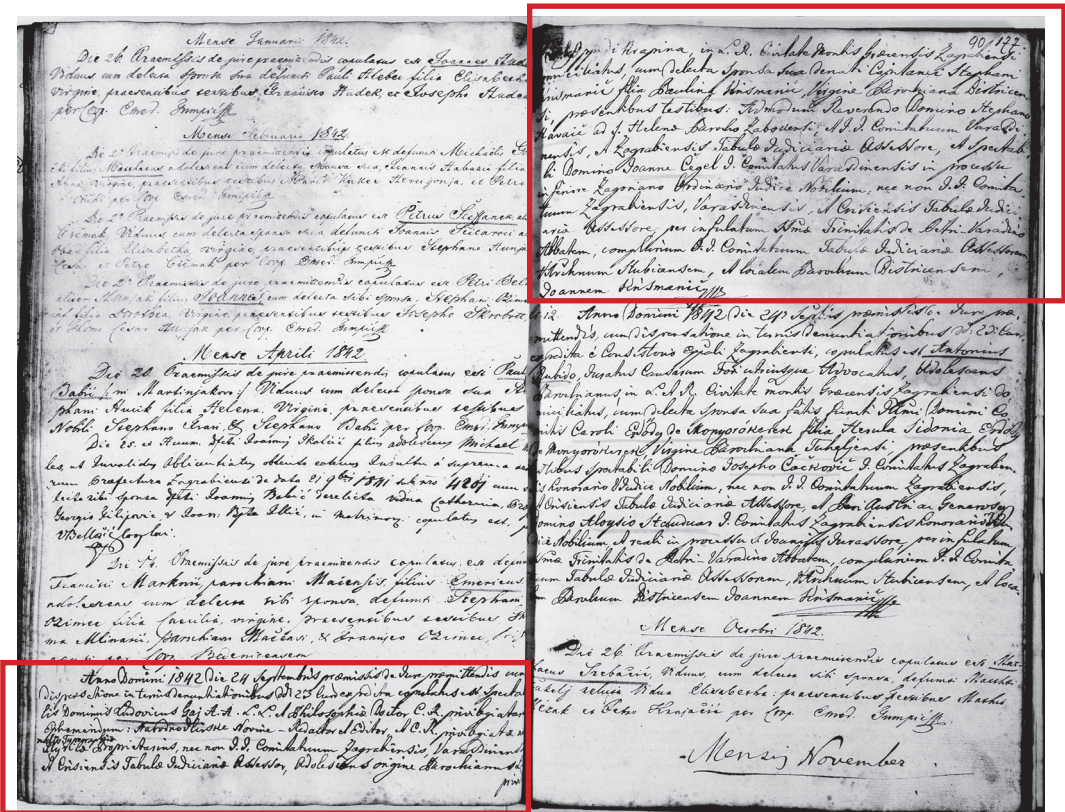

hrvatski jal. Te godine postaje sve pri-
sniji s opatovom nećakinjom Paulinom,
s kojom se vjenčao 24. rujna. Paulina je
bila kći opatova mlađeg brata, vojnog ča-
snika, koja je rano ostala bez roditelja, a
1829. godine opat je nju i sestru Karolinu
- Dragojlu, kasnije udanu za Vjekoslava
Staudara, vlasnika imanja Omilje, uzeo
k sebi u Bisticu. Bila je ponosna, lije-
pa, tamnokosa ladanjska gospođica bez
miraza. Mladući koji su se okupljali oko
opata Krizmanića bili su oduševljeni nje-
zinom ljepotom pa su joj često udvarali.
Kad se oženio, Gaj je bio u velikim du-
govima, ali to mu nije bilo važno. Živjeli
su u Krapini, a Paulina je sa sobom pove-
la i jednu sluškinju iz Bistrice. Gaj joj je
udovoljavao u svim željama i odmah je
počeo uvoditi u društvo pa kad je 14. ruj-

na 1842. u okviru zagrebačke Čitaonice
osnovano *Društvo domorotkinja*, među
prvim je članicama bila i ona. Živjeli su
jednostavnim životom, ali financijske
poteškoće bile su sve veće i poznate osta-
lim članovima pokreta.

Portreti Ljudevita i Pauline Gaj.
Muzej Ljudevita Gaja u Krapini

Zapis o vjenčanju Pauline i Ljudevita Gaja, HR-HDA-883, Zbirka matičnih knjiga; Župa
Marija Bistrica, Matična knjiga vjenčanih 1726.-1878., 24.IX.1842., str. 89v

Nakon zabrane ilirskog imena 1843. godine Gaj se ponovno povlači u bistričko sklonište. S godinama se sve manje bavio uredničkim dužnostima u svojoj listu jer je puno vremena provodio izvan Zagreba zaokupljen politikom, selidbom i podmirivanjem dugova. Paulina je u Mariju Bisticu često odlazila s djecom, a povremeno je i Gaj dolazio k njoj na odmor. Nakon udaje Paulinine sestre Karoline za Vjekoslava Stauduara, vlasnika imanja Omilje, često su boravili i kod njih. Gaj s godinama pada u sve veće dugove, a budući da je kupio i novu kuću, čini se da nije bio svjestan svog financijskog sloma. Nakon pokrenute istrage zbog afere s Milošom Obrenovićem u kojoj je Gaj na dar primio novac, ponovno odlazi u Bisticu razočaran što se i ban Josip Jelačić okrenuo protiv njega iako ga je upravo on predložio za bansku čast.

Kada u lipnju 1849. opat Krizmanić odlazi iz Marije Bistrice u Omilje, Gaj prestaje dolaziti u svoje utočište. Posljednji posjet bio je u svibnju prije nego što je odlučio otići u Beč spasiti sebe i svoje novine. Već iduće godine Gaj je odlučio kupiti posjed Mirogoj nekad zvan Herešinec čiji je vlasnik u prošlosti bio i Pavao Ritter Vitezović, Gajev idejni mentor. Mirogoj je kupio i zbog žene koja je odrasla u Mariji Bistrici - znao je da će pogled na mirogojske vinograde, šume i livade njoj pružiti sigurnost, a njemu mir. Kao što je bio slučaj kod kupnje kuće u gradu, tako i sada Gaj nije imao dosta novaca pa je ponovno podigao zajam. Bio je i pod nadzorom policije iako se povukao iz politike.

Unatoč svemu, Gaj nikad nije prekinuo vezu s najmlađima. Oduševljavao je mlade svojim govorom i ponosom, a to

je najbolje opisao August Šenoa koji ga je upoznao kao gimnazijalac željan knjiga na hrvatskom jeziku: "Sav pojav Gajev bijaše fin, gotovo kavalirski. Nešto pako dirnulo me se osobiti, Gajevo oko. Bijaše neveliko, svjetlomodro, sa velikom zjenicom. Al ta modrina imala je u sebi demonički žar... Ništa nisi mogao iz nje ga čitati, ali kad bi govorio, sipalo je mune... Ne pamtim toli čudna glasa kao što je bio Gajev. Ne bijaše u običnom govoru zvonak i sladak, da ti melodijom umije predobiti srce, al vazda pun, dubok, često patetičan. No kad se je orio, kad bi mu uz to iz tamnožutog lica bljesnulo blijedo oko, primio ti se Gajev govor duše čarobnom silinom, da mu nijesi mogao odoljeti. Samo čovjek, koji je Gaja čuo govoriti, može si tumačiti onaj silni pokret duša iz dobe ilirske."¹⁷

Poslovi su se sve više zaplitali, dugovi su rasli. Ponekad bi odlazio na imanje u Krapinu, ali iz pisama ženi, koja je na liječenju u toplicama u Zagorju, osjeća se duševno rastrojstvo. Konačni slom Ljudevita Gaja predstavlja iznenadna smrt žene Pauline 1868. godine. Paulina Gaj, nakon majke Julijane jedina Ljudevitova iskrena prijateljica, pokopana je na Jurjevskom groblju, do groba Gajeve majke, gdje je četiri godine kasnije, 20. travnja 1872., svoj mir pronašao i Ljudevit Gaj.

Zasluge su mu poslije smrti osim prijatelja priznali i mnogi neprijatelji. Među njima je bio i B. Šulek – ne prema onoj *ako govoriš o mrtvima, govori samo dobro*, nego zato što smo svi ljudi, a biti čovjek u ovim prilikama i pri tome nikoga ne povrijediti, najteža je stvar. U nekrologu u *Obzoru* (1872, br. 91) B. Šulek priznao je pravu vrijednost Lju-

devita Gaja: „Posrnuo je i Gaj za života svoga; nego kad sravnimo mane njegove koje su ovomu ili onomu naudile, s njegovim neizmjernim zaslugama, nećemo počastiti časa, već ga uvrstiti među naše slavne i velezaslužne muževe, kojim će se ime spominjati dok bude sunca i mjeseca na nebu hrvatskomu!”¹⁸ I s kolikim ga je oduševljenjem, nakon prvog susreta, opisao golobradi gimnazijalac Šenoa, toliko je M. Krleža bio razočaran i ljut što je tako olako u svom političkom taktiziranju izgurao kajkavsko narječje na marginu hrvatske stvarnosti. O tome govori u *Baladama Petrice Kerempuha* u baladi *Planetarijom*. Odmjeravajući zasluge Lj. Gaja s njegovim pogreškama, većina je prevagnula na zaslužnu stranu. I. Mažuranić naziva ga *Prometheus*, Lj. F. Vukotinović *Apoštolom*, a odani B. Šulek *pomljivim vrtlarom*. I mi danas ovom ponosnom zagorskom mužu, strastvenom govorniku, zaboravljivom prijatelju, izmiritelju u obitelji, usamljeniku u duši, ilirskom domoljubu, vođi omladine u hrvatskom narodnom preporodu, moramo priznati da su mu uspjesi *vjekovječni* kao što je rekao B. Šulek.

Neka mu je laka ova hrvatska gruda.

IZVORI I LITERATURA

- Buturac, Josip, *Marija Bistrica 1209. - 1993.: povijest župe i prošteništa*, Marija Bistrica, Nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, 1993.
- Detoni Dujmić, Dunja, *Dragojla Jarnević: Izabrana djela*, Zagreb, 2001.
- Dukat, Vladoje, *Život i književni rad Ivana Krizmanića*, Donja Stubica – Pregrada, Kajkaviana - Matis d.o.o. , 2002.
- Horvat, Josip, *Ljudevit Gaj*, Zagreb, 1975.
- Jelčić, Dubravko, *Preporod književnosti i književnost preporoda*, Zagreb, 1993.
- Jonke, Ljudevit, *Ljudevit Gaj kao višestruki pobjednik*, Jezik, XXIII, (1975–1976), br. 3–4
- Kombol, Miroslav i Novak, Slobodan P., *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*, Zagreb, 1992.
- Murray Despalatović, E., *Ljudevit Gaj i ilirski pokret*, Zagreb, 2016.
- Novak, Slobodan P., *Povijest hrvatske književnosti*, Split, 2004.
- Ravlić, J., *Ljudevit Gaj*, *KAJ - časopis za kulturu i prosvjetu* V, (1972) br. 10
- Ritig, S., *Jubilejska kruna Majke Božje Bistričke*, Zagreb, 1935.
- Smičiklas, T. i Marković, F., *Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892. spomenknjiga*, Zagreb, 1892.
- Vončina, Josip, *Korijeni Krležina Kerempuha*, Zagreb, 1991.

¹⁸ Ravlić (1972)

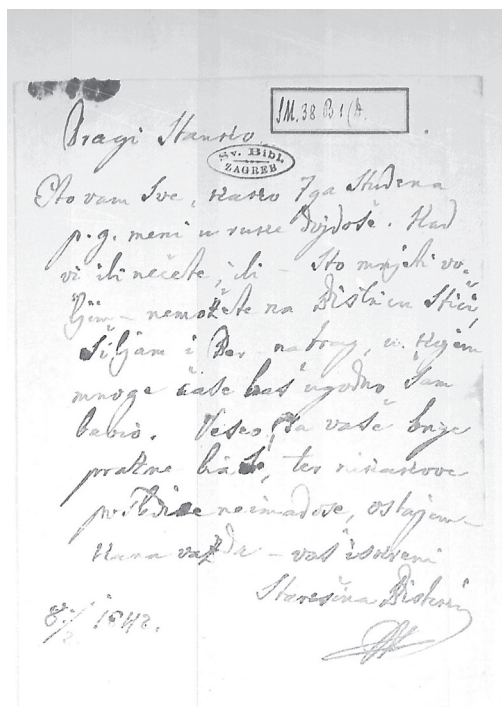

STANKO VRAZ U MARIJI BISTRICI – KRATKA POVIJEST ILIRSKOG POKRETA

Marija Bistrica bila je mnogo više od povremene stanice u životu Stanka Vraza; osim njegovih redovitih posjeta posestrimi Dragojli Štauduar, Bistrica je općenito važna za razvoj Vraza kao ilirskog autora. Nadalje, uzimajući u obzir samo njegove posjete Štauduaru i opatu Krizmaniću, možemo rekonstruirati većinu prekretnica iz ilirskog pokreta od sredine 1830-ih do godine 1848. Ove prekretnice, mora se reći, nisu bile u cjelini izdvojene od općeg razvoja, već su često, osobito 1830-ih, imale važan utjecaj na taj isti razvoj, koji se općenito događao u Zagrebu.

Vraz, rođen 1810. godine u Cerovcu u Donjoj Štajerskoj, a u to vrijeme student u Grazu, prvi je put posjetio Bistricu na svom trećem putovanju u Hrvatsku u ranu jesen 1835. Početkom godine pokrenute su *Novine* i *Danica* kao njihov književni dodatak te u kolovozu i rujnu 1835. Gaj kao organizator pokreta namjerava ilircima predstaviti štajerskog pjesnika. Upravo je tada Vraz upoznao grofa Janka Draškovića i sastao se s Rakovcem u slavonskom Lovrečinu. Rakovac ga je doveo u Mariju Bistricu gdje je upoznao svog budućeg prijatelja Ivana Farkaša Vukotinovića. Njih trojica ostali su bliski prijatelji, pogotovo Vraz i Vukotinović. Na prvom boravku u Bistrici 1835. godine velikodušno je opat Ivan Krizmanić, strastveno se zanimajući za

mladog gradačkog studenta iz Štajerske, pozvao Vraza da ostane kod njega i ugoštio ga u župi.

Pismo župnika Ivana Krizmanića Stanku Vrazu od 8. veljače 1842. godine.
NSK R 4702 c

Vraz je u Bistrici opet prebivao krajem prosinca 1838. Božić je proveo kod Krizmanića, ali se razbolio i bio zbrinut u kući Vjekoslava Štauduara koji ga je uveo u svoj obiteljski krug. Obitelj mu je ponudila trajnu gostoljubivost, uglavnom zbog Dragojle Štauduar koja je ra-

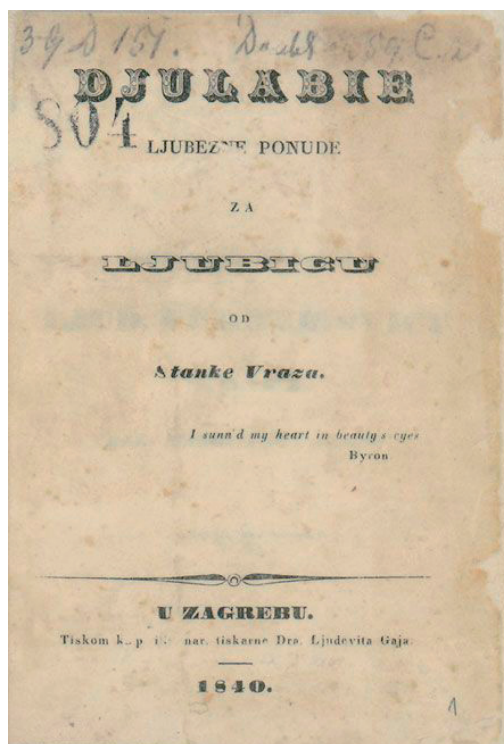
zvila izvanredan i teško odredljiv odnos s Vrazom. Krizmanićeva nećakinja bila je sestra Gajeve buduće supruge Pauline. Dragojlin suprug Vjekoslav, mnogo kasnije prvi Krizmanićev biograf, bio je puno stariji aristokrat i veliki sudac Varaždinske županije „i zbog toga često daleko od doma“¹⁹ Iako su se već nakratko susreli u 1835., Dragojla i Vraz svoj su neobično prijateljski ili čak platonski odnos započeli tek početkom 1839.

Vraz je obitelji Štauduar predstavljao „nemirnog bezkućnika.“²⁰ Dragojla, predodređena za zlatni kavez supruge visoke klase, njegov je boemski i nesiguran život istovremeno promatrala kao stran i osnažujući. Pružala mu je neku vrstu – kako to nazivaju tradicionalniji književni povjesničari – majčinske brige. S druge strane, Vraz je u Dragojli pronašao najbolju prijateljicu i pouzdanicu u Hrvatskoj. Ona je postala i njegova posestrima – tijekom godina redovito su raspravljali o različitim problemima, često vrlo intimne prirode. Navodno nikad nisu konzumirali više ili manje artikulirano ljubavno čuvstvo. Moguće je da je Vrazov panslavenski entuzijazam nadglasao erotski temelj odnosa, ali je Dragojla njemu ipak učinkovito nadomjestila druge neostvarene ljubavne želje koje je pjesnik imao prije i poslije. U potonjima bijahu štajerska seljačka djevojka Roza Kvar (oko 1835.) i Ljubica Cantily (oko 1840.), kći iz obitelji samoborskih skorojevića. No, kako je Branko Vodnik napisao, Dragojla „nije kao Ljubica ispunila svojim bićem Vrazovu poeziju[,] nego njegov život“.²¹

19 Petre (1939): str. 162

20 Petre (1939): str. 171

21 Drechsler (1909): str. 54

Vjeruje se kako je Dragojla Štauduar na Stanka Vraza utjecala snažnije od Ljubice kojoj je posvetio poznatu zbirku pjesama Dulabije.

Vraz godinama nije nigdje naročito živio, nego se oslanjao na „savršenu gostoljubivost“²² što je on uživao i od Štauduara i od ostalih s kojima je dolazio u kontakt u Hrvatskoj. Kako je zapisao Franjo Marković, za Vraza je cijela Hrvatska bila „jedan gostoljubni dom“²³. Ipak, najčešće i s najvećim oduševljenjem stizao je upravo u Mariju Bistricu. Osim svojih uobičajenih posjeta Bistrici, neprestano je putovao između Zagreba (gdje se oslonio na gostoljubivost odvjetnika Gavra Jakopovića), Slavonije (gdje je živio kod Vukotinovića) i Podčetrka (gdje je obilazio Štefana Kočvarja). To doslovno

22 Drechsler (1909): str. 162

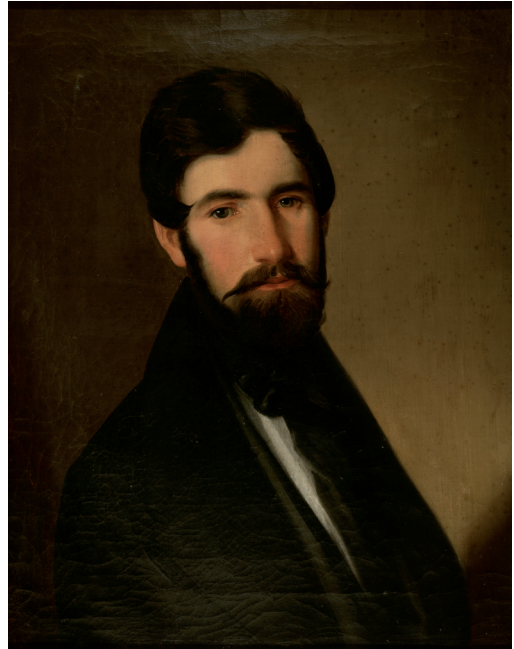
23 Marković (1880): str. 14

znači da je boravio kod pojedinaca i obitelji nekoliko tjedana ili čak mjeseci prije nego što bi iznenada odlučio promijeniti mjesto. Moglo bi se i reći da je Vraz osobno izazvao nastajanje poslovice „svakog gosta tri dana dosta“.

Za znanstveno-stručni skup i izložbu povodom obilježavanja obljetnice osnivanja Matice ilirske možda najvažniji događaj koji moramo spomenuti je sastanak 2. veljače 1842. Na taj je dan u Krizmanićevoj kući Matica bila svečano pokrenuta govorima Gaja i Vraza. Još ranije, 1840. godine, kad je također u Bistrici osnovano damsko društvo te su izraženi prvi zahtjevi za narodnom maticom, pjesnik je čak bio pokrovitelj susreta. Vrijedno je spomenuti da je kasnije, između 1846. i 1850. godine, Vraz bio glavni tajnik Matice.

U svibnju 1842. prvi broj književnog časopisa *Kolo Vraza*, Vukotinića i Rakovca donio je drastičan raskol unutar pokreta. Naime, ne manje od konkurencije Gajevoj *Danici*, Vraz-Vukotinićeve „kritika“ bila je direktan izazov Gajevoj ideologiji „sloge“ – i bila je kao takva i prihvaćena. Obrana kritičkog pristupa okupila je vrlo malu skupinu pristaša protiv prevladavajuće Gajeve struje. To je dodatno ojačalo trajno prijateljstvo između Vraza i Vukotinića, ali i do kraja razdvojilo Vraza i Gaja. Zbog toga je Vraz odbijen od Dragojle Štauduar i njezine obitelji koja je ostala nepokolebljivo u Gajevim redovima; ne treba zaboraviti da se njezina sestra Paulina te godine udala za Gaja. Upravo je u to vrijeme Dragojla bila u tajnoj vezi s jednim od Krizmanićevih kapelana. Njihov ujak Krizmanić također je ostao u dobrim odnosima s Gajem, njegovim najbližim ilircem, što je u vrijeme oštih podjela *eo ipso* znači-

lo udaljšavanje od Vraza. Pjesnikova bol zbog gubitka Dragojle bila je ogromna, a nedostatak samo privremen. Prepiska sa Štauduar bila je u oskudnom obliku obnovljena u prvoj polovici 1843.

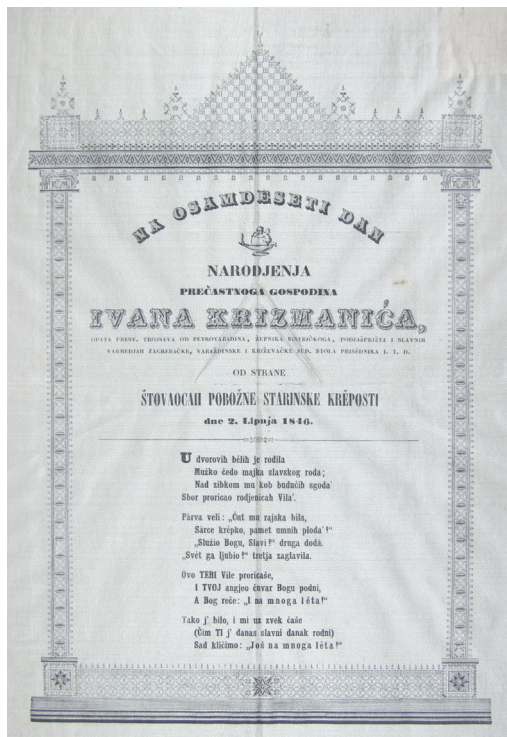

Portret Stanka Vraza. Moderna galerija Zagreb, P 107

Pjesnik je čak i kasnije svako malo odavao počast svojim vezama s Marijom Bistricom. Godine 1846., kada je Krizmanić slavio 80. rođendan, Vraz je u Zagrebu napisao pjesmu *U dvorovih bieleh*, koju je uglazbio Vatroslav Lisinski. Tada je bio i glavni organizator proslave za Krizmanićevu okruglu godišnjicu. Zanimljivo je da se Lisinski za karijeru skladatelja odlučio upravo na jednom od ilirskih slavlja u Bistrici.

Vraz se u kasnim 1840-ima počeo vraćati u Bisticu i okolna sela. Pjesnik je u Vlaškoj ulici u Zagrebu 1850. godine susreo 15-godišnju Dragojlinu kćer Ga-

Sonet Stanka Vraza ispjevan povodom 80. rođendana Ivana Krizmanića, otisnut na svili, objavljen također i u *Danici Horvatskoj, Slavonskoj i Dalmatinskoj* 6. lipnja 1846. godine. *AHAZU*, XV 28-III-8

brijelu koju je čuvao u djetinjstvu. Prepoznajući ga, predložila je da ga u kočiji odvedu u Maksimir, ali je bio prevaren - Gabrijela ga je odvela u Omilje, gdje je bio ponovo slab i iscrpljen neposredno prije svoje smrti 1851. godine. Simbolično, o njemu je opet brinula Dragojla – ovaj put uz pomoć svoje kćeri. To su bile, kako je Vodnik primijetio, posljednje zrake koje su obasjavale vezu između pobratima i posestrime.²⁴

Unatoč intimnome, personaliziranom Vrazovu stavu prema Mariji Bistrici, njegove intrigantne veze s mjestom ne mogu se interpretirati bez ilirskog kon-

teksta u cjelini. A vrijedi i obrnuto: koju god veliku prekretnicu ilirskog pokreta uzmemo, a da se odnosila na Mariju Bistricu, Vraz je uvijek negdje u blizini.

IZVORI I LITERATURA

Drechsler, Branko, *Stanko Vraz, studija*, Zagreb, Matica hrvatska i slovenska, 1909.

Dukat, Vladoje. *Život i književni rad Ivana Krizmanića*, Zagreb, Knjižara Jugoslavenske akademije (dioničke tiskare), 1912. <http://dizbi.hazu.hr/object/view/8Lk3cGOgeL>

Fekonja, Andrej, *Kako in zakaj je Stanko Vraz postal Ilir*, *Ljubljanski zvon* 7.2 (1887a): 147–153.

Jembrih, Alojz, *Ivan Krizmanić i njegovo doba*, u: *Milton, John, Raj zgubljen*, Zagreb, Disput, 2005.

Jež, Andraž, *Stanko Vraz i nacionalizem: Od narobe Katona do narobe Prešerna*, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.

Korade, Mijo, *Ivan Krizmanić i 'patriotski sastanci' u Mariji Bistrici*, *Hrvatsko zagorje, časopis za kulturu*, 9 (2003) 82-91.

Kuhač, Franjo Ksaver, *Vatroslav Lisinski i njegovo doba: Prilog za poviest hrvatskoga preporoda*, Zagreb, Matica hrvatska, 1904.

Marković, Franjo, *Uvod*, u: *Vraz, Stanko, Izabrane pjesme*, Zagreb, Matica hrvatska, 1880.

Petre, Fran, *Poizkus ilirizma pri Slovencih (1835 – 1849)*, Ljubljana, Slovenska matica, 1939.

Schubert, Bojana, *U suton kajkavkoga književnog jezika - povijesnosociolingvistička analiza jezika Ivana Krizmanića*, Zagreb, Srednja Europa, 2016.

24 Drechsler (1909): str. 59

DRAGOJLA JARNEVIĆ I NJEZINE VEZE S MARIJOM BISTRICOM

Povodom pedesete obljetnice hrvatskoga narodnog preporoda 1885. godine tiskan je svečani spis *Slava preporoditeljem* u okviru kojega je bila i litografija *Muževi ilirske dobe* (1835. – 1850.) s pedeset devet portreta, među kojima su bili i portreti dviju žena – Dragojle Jarnević i Sidonije Erdödy-Rubido. Izvanredan dokaz važnosti Dragojle Jarnević za hrvatski narodni preporod pokazuje da je već tada prepoznata kao jedna od rijetkih žena koje su se istaknule u javnome životu hrvatskoga narodnog preporoda.

Dragojla Jarnević rođena je 1812. u Karlovcu, gdje je i umrla 1875. Završila je samo osnovnu školu, a dalje se obrazovala sama. Godinama je živjela u Grazu, Trstu i Veneciji, gdje je služila u plemićkim domovima i bila guvernantom. Četrdesetih se godina 19. stoljeća vratila u domovinu i intenzivnije započela svoj preporodni rad. Dragojla Jarnević pisala je domoljubne pjesme koje je objavljivala u preporodnim časopisima *Danici ilirskoj* i *Kolu*. O borbi za slobodu i ljubavi prema domovini govorile su i njezine pripovijetke, kao i roman *Dva pira* koji je jedan od prvih romana novije hrvatske književnosti. Nakon objavljivanja *Domorodnih poviesti*, Jarnević je postala najčitanija pripovjedačica onoga doba. Potkraj života posvetila se odgojno-obrazovnome i pedagoškome radu, podučavala je seosku djecu i pisala članke o odgoju. Napisala

je i tri pripovijetke za djecu te dvije drame koje nisu objavljene. Svoje najizdašnije djelo, *Dnevnik*, pisala je od 1833. do 1874. godine, isprva na njemačkome, a od 1841., u skladu s preporodnim idejama, na hrvatskome jeziku.

Dragojla Jarnević - jedna od dvije žene na znamenitoj litografiji Muževi ilirske dobe. HDA, sign. HR-HDA-903, inv. br. 569.

Njezin je *Dnevnik* bio neuobičajen za patrijarhalnu sredinu u kojoj se javio. Žene su u 19. stoljeću bile primorane obaviti u privatnoj sferi gdje su obnašale tri funkcije – dobre žene, brižne majke i

iskusne domaćice. Dragojla Jarnević bila je svjesna kako se time uloga žene u javnome životu u odnosu na muškarce vidljivo umanjuje te je uvidjela potrebu za uspostavom rodno ravnopravnoga društva. Odlučivši da se neće udati i na taj način ovisiti o suprugu, Dragojla Jarnević izašla je iz privatne sfere i bila podvrgnuta kritikama društva. Uzdržavala se svojim radom, šijući i pišući. Svoje je radove objavljivala, a bila je i jedina žena u preporodno doba koja je sama tražila pretplatnike za svoju knjigu. Bila je prva žena koja je u hrvatsku književnost uvela motiv zaposlene žene te prva autorica koja je svojim autobiografskim dnevničkim zapisima postala prethodnicom takozvanoga “ženskog pisma”.²⁵ Sve to ipak nije bilo dovoljno za njezinu potpunu afirmaciju jer je „naglasak s njezinoga književnog rada najčešće premještan na svjestan i nedopustiv izbor načina života”²⁶.

Usprkos svim osudama koje je doživljavala zbog neuobičajena načina života te borbe za ravnopravnost žena, Dragojla Jarnević pokazala je kako je snažna i hrabra duha, a *Dnevnik* nam dokazuje da je bila iznimno politički i javno angažirana u okviru ilirskoga pokreta. Čitava ondašnja politička atmosfera djelovala je vrlo pozitivno na Dragojlu Jarnević „i ona se u dnevnom dodiru sa svim tadašnjim našim vodećim ljudima oštri [...] i ubrzo razvija u jednu od najnaprednijih naših žena 19. stoljeća”²⁷. Tome su uvelike pripomogla druženja s ilircima i ilirkinjama u Karlovcu, Zagrebu, a između ostaloga i u Mariji Bistrici. U *Dnevniku* se bistričke ilirkinje Dragojla Štauduar i Paulina

Krizmanić spominju već 11. ožujka 1842. godine. Dragojla Jarnević tada se nalazila u Karlovcu i dobila je pismo u kojem su je tri gospe molile da i ona dade nešto novaca za kip grofa Janka Draškovića.

U svom *Dnevniku* Dragojla Jarnević često piše o svojem boravku u Mariji Bistrici. Jarnević, Dragojla, *Dnevnik*, (prir. Irena Lukšić) Karlovac, Matica hrvatska, 2000.

Jarnević je u Mariju Bisticu stigla 3. kolovoza 1842. godine. U *Dnevniku* piše kako su je opat Ivan Krizmanić te njegove nećakinje Dragojla Štauduar i Paulina Krizmanić izrazito srdačno primili, kao i ostali preporoditelji, među kojima i Ljudevit Gaj. Iz njezinih je dnevničkih zapisa vidljivo kako je uživala u druženju i razgovorima s preporoditeljima te šetnjama okolnim bistričkim brjegovima. Zanimljivo je kako je u jednome danu

25 usp. Nemeč (2006): str. 235.

26 Bauer (2007): str. 108.

27 Dvoržak (1958): str. 6.

propješačila od Kobilnjaka do Laza, za što joj je trebalo otprilike 9 sati. Jarnević piše i kako su je gospođe Dragojla Štauduar i Paulina Krizmanić nagovarale da postane učiteljica. Druženje s Dragojлом Štauduar jako je utjecalo na formiranje identiteta Dragojle Jarnević, i to onoga identiteta o ženi koja više nije samo posrednik u prenošenju nacionalnih ideja na potomstvo, već je emancipirana, učena osoba koja sama može djelovati za boljitak ilirizma:

Ali lani nadjoh gosj. Stauduarku; ova žena mislim da poniešto nalikuje onom uzoru koga si moja obrazotvornost od ženah tvarashe, i kod nje osta duša moja. Jedna ipak jedna! uzklknju moje serdce kada ju upoznah, i moja viera na krasne plemenite duše se opet utverdi. – U njezini blizini želila bi živieti, i ako moje ponude neodsloni, skojom ću se dojdüćega mieseca na nju obrati, tako se nadam da će se moje serdce i duša opet umiriti, koje me samo toga radi sada muče, što svoja zahtevanja, sa izobraženimi dušami živiti, izpunjena ne nalaze. U odgojivanju mile dietce od mile majke bi se tužna duša zadovoljila, i zvanje moje kao žena, bi se ipak jednom stranom barem sverhe latilo.²⁸

U *Dnevniku* se može pronaći mnogo mjesta na kojima se vidi kako su preporoditelji cijenili žene ilirkinje i poticali ih na djelovanje, obrazovanje, pisanje. Jarnević nam donosi i stihove koje je prilikom proslave njihovih imendana u Mariji Bistrici Dragojlama (Dragojli Jarnević i Dragojli Štauduar) uputio opat Mlinarić iz kojih je

vidljivo kako ih je cijeli ilirski svijet smatrao istinskim domorotkinjama:

Drugo biaše imendan moj i gos. Stauduarkin na 4toga ovog mēseca, kuda nam lēperedke M.....ić na torte popisati dade, koje stolu paradu praviše. Ovi redci glasihu:

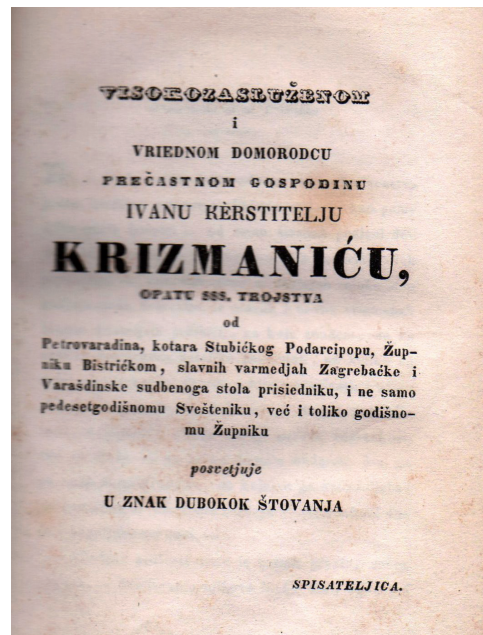
Domorodne vile

Blage Dragoile

Domovini mile

Dugo nam živile!²⁹

Jarnević je u Mariji Bistrici dovršavala prepisivanje svojih *Domorodnih poviesti*, stoga ne čudi činjenica da je svoje prvo tiskano djelo *Domorodne poviesti* posvetila upravo opatu Ivanu Krizmaniću kojega je iznimno poštovala.

Domorodne poviesti, Karlovac, Tiskom k.p. tiskarne Ivana N. Prettnera, 1843.

Zapis nastao 26. travnja 1845. godine zapravo je jedan od posljednjih zapisa u kojem se spominje Marija Bistrica te je prava pohvala Mariji Bistrici, opatu Ivanu Krizmaniću i njegovoj nećakinji Dragojli Štauduar. Okupljanja preporoditelja koja su oni organizirali pozitivno su djelovala na Dragojlu Jarnević i oblikovala su njezinu ilirsku svijest. Zato je Marija Bistrica ostala u njezinu sjećanju kao preporodna kolijevka i mjesto kojemu se uvijek rado vraćala:

Ovamo me je tiha želja moga serca vukla i rado sam u ovaj kraj herlila, gdje mislim da me barem malo rado gledaju. Nu, nema niti za mene ugodnig nešto nego ovog; a niti daleko ovakove obitelji koju bi natoliko ljubiti i štovati mogla, kao što ovu gospoju Stauduarovu, njezinu dčcu i prevrđnog ovog gospodina, opata bistričkog, Krizmanića. Nđko ublaženje medj ovom obiteljom mene krđpi, i moja vđra u đovđđanstvo se uzderđuje; zato đu tako dugo, kako mi se dalo bude medj njima živeti i svđtom zadovoljna biti.³⁰

IZVORI I LITERATURA

Bauer, Ljudevit, *Tagebuch der Caroline Jarnević. Dvostruko čitanje – žensko čitanje teksta, muško čitanje konteksta, Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice, Vol.14 No.1 Listopad 2007.*

Dvoržak, Stanko, *Život jedne žene: odabrane strane dnevnika / Dragojla Jarnević. Zagreb, Znanje, 1958.*

Jarnević, Dragojla, *Dnevnik*, priredila Irena Lukšić, Karlovac, Matica hrvatska, 2000.

Nemec, Krešimir, *Ženski nered Dragojle Jarnević, Putovi pored znakova*, Zagreb, Biblioteka Razotkrivanja, Naklada Ljevak d.o.o., 2006.

30 Jarnević (2000): str. 263.

LJUBAV I ZLOBA U VRIJEME LISINSKOG

Bio je sanjar koji je, unatoč svim nedaćama, živio samo za druge, bez koristi i uživanja, bez nagrade i blagdanosti. (Milan Ogrizović)

Sagledavajući život našeg prvog profesionalnog glazbenika Vatroslava Lisinskog, uistinu možemo reći da je proživljavao naslov svojeg prvog opernog djela. Cijeli svoj život posvetio je ljubavi prema svojem narodu i domovini, a proživljavao je neshvaćanje i zlobu naspram svojem umjetničkom geniju.

Ignacije Fuchs (V. L.) rođen je u Zagrebu 8. srpnja 1819. godine. Njegov otac Andrija bio je porijeklom Slovenac iz Novog Mesta, a majka Anka, rođena Kovačić, kći zagrebačkog trgovca. Godine 1831. upisuje gimnaziju koju završava 1836. kao odličan učenik. Nakon toga, 1837. god. upisuje studij filozofije i završava drugi tečaj, a iste mu godine umire otac. Htio je odustati od studija i upisati preparandiju da što prije dođe do zvanja, ali ga brat nagovara da ne odustaje od školovanja i glazbe i daje mu potporu. Pravničku akademiju od dva tečaja završava 1844. godine. Njegov kolega bio je i Albert Štriga, jedini vjeran prijatelj i bodritelj tijekom cijeloga života. Glazbu je počeo učiti relativno kasno. Roditelji se nisu nadali da će završiti gimnaziju (zbog bolesti) pa su ga dali podučavati glazbi ne bi li mogao postati pučkim učiteljem i orguljašem. Lisinski, Štriga i ostali njihovi kolege pod utjecajem profesora, koji su bili prijatelji glazbe i rodoljubi, i sami su počeli utjecati na javni život.

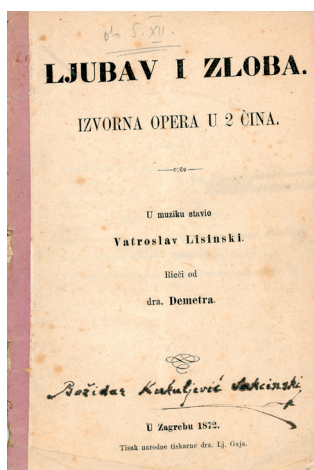

Vatroslav Lisinski. HDA, sign.
HR-HDA-903, inv. br. 489.

Sam Lisinski do 1841. ne komponira, ali ga prijatelj Štriga nagovara da u čast Gajeva povratka iz Dalmacije uglazbi Štoosovu pjesmu *Iz Zagorja od prastara Čeha, Leha, Meha grada* (kasnije je ta kompozicija izvođena s Demetrovim tekstom *Prosto zrakom ptica leti*). Gaj je bio oduševljen dočekom i pjesmom i dao poticaj mladom Lisinskom da nastavi s radom. Lisinski 1842. stupa u javnu službu kao besplatni bilježnik, ali se bavi i glazbom. Sklada niz kratkih skladbi na tekstove ilirskih pjesnika. Pod utjecajem ruskog kompozitora M. I. Glinke i njego-

ve prve opere, javlja se želja i u iliraca za sličnim. Neumorni Štriga pronalazi pisca libreta Janka Cara i on sastavlja riječi za *Ljubav i zlobu* - operu u dva čina. Usred rada Lisinski je uvidio da tekst opere ne valja pa je Štriga zamolio Demetra da napiše novi libreto. Napokon je početkom 1846. sve bilo spremno za izvođenje. Tako je 28. ožujka 1846. u Starom kazalištu premijerno izvedena opera *Ljubav i zloba*. Oduševljenje prvom hrvatskom

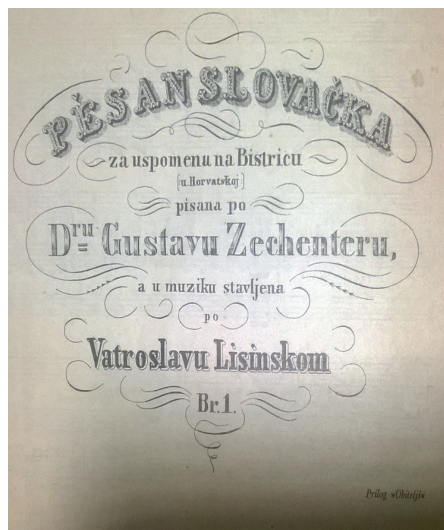

Prva hrvatska opera *Ljubav i zloba* Vatroslava Lisinskog

operom bilo je veliko pa je izvedba ponovljena i 29. i 31. ožujka te 2. i 4. travnja kada je prvi puta svirana i uvertira iz opere *Porin*. Unatoč velikom uspjehu Lisinski nije imao financijske koristi. U to se vrijeme i zaljubio u Hedvigu Banovu. Pomisao da je neće moći uzdržavati tjera ga na razmišljanje da se odrekne glazbe i prijeđe u činovnike. Načet bolešću, Lisinski odlazi u Mariju Bisticu na oporavak župniku Krizmaniću. Partituru *Ljubavi i zlobe* ponio je sa sobom (vjerojatno je zbog toga kasnije nastala i priča da ju je pisao u Bistrici). Na 81. Krizmanićev rođendan, 2. lipnja 1846., sastali su se stari prijatelji na župnom dvoru. Tom je prigodom Stanko Vraz ispjevao pjesmu *U*

dvorovih bijelih, a Lisinski ju je uglazbio. Skladba je posvećena prečasnom opatu. U to je vrijeme na župnom dvoru bio u službi kao kapelan Eduard Fink kojem je Lisinski posvetio *Ouverturu u E-duru za violinu i glasovir*. Tu sklada i *Štajerske valcere za glasovir* koje posvećuje Stanku Vrazu.

Boravak u Bistrici prepородio ga je i čvrsto je odlučio da će se nastaviti baviti glazbenim radom. U Zagreb se vraća s nekoliko hrvatskih i njemačkih popijevki te jednom slovačkom. Moguće da je to bila pjesma pod nazivom *Slovačka pjesma* G. Zechentera u kojoj stihovi govore o Bistrici („Oj Bistrice premilena v zelenoj dolini...“).

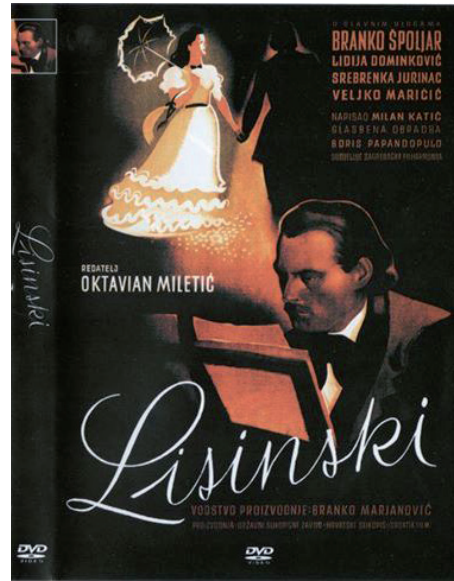

Bistrica premilena - tiskano izdanje Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima iz 1944. godine. NSK | MZ-popr.8*-159. Original se čuva u Hrvatskom državnom arhivu - - sign. HR-HDA-807, I-5

Štriga ga nagovara da pođe na praški konzervatorij studirati glazbu te 1847. odlazi u Prag. No tamo su ga odbili jer je bio prestar (28 godina). Ipak upisuje Višu orguljašku školu i u to vrijeme za-

vršava *Hrvatsko kolo* i radi na *Porinu*. No život u neimaštini dovodi do toga da mu je zdravlje ponovno narušeno i čezne za domovinom pa često navraća u Zagreb. Vraća se napokon kući i 11. siječnja 1851. završava operu *Porin*. Nadao se da će dobiti posao u zagrebačkom Glazbenom zavodu, ali su ga odbili unatoč banovoj preporuci. Ipak su mu dali posao nadziratelja glazbenih škola, ali bez plaće. Svi su ga htjeli poniziti, izrabljivali su njegove vrline. Budući da nije imao osiguranu nikakvu egzistenciju, sve je više propadao i obolijevao. Za pomoć moli i Strossmayera, ali je ne dobiva. Nitko ne želi tiskati njegove radove. Po objavi dolaska cara Franje Josipa u Zagreb, ponadao se da će doći i za njega bolja vremena. Bilo je govora da će se izvoditi i njegova opera *Ljubav i zloba*, ali izvodila se Donizettijeva *Lucrezia Borgia*. Čak su mu uzeli i dirigiranje diletantima kod izvedbe *Kraljevske himne*. To je za Lisinskog bio moralni smrtni udarac. Odlučio je zauvijek ostaviti glazbu i nakon sukoba s učiteljima Glazbenog zavoda 1853. napušta nadzorništvo. Daje molbu za državnu službu i postaje privremeni auskultant za 300 forinti godišnje plaće. Zbog loših uvjeta života zdravlje mu se sve više narušava.

Umro je uslijed dugotrajne vodene bolesti u trideset petoj godini života. Molba koju je predao za mjesto kotarskog pisara odbijena je godinu dana nakon njegove smrti s naznakom - nepoznat. Zaslugom Štrige i Kuhača *Porin* se prvi put izvodi 2. studenoga 1897. godine. „Zaista, dugo je trebalo dok si je genij izvojevao pred licem naroda zasluženu pobjedu. Sjajna pobjeda duha...sve je bilo uzvišeno, ushićeno. Sve je sa strahopoštovanjem šaputalo...Veličanstveno,

Život Vatroslava Lisinskog tema je prvog hrvatskog zvučnog dugometražnog igranog filma, dio filma sniman je u Mariji Bistrici. Produkcija Hrvatska kinoteka/Hrvatski državni arhiv

božanstveno, dok se tihi pobožni šapat nije pretvorio u urnebesne poklike: Slava vječna hrvatskome velikanu! Slava, slava besmrtnom Lisinskom!³¹

IZVORI I LITERATURA

Buturac, Josip, *Marija Bistrica 1209. - 1993.: povijest župe i prošteništa*, Marija Bistrica, Nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, 1993.

Dukat, Vladoje, *Život i književni rad Ivana Krizmanića*, Donja Stubica – Pregrada, Kajkaviana - Matis d.o.o., 2002.

Hergešić, Ivo, *Vatroslav Lisinski, Porin*, elektroničko izdanje izvornika obnovljenog 1901. g., Knjižnice grada Zagreba, 2002.

Klaić, Vjekoslav, *Vatroslav Lisinski i prve dvije hrvatske opere*, Zagreb, St. Kugli, 1919.

Kuhač, Franjo, *Vatroslav Lisinski i njegovo doba*, Zagreb, Matica hrvatska, 1904.

31 Hergšić, (1901) predgovor

EDUARD FINK – SVEĆENIK I ILIRSKI GLAZBENIK

Eduard Fink kršten je u zagrebačkoj Župi sv. Marije 18. svibnja 1819. kao Eduardus Müller. Bio je nezakoniti sin Marije Terezije Müller (26. ožujka 1797. Windon, Austrija – 6. listopada 1844. Zagreb). Eduard Fink živio je s roditeljima (glazbalarom Franzom Finkom) na adresi u Dugoj ulici 275 (danas Radićevoj).

Eduard Fink počeo je svoje glazbeno obrazovanje i to kao pitomac prve generacije Učionice Glazbenoga društva u Zagrebu u drugoj polovici listopada 1827. godine kod profesora Antuna Kirschhoffera, prvog službenog učitelja violine u Zagrebu. Svirao je klarinet, flautu te pjevao. Već je u Glazbenom društvu 25. kolovoza 1836. prvi put javno nastupio na koncertu s kolegama glazbenicima, ali i gimnazijalcima Maksom Schmidtom i Adolfom Felbingerom, sinom znamenitog graditelja Bartola Felbingera. Eduard je pohađao školu u istom razredu s Mijom Hajkom mlađim, Franjom Gašparićem, Vatroslavom Lisinskim i Dragutinom Königom. Nakon gimnazije otišao je u Nadbiskupsko sjemenište na Kaptolu.

Eduard Fink upisao je u školskoj godini 1829./1830. prvi razred Prve klasične gimnazije u humanističkom odjeljenju. Kasnije je prešao u sjemenište gdje je s gore navedenim gimnazijskim i glazbenim kolegama 3. listopada 1839. osnovao *Narodno ilirsko skladnoglasja društvo* kasnije preimenovano u *Vienac*. Već 23.

veljače 1840. društvo je donijelo odluku da se zapisnici društva pišu isključivo na narodnom jeziku. Društvo je okupljalo školovane glazbenike sjemeništarcе koji su 23. travnja 1840. održali prvi koncert na imendan biskupa Jurja Haulika. Na tom koncertu nastupili su kao solisti i Fink, Hajko i Gašparić. Za razliku od Musik-Vereina, društvo je bilo iznimno preporodno usmjereno. Eduard Fink bio je ravnatelj orkestra.

Vjerojatno se u tim godinama Eduard počeo potpisivati i kao Slavoljub Zebić (Finkh na njemačkom znači *zeba*), prateći trend ostalih preporoditelja koji su izabirali narodna imena, no točnu godinu nije moguće potvrditi. Već se u pismu prijatelju Ljudevitu Gaju 23. ožujka 1841. potpisuje kao Slavoljub Fink, *tretjoletnik*. U tisku ga tako susrećemo kao Eduarda Finka, Slavoljuba Finka ili Slavoljuba Zebića ili Slavoljuba Finka-Zebića.

Eduard je zaređen 14. kolovoza 1842. u zagrebačkoj katedrali. Nakon primanja svećeničkih zavjeta poslan je u službu u župu Sv. Križ Začretje gdje se zadržao do 1844. Nakon toga je imenovan kapelanom u župi u Mariji Bistrici gdje je upoznao znamenitog župnika i istaknutog podupiratelja narodnoga preporoda opata Ivana Krizmanića s kojim je cijeloga života njegovao iznimno prijateljske odnose.

Prijateljevao je u Bistrici s prvacima preporodnog pokreta (Janko Drašković, Ljudevit Gaj, Stanko Vraz, Dragutin Ra-

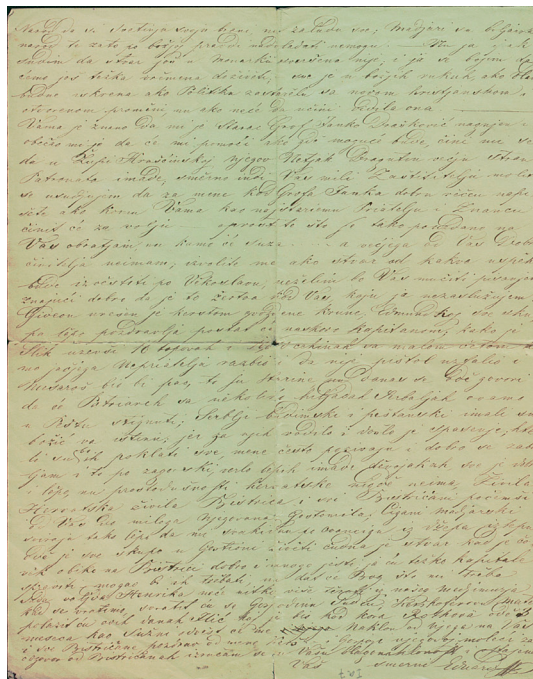

kovac, Ivan Kukuljević i mnogi drugi) te mnogim u tom pravcu usmjerenim glazbenicima i književnicima koji su u Bistricu često navraćali odmoriti se od gradske vreve. Istaknuo bih Eduardov poseban odnos s književnicom, rođenom Karlovčankom, Dragojlom Jarnević.

U svibnju 1848. Bansko vijeće poslalo je Ivana Kukuljevića, Eduarda Vrbanica, Nikolu Hvaličeka i Eduarda Finka u pregovaračku misiju u Srijemske Karlovce i Beograd. Ondje su pokušali dogovoriti sa Srbima zajedničku strategiju oko obrane od Mađara. Tijekom 1848. i 1849. Eduard Fink (potpisivan je kao Stephan Zebich) bio je u vojsci s činom potporučnika prve klase u Drugoj banskoj graničarskoj pukovniji br. 11 Bana Josipa Jelačića. Iz toga vremena sačuvana su tri pisma u Arhivu HAZU-a koje je pisao svome (kako ga je nazivao) *stricu* opatu Ivanu Krizmaniću.

Nakon prestanka vojne službe Eduard je upućen u Petrinju gdje tijekom 1850. i prve polovice 1851. kratko služi kao kapelan. Godine 1851. odlukom biskupa Ivana Kralja biva upućen u župu Radoboj kraj Krapine gdje kao župnik ostaje sve do umirovljenja 1879. Treba napomenuti da je Fink bio iznimno nezadovoljan premještajem i o tome je u nedatiranom pismu pisao Ljudevitu Gaju moleći ga da svojim utjecajem intervenira da ga se vrati u Mariju Bistricu (i da se bespotrebno ne kažnjava staroga Krizmanića). Unatoč molbama Fink je upućen u Radoboj gdje je djelovao i kao županijski školski nadzornik i ravnatelj radobojske osnovne škole.

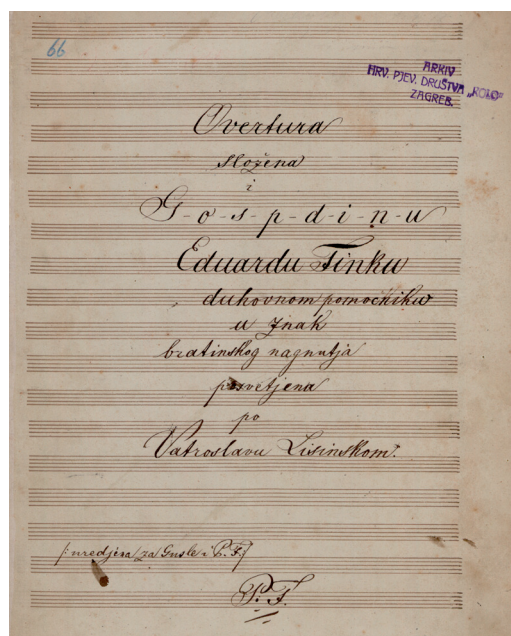
U svibnju 1871. Fink je bio na kandidacijskim listama za izbore zastupajući Narodnu opoziciju, ali je kandidaturu povukao 1871. zbog incidenta u kojemu je sudjelovao prilikom kandidature.

Pismo Eduarda Finka opatu Ivanu Krizmaniću od 16. siječnja 1849. godine.
AHAZU, XV 28-I-a-5-1

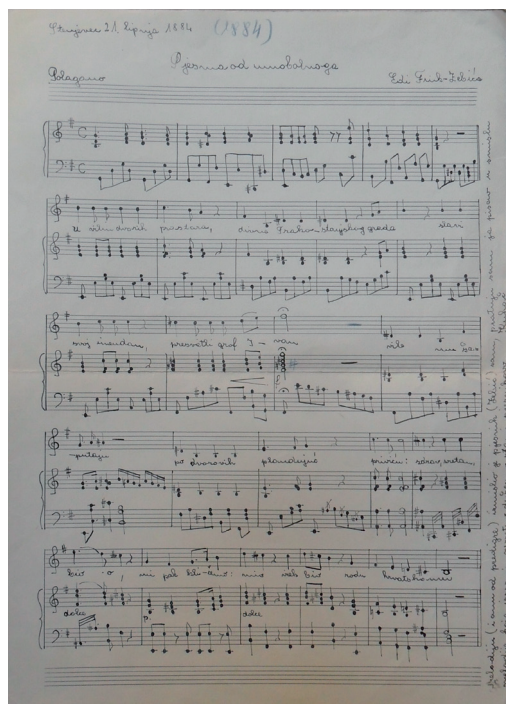
Godine 1879. Eduard Fink je umirovljen jer mu se mentalno zdravlje naglo pogoršalo, premda Dragojla Jarnević već 1873. piše da je Fink „sišao s uma“. U rukopisu *Povijest župe Radoboj* Vjekoslava Noršića (koji je prenio Drago Kozina u monografiji o Radoboju) navodi se kao mogući razlog njegove bolesti sljedeće: „Živeć na župi bavio se glazbom i čitanjem knjiga. Sudeći po knjigama koje su iza njega ostale u župnoj knjižnici, ponajviše je čitao Russoa, Volatairea, Schillera, Goethea... Ta je lektira kobno na njega djelovala i možda se baš samo njoj ima pripisati njegov tragičan svršetak...“

Nad njim je skrbništvo 1883. zbog nebrojivosti preuzeo bednjanski župnik Lavoslav Vojska (inače učenik gitarskog virtuozu Ivana Padovca), koji je skrbio i za Ivana Padovca - hrvatskog gitarskog virtuozu.

Uvertira u Es-duru za violinu i klavir. HR-HDA-807, kut. 5., sign. III. 23

Vatroslav Lisinski (bivši gimnazijski kolega, onda Ignacije Fuchs) 8. siječnja 1847. u Mariji Bistrici posvetio mu je skladbu *Uvertira u Es-duru za violinu i klavir* riječima: „Gospodinu Eduardu Finku, duhovnom pomoćniku, u znak bratinskog nagnutja posvetjena po Vatroslavu Lisinskom“.

Pjesma od umobolnoga. HGZ, Ostavština Milana Stahuljaka

Nakon toga je zasigurno prebačen u znamenitu umobolnicu Feldhof kraj Graza gdje najzad umire 16. prosinca 1901. u dobi od 81 godine. Pokopan je u Grazu.

Od glazbala vezanih uz Eduarda Finka vjerojatno je najzanimljivija gitara koju mu je izradio 1867. njegov otac Franjo, a danas se nalazi u MUO-u. Radi se o jednom od tri poznata najstarija primjerka gitara koje je izradio hrvatski graditelj.

Gitara Franza Finka. MUO, sign.
MUO-008855

U ostavštini opata Ivana Krizmanića u Arhivu HAZU-a čuva se i ceduljica s prigodnom čestitkom *Želja* koju su napisali na opatov rođendan 1845. Eduard Fink i Gabrijela Štauduar.

Eduard Fink bio je utemeljitelj, podupiratelj i član mnogih društava poput Hrvatsko-slavonsko gospodarskog društva (od 1847.), Društva za jugoslavensku povestnicu i starine (od 1851.), Matice ilirske (od 1846.), Zadruga učiteljskog društva za podporu učiteljske siročadi, utemeljitelj je Društva sv. Jeronima 1871. te donator brojnih ekspanata Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu, pokrovitelj mnogih vrijednih projekata (poput izgradnje zagorske željeznice). Darivao je priloge Narodnome domu te numizmatičkim i zbirkama listina, zbirci okamina na Prirodoslovnom odsjeku (1869.), Muzeju Prosvjetnog društva, Kačićevoj 100. godišnjici (1860.), Zakladi za Jugoslavensko sveučilište (1867.) i mnogim drugima. Povjerenik je za Krapinu Hrvatskog pjevačkog društva *Kolo* (1868.) Po vijestima iz tiska, uz kulturu, posebno se zanimao i za gospodarstvo (najviše poljoprivredu). Prijavljuje vino, pšenicu i kukuruz kao izložke za Bečku svjetsku

izložbu 1873. Pretplatnik je svih važnijih glasila svoga vremena i dobavljač mnogih književnih izdanja za područje Krapine.

IZVORI I LITERATURA

***, „Narode!“ Branik, I/39: 1, (1871)

Birt, Branko, *Mijo Hajko – skladatelj, violonist i prvi hrvatski violoncelist*, Sveta Cecilija XXXVIII/3/, (1944) 43-48

Deželić, Velimir St., *Dva koncertna oglasa (g.1819. i 1836.)*, Sveta Cecilija XVIII/1/, (1924) 15-17

Fink, Slavoljub (Eduard), S.a. 3 Pisma Ljudevitu Gaju iz 1841. i 1845. NSK R4702

Fink, Eduard, Pismo iz Pešte Opatu Krizmaniću iz 1849., Arhiv HAZU, Ostavština Opat Ivana Krizmanića XV-28-Ia5-1

Fink, Eduard i Štaudar, Gabrijela, *Želja!* Arhiv HAZU, Ostavština Opat Ivana Krizmanića XV-28-III-1-1

Jarnević, Dragojla, *Dnevnik*, Karlovac, Matrica hrvatska, 2000.

Kraljevski kotarski sud, *Izroci*, *Narodne novine*, L/19:6 (1884)

Kuhač, Franjo, *Pjesma od umobolnoga iz 1884.*, Arhiv i knjižnica HGZ-a, Ostavština Milana Stahuljaka

Lisinski, Vatroslav, *Uvertira u Es-duru za violinu i klavir iz 1847.*, HDA, Ostavština Vatroslava Lisinskog I-66

Ordo scholarum humanitatis et grammaticarum Archi-gmnasii Zagrabiensis 1829/1830, NSK I-2.122

Šulek, Bogoslav, *Hervati i Serblji*, *Novine dalmatinsko hervatsko slavonske*. XIV/47 (1848.) 1

Druga banska graničarska pukovnija, HDA-449, Opskrbne liste 1848-1849

Matice umrlih Graz 1901.

Matične knjige rođenih Župe sv. Marije u Zagrebu 1819.

Gitara Franza Finka, MUO, MUO-008855

ANTUN KERSCHHOFER - HRVATSKI VIOLINIST I VELEPOSJEDNIK U MARIJI BISTRICI

Antun Kerschhofer jedna je od povijesnih ličnosti na čijem se životom putu može naći mnogo zajedničkog s brojnim drugim poznatim osobama iz vremena hrvatskog narodnog preporoda, odnosno kako je to definirano naslovom ove izložbe - u vrijeme Ivana Krizmanića. Iako se u sačuvanim zapisima najčešće koristi inačica Kirschhofer, u ovom radu koristim oblik prezimena Kerschhofer budući da je tako zapisano na ploči u kapeli sv. Roka koju je podigla njemu najbliža osoba – njegova žena.

Nadgrobna ploča Antuna Kerschhofera u kapeli sv. Roka, župa Marija Bistrica.

Antun Kerschhofer rođen je u Pešti 8. lipnja 1807. godine.

Tamo je na muzičkom zavodu grofa Brunswicka stekao i glazbenu izobrazbu, dok je u Beču kasnije svirao violinu u orkestru kazališta Kärntnertor. Hrvatski biografski leksikon njegovu glazbenu karijeru u Hrvatskoj sažima u nekoliko najvažnijih rečenica: “U Zagreb dolazi 1829. godine kao učitelj violine u tada osnovanu glazbenu školu Hrvatskog glazbenog zavoda. Ondje je odgojio prvi naraštaj hrvatskih violinista, a usporedno je u društvenom orkestru HGZ-a bio koncertni majstor i od 1833. drugi dirigent. Bio je osnivač (1841.) i dirigent orkestra njemačkoga kazališta, s kojim je izvodio opere (C. M. von Weber, *Der Freischütz*) i glazbene točke u međučinovima drama.”

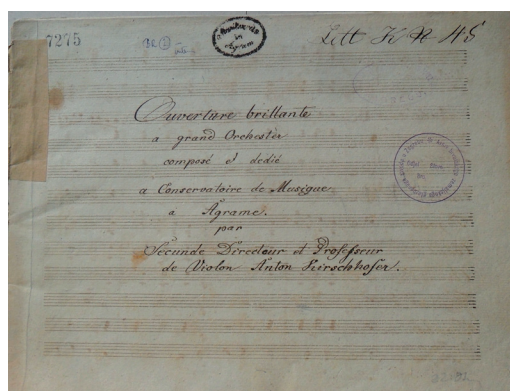
Malo je poznato da je upravo Kerschhofer 1835. godine dirigirao koncertom na kojem je Sidonija Erdödy izvela Livadićevu budnicu *Još Hrvatska ni propala*. Kerschhofer je 1842. na jednoj zabavi izveo i valcere Vatroslava Lisinskog - sama izvedba nam na ovom mjestu nije toliko važna koliko izvještaj s nje objavljen u Danici koji predstavlja prvi spomen Lisinskoga kao skladatelja u tamošnjem tisku. O Kerschhoferovoj bogatoj glazbenoj karijeri sačuvani su brojni novinski natpisi. Velik broj njih još je u prvoj polovici 20. stoljeća sabrao hrvatski glazbeni pisac Antun Goglia te

ih naveo u jednom od svojih povijesno-biografskih tekstova u časopisu Sveta Cecilija. U novijem razdoblju ne postoji djelo sličnog opsega te se može reći kako su se autori u svojim istraživanjima Kerschhofera većinom doticali samo na rubu obrade drugih tema.

O prepoznatoj vrijednosti Kerschhofera kao glazbenika osim činjenice da je zaista uspio razviti zapaženu profesionalnu glazbenu karijeru, govori nam i podatak da je Ravnateljstvo Zemaljskog glazbenog zavoda u Narodnim novinama 1891. godine objavilo molbu za skupljanjem skladbi domaćih skladatelja u kojoj se među 15-ak autora nalazi i Kerschhofer. Slična želja iskazana je i 1852. godi-

ne kada je gospodarski odbor glazbenog društva odlučio poduzeti konkretne korake za nabavu Kerschhoferovih glazbenih zapisa od njegove udovice Karoline.

Vezu Antuna Kerschhofera i Hrvatske prvenstveno promatramo kroz glazbu, a glazba je bila i inicijator njegove veze s Marijom Bisticom. Nezaobilazna posrednica u tom povezivanju bila je Karolina, odnosno Dragojla, Sermage - kasnije njegova žena čija je obitelj imala posjede diljem Zagorja pa tako i na području Marije Bistrice. Kroz pisanja starijih autora provlači se romantična priča o mladoj grofici Karolini koju je ovaj glazbeni virtuoz oduševio svojim umijećem sviranja, a vjerojatno i vanjskim izgledom - budući da je 1836. godine navodno odbijen za mjesto profesora u gradskoj muzičkoj školi u Rijeci - s objašnjenjem čija se srž nalazi u samo nekoliko riječi "odviše lijep, mlad i neoženjen."³² U spomenutoj romantičnoj priči ističe se da je ljubav dvoje ljubitelja glazbe naišla na dosta veliki otpor u obitelji Sermage koja se protivila ljubavi njihove kćeri i glazbenika koji jest bio plemenitog roda, ali na razini koja se nije mogla mjeriti sa statusom mlade grofice. Kako bi ohladili mlade glave, ili možda bolje rečeno mlada srca, obitelj je povukla kćer iz Zagreba na svoje imanje u Hrvatskom zagorju - nama najbitnije Podgrađe. O tome da ovaj obiteljski stav ipak nije bio toliko čvrst govori nam priča koju je Gogljiji prenio bistrički učitelj Josip Kirin, koju je pak čuo od nekadašnje Karolinine sobarice, da su se Karolina i Antun uspijevali redovito nalaziti kod crkvice sv. Andrije na Lazu - otprilike na pola puta između Podgrađa i Zagreba. Nesretna ljubav ipak

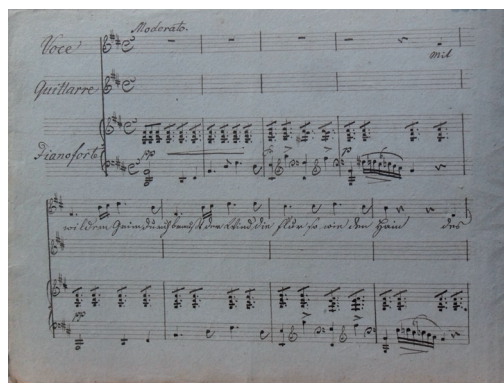
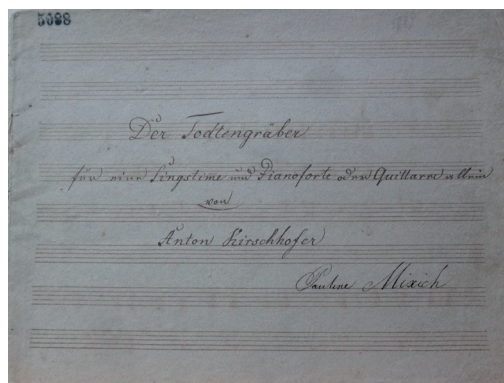

Overture brillante Antuna Kerschhofera.
HGZ, br. 7275

je postala sretna. Romantična priča, čiji je nositelj Goglia, govori da se taj obrat dogodio tek po smrti strogog oca, no prema Noršičevim zapisima čini se da se ipak radilo o majci koja je u to vrijeme već bila udovica te koja je na kraju ipak popustila i dopustila ostvarenje dotada zabranjene ljubavi. Karolinu Sermage i Antuna Kerschhofera 22. studenoga 1845. godine u Mariji Bistrici vjenčao je bistrički župnik Ivan Krizmanić. Time su se mlada grofica Sermage i glazbenik Kerschhofer pridružili drugim rodoljubnim parovima koji su u svoj zajednički život također krenuli iz Marije Bistrice – npr. Ljudevit Gaj i Paulina Krizmanić te Sidonija Erdödy i Antun Rubido.

Na poznatoj litografiji *Muževi ilirske dobe* mjesto su pronašle samo dvije žene: Sidonija Erdödy Rubido i Dragojla Jarnević. One su najpoznatije žene iz tog razdoblja koje su svojim djelovanjem i ostavljenim zapisima na neki način i zasjenile ostale žene svojega vremena koje su se također aktivirale na širenju narodne ideje – a jedna od tih žena je i Karolina Sermage. U popisu članova Glazbenog društva iz 1837. godine među počasnim članovima spominje se i Karolina. Goglia je smatrao kako je bila Kerschhoferova učenica, no to ne možemo sa sigurnošću potvrditi budući da je već primijećeno kako je ona bila vješta u sviranju klavira – a sam je Kerschhofer jednom prilikom izjavio da nije vješt u sviranju tog instrumenta. Karolinu nalazimo i među članicama zbora koje su pjevale na koncertu održanom 1838. godine za poplavljenе stanovnike Pešte – tada su se prvi put u „ilirskom prevodu” pjevali ulomci iz opere *Norme*.

Karolina i Antun nisu dugo uživali u svojem zajedničkom životu na posjedu njezine obitelji u Podgrađu. *Antun Karschhoffer*, vlastelin od Podgrađa, prema izvratku iz matice umrlih bistričke župe, umro je 25. veljače 1849 u Podgrađu, a pokopan je u kapeli sv. Roka tri dana poslije. Pretpostavlja se da je umro od turbekuloze. Na sprovodu su mu, četrnaest mjeseca prije Krizmanićeva odlaska iz Marije Bistrice, bili zlatarski župnik Franjo Zaverški i „meštari kapelani”. Zanimljivo je da se u matici umrlih navodi da je imao 44 godine u trenutku smrti, makar na ploči u kapeli sv. Roka piše da je rođen 1807. što bi značilo da je umro s navršenom 41 godinom.

Skladba *Todtengräber* Antuna Kerschhofera. HGZ, br. 5088

Antun Kerschhofer dijeli sudbinu toliko drugih ličnosti aktivnih u razdoblju hrvatskog narodnog preporoda, njegovo djelo dosta je dobro istraženo te autori koji su radili ta istraživanja prepoznaju njegovu važnost kako za razvoj hrvatske glazbe, tako i za samu Mariju Bisticu kojoj boravak ovog poznatog glazbenika daje jednu dodatnu dimenziju koju su entuzijasti u lokalnoj zajednici više puta pokušali popularizirati, no uvjeren sam da to ipak nije uspjelo na način koji bi zadovoljavao i same pokretače tih akcija. No, ovo je ustvari drugi problem koji nikako nije specifičan ni za Mariju Bisticu, ni za Antuna Kerschhofera, ni za razdoblje u kojem je živio bistrički župnik Ivan Krizmanić.

IZVORI I LITERATURA

Franković, Dubravka, *Uloga ilirske štampe u muzičkom životu Hrvatske od 1835. do 1849. II dio*, Ars Musices, br. 1, 1977.

Goglia, Antun, *Antun pl. Kirschhofer*, Sv. Cecilija - Smotra za crkvenu glazbu s glazbenim prilogom, Glasilo Cecilijina društva u Zagrebu, sv. 2, 1937.

Hrvatski biografski leksikon (<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10411>, preuzeto 13. V. 2017)

Skok, Joža, *Stišani i samotni ilirski svijet*, Kaj - Časopis za kulturu i prosvjetu, br. 7-8 (1970)

Šaban, Ladislav, *Neobjavljeni koncertni plakati i programi kao važna povijesna građa*, Ars Musices, br. 7, 1976.

KATALOG

CRKVENA UMJETNOST

Umjetnine iz Riznice Hrvatskog nacionalnog svetišta Majke Božje Bistričke i Riznice zagrebačke katedrale koje potječu iz Marije Bistrice.

1. Kruna za kip Majke Božje Bistričke

Srebro, pozlačena mjed, lijevanje, iskucavanje

Kamenovi: ametisti, briljanti, tirkizi
Hrvatska, 1730.?

Hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke

2. Kruna za kip Isusa

Srebro, pozlačena mjed, lijevanje, iskucavanje;

Kamenovi: ametisti, briljanti, tirkizi
Hrvatska, 1730. ?

Hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke

3. Kadionica

Srebro, iskucano, gravirano

Visina s poklopcem: 25,5 cm

Posljednja četvrtina 17. st., Hrvatska
Stilski najstariji predmet koji se čuva u riznici crkve u Mariji Bistici. Podnožje ima gladak obod, a gore su iskucani ukrasi, uglavnom raskošniji lisnati motivi s tri lijevane kerubinske glavice koje nose ušice za lanac. Sličan motiv je i na zaobljenom trupu kadionice. Poklopac izrađen na proboj s većim lisnatim viticama.

Lanci su noviji, no veći dio kadionce izvornog je oblika.

Hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, MSB

4. Ciborij

Srebro, pozlaćeno, gravirano, iskućvano;

Visina: 26 cm, s poklopcem 35 cm

Promjer: 15,9 cm

Hrvatska, 1729.?

Košarica od srebra s motivima triju vaza uokvirenih vrpčastim i lisnatim motivima. Slično ukrašeno i šesterolisno podnožje. Kruškoliki nodus s tri glatka ovala i lisnatim okvirima. Na vrhu poklopca križ čiji se krakovi lagano šire od središta prema krajevima. Odozdo na rubu podnožja ugraviran natpis: AN(n)O DO(mi) NI 1..9 CZI:BIZ:B:D:M:

Vjerojatno domaći rad.

Hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, MSB

5. Mitra

Svila, laneno platno, svilovez, zlatovez, titranke, pozlaćene metalne niti 29 x 32,

Fanoni: 35 cm, rese: 8 cm

19. stoljeće

Mitra pravilnog oblika s ušiljenim krajevima prema vrhu i s dva viseća fanona obrubljena resama. Ukrašena je pravilnim šesterolatičnim cvjetovima izvedenim svilovezom, zlatovezom i metalnim pozlaćenim nitima.

Hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, MSB

6. Okvir za misal

Srebro, lijevano, iskucavano;

36 x 28 cm;

Posljednja četvrtina 18. stoljeća

Okviri su ukrašeni bogatom rokajnom ornamentikom posebno razvijenom u uglovima misala. U sredini prednje strane je u srolikom obliku prikaz Majke Božje s Kristom na oblacima. Označeno žigovima majstora I.P. Puni naslov misala je na prvoj stranici „MISALE ROMANUM EX DECRETO SACROSANTI CONCILII TRIDENTINI RESTITUTUM S.PII V PONTIFICIS MAXIMI JESU EDITUM ALIORUM PONTICUM CURA RECOGNITUM A. PIO X REFORMATIUM ET SSMI D.N. BENEDICTI XV AUCTORITATE VULGATUM EDITIO JUXTA TYPICAM VATICANAM MCMXXI 1921 H, DESAN MECH LINIAE“.

Hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, MSB

7. Relikvijar u obliku monstrance

Pozlaćeno srebro; visina 35,6 cm;

Baza ovalna 14,6 x 11 cm

klasicizam

Ima dvije kutijice. U gornjoj se nalazi kristalni križ, a vjerojatno i relikvija

sv. Križa koja se spominje u dokumentu u bazi relikvijara, na čijem poklopcu je i voštani pečat bistričke župe. Tekst autentično glasi: „P. Crucis Dni Nostri Jesu Christi Sacram Particulam de ligno S.S. Crucis D.N. Jesu Christi infranominata recognovimus devote eandemque autenticam declaramus, et omnibus fidelibus devote eandem osculantibus et s. Pater et Ave orantibus 40 dies de vera indulgentia impertimur. Datum ex Residentia nostra archiepiscopali Labaci 14 Juny 1797. Michael archiepiscopus Labacensis m.p.“ Taj tekst, rukom pisan, na tiskanom je dokumentu autentičnosti koji je izdao „Erasmus Dionisius Krieger ... seminarii Pragensis inspector ... vicarius in spiritualibus generalis et Officialis et episcopus suffraganeus“ u Pragu die 31. Octobris Anno 1781“. Pečat nadbiskupa otisnut preko papira i pečat manji od crvenog voska. Isprava upisana: „Ingros: Liber Bull. Lit. Q, fol 262.“

Riznica zagrebačke katedrale M 297

8. Pozlaćeni kalež

Pozlaćeno srebro s apliciranom srebrnom ukrasnom košaricom na čaši kaleža; visina 23,8 cm

1800.

Riznica Zagrebačke katedrale M 257 (DM 523)

9. Svijećnjak

Srebro; visina 10 cm; baza okrugla na više katova. Promjer 7,5 cm; na dnu dvije punce u četvrtastom okviru; u krugu austrijski grb dvoglavi orao.

1840.

Riznica zagrebačke katedrale M 467 (DM 541)

10. Bistrički srebrni votivi iz 19. stoljeća

Riznica zagrebačke katedrale 797

a) Goruće srce

Veličina: 20 x 13 cm; natpis: O Maria/ En Cor! En Anima mea!/ Ex Voto.

Br. 42

b) Goruće srce

Veličina: 12 x 7 cm; preko lijeve polovice reljefni čavao.

Br. 11

c) Reljefni okrunjeni likovi Bogorodice s Djetetom u naručju sa srcima na opravi

Reljefni ukrasi, natpis: Maria Dople- rin. Na dnu oči.

Lik Bogorodice: 10 x 9 cm; oči: 3,5 x 10,5 cm

Br. 44

d) Moliteljica klečeći s krunicom pred likom Majke Božje Bistričke u obliku srca

Veličina: 16 x 12 cm.

Ima signaturu GK (Georg Kunić).

Br. 4

e) Dijete u povoju

Veličina: 11,3 x 15,2 cm

Br. 5

f) **Dijete u povoju u zipki**

Veličina: 11,5 x 11,5 cm

Br. 4

g) **Srebrna ruka**

Veličina 16 cm

Br. 8

h) **Šaka**

Veličina: 8 cm

Br. 20

i) **Srebrna noga**

Veličina: 12,5 cm

Br. 5

j) **Srebrna noga**

Veličina: 16 cm

Br. 22

11. **Hodočasničke medaljice iz 19. stoljeća**

Hodočasničke medaljice iz 19. stoljeća vrlo su lijepo ukrašeni okrunjeni likovi Majke Božje Bistričke s Isusom u naručju na licu (aversu) medaljice, dok su na naličju (reversu) tadašnje okolne zgrade ili kompleks zgrada s bistričkom bazilikom svaka s druge strane pročelja. Također su i raznovrsni natpisi.

Najčešće su od aluminijske, ali ima i srebrnih i bakrenih ili umjetnički obrađenih s rozeticama u emajlu.

Riznica zagrebačke katedrale

a) **Aluminijska medaljica sa zupčastim rubom i rinčicom**

Promjer 2,2 cm

Avers: okrunjeni lik Majke Božje Bistričke stojeći na mjesecu drži okrunjenog Isusa u naručju. Okolo tekst: MAJKA BOŽJA - BISTRičKA

Revers: pročelje bazilike sa zgradama oko bazilike. Okolo tekst: USPO-MENA NA BISTRICU.

Inv. br. 769 (1383/2)

b) **Aluminijska ovalna medaljica s valovitim rubom i rinčicom**

Veličina 2,5 x 1,9 cm

Avers: okrunjeni likovi Majke Božje Bistričke s Isusom u naručju stojeći na oblaku u zvonolikoj opravi s ukrašenjima. S jedne i druge strane po tri anđeoske glavice. Okolo tekst: MAJKA BOŽJA BISTRičKA.

Revers: pročelje bazilike. Okolo: US-POMENA NA BISTRICU.

Inv. br. 770/1

c) **Aluminijska ovalna medaljica s rinčicom**

Veličina 2,6 x 2 cm

Avers: okrunjeni likovi MB Bistričke s Isusom u naručju u zvonolikoj opravi i plaštevima s točkastim ukrašenjima. Okolo: MAJKA BOŽJA BISTRičKA.

Revers: pročelje bazilike sa zgradom župnog dvora. Okolo: USPOMENA NA M. BISTRICU. Inv. br. 770/2 (2036/5)

d) Aluminijska okrugla medaljica s rinčicom

Promjer 2 cm

Avers: okrunjeni likovi MB Bistričke s Isusom u naručju u zvonolikim plaštevima ukrasno oblikovani. Okolo: MAJKA BOŽJA BISTRičKA.

R. Kompleks zgrada oko bazilike. Okolo: USPOMENA NA BISTRICU.

Inv. br. 770/3

e) Aluminijska okrugla medaljica s rinčicom

Promjer: 1,8 cm

Avers: okrunjeni likovi MB Bistričke s Isusom u zvonolikom ukrasnom plaštu. Okolo: MAJKA BOŽJA BISTRičKA

Revers: pročelje zgrade od današnjeg Trga i toranj bazilike. Okolo: USPOMENA NA BISTRICU.

Inv. br. 770/4

f) Bakrena okrugla značka

Promjer: 2,8 cm

Reljefni okrunjeni likovi MB Bistričke s Isusom u zvonolikom plaštu na oblaku iz kojeg izlaze zrake. Po visokom rubu u donjem polukrugu tekst: MAJKO BOŽJA BISTRičKA ČUVAJ NAS. Po gornjem polukrugu snopovi pšenice i signatura: JK.

Inv. br. 768 (2443/18)

g) Četvrtasta srebrna značka s lukom od trolista na vrhu

Veličina: 3,5 x 2,5 cm

Reljefno prikazano pročelje bazilike i lijevo od bazilike okrunjeni likovi MB Bistričke s Isusom u naručju stojeći na mjesecu. Gore: USPOMENA NA HODOČAŠĆE. Dolje: U MARIJI BISTRICU.

Inv. br. 766 (2243717)

h) Bakreni vijenac na proboj

Četverolatične rozetice od ružičastog emajla, njih šest po vijencu unutar kojeg je medaljica promjera 1,2 cm. Pod staklom su crno-bijeli okrunjeni likovi Majke Božje Bistričke s Isusom u zvonolikim plaštevima na bijeloj podlozi. Uz likove s jedne i druge strane anđeoske glavice u oblacima. Dolje: M. BISTRICA.

Na rinčici svileni trobojnik svezan u mašnu.

Inv. br. 767 (2101/12)

i) **Aluminijska ovalna medaljica s rinčicom**

Veličina: 3,5 x 2,8 cm

Avers: okrunjeni likovi MB Bistričke s Isusom u zvonolikom plaštu na oblaku.

Okolo tekst: MARIA BISTRICA PROSI ZA NAS.

Revers: pročelje bistričke bazilike na pozadini sa zvjezdicama.

Inv. br. 771

12. **Hodočasničke medaljice iz 18. stoljeća – Muzej grada Zagreba**

a) **Medaljica s prikazom Majke Božje Bistričke i Marijina krunjenja**

18. st., Rim

Lice: Uznesenje Marijino: dva sveca flankiraju prikaz Bogorodice unutar mandorle i oblaka ispod kojeg je crkva. Uokolo: SAN MARIA BISTRICENS. Pri dnu: ROMA.

Naličje: Krunjenje Marijino: klečeću Bogorodicu krune Bog Otac i Isus. Iznad njih prikaz Duha Svetoga u vidu golubice.

Lijevanje, bakrena slitina; promjer=33 mm, m=7,1 g

MGZ-5397

b) **Medaljica s prikazom Majke Božje Bistričke i Marijina krunjenja**

poč. 18. st., Rim

Lice: Uznesenje Marijino: dva sveca flankiraju prikaz Bogorodice unutar mandorle i oblaka ispod kojeg se nazire crkva. Pri dnu: ROMA.

Naličje: Krunjenje Marijino: klečeću Bogorodicu krune Bog Otac i Isus. Iznad njih prikaz Duha Svetoga u vidu golubice.

Lijevanje, bakrena slitina; m=7,65 g, v=41,8 mm, š=32,2 mm

MGZ-52957

KNJIŽNO BLAGO I TISKOVINE IZ VREMENA HRVATSKOG NARODNOG PREPORODA

1. *Ivana Gundulića* OSMAN

U dvadeset pjevanjah,
Sa slikom pjesnika i riečnikom,
U Zagrebu, Tiskom kr. Povl. h.s.d.
tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, 1844.
„Osman“ je nakladnički prvijenac
novoosnovane Matice ilirske.

Izdanju je priložen

„Račun od Matice za narodno knjiženstvo sabrane po nastojanju čitaonice Zagrebačke za godinu 1842.“ te „Račun od Matice za narodno knjiženstvo, sabrane po nastojanju čitaonice Zagrebačke za godinu 1843.“ te „Popis gospode p.n. darovnikah Matice po abecednom redu“ za obje godine.

Među „Obvezani utemeljitelji, koji u obećali kroz 5 godinah 50 for. sr. položiti“ za godinu 1842. na str. 6. naveden je i „Krizmanić, Ivan, opat i župnik bistrički isk. zagr.“ koji je darovao 10 forinti.

Među „Obvezni utemeljitelji koji su obećali kroz 5 godinah 50 for. sr. položiti“ na str. 3. Računa za 1843. godinu naveden je „Krizmanić, Ivan, opat i župnik bistrički bisk. zagr.“

14 x 21 cm

Ogranak Matice hrvatske u Mariji Bistrici

2. *Domorodne poviesti / od Dragojle Jarnevićeve*

U Karlovcu, Tiskom k. p. tiskarne
Ivana N. Prettnera, 1843. – 196 str. ;
14,5 x 11 cm

ŠB

HŠM K 92

Posveta „Ivanu Kerstitelju Krizmaniću, opatu sss. Trojstva ... u znak dubokok štovanja ...“

Pedagoška knjižnica Davorina Trstenjaka, Hrvatski školski muzej

3. *Vrazova dela*

Djulabije

Ljubezne Ponude

Ljubicu Stanka Vraza.

Drugo izdanje, troškom Matice ilirske, u Zagrebu, Brzotiskom Draguti-na Albrechta, 1863.

13 x 19 cm

Matica hrvatska

4. *Izabrane pjesme.*

Stanko Vraz,

S uvodom Franje Markovića,

Naklada „Matice hrvatske“, Tisak Karla Albrechta, Zagreb, 1880.

13 x 18 cm

Matica hrvatska

5. *Slova nad grobom Ljudevita Gaja*

Izgovorena Franom Kurelcem, u Zagrebu, Narodna tiskarnica dra. Lj. Gaja, 1872.

12 x 15,5 cm

Matica hrvatska

6. *Danica ilirska*

Sedmoletni tečaj, 1841. 1842. 1843., Slozi ilirskoj, u Zagrebu. Urednik i izdava-telj Dr. LjUDEVIT GAJ.

Tiskom k. pl. Iliraka narod-ne tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja. 1841. 1842. 1843.

22 x 28 cm

Matica hrvatska

7. *Ilirske novine*

1842.

42,5 x 28 cm

Matica hrvatska

8. *List mesečni Horvatsko-slavonsko-ga gospodarskoga društva,*

Uredjivan po osrednom odboru.

Druga godina, 1843.

U Zagrebu. Tiskom kralj. Pov. Na-rodne tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja.

Matica hrvatska

9. KOLO.

Članci za literaturu, umetnosti i narodni život.

Urednik: Stanko Vraz.

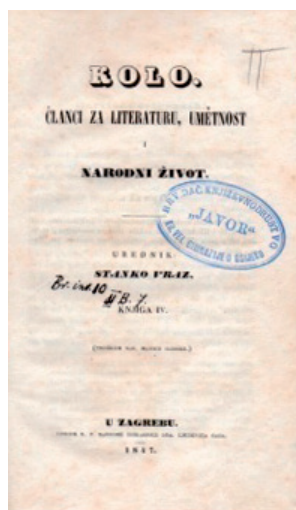
Knjiga IV.

(Troškom nar. Matice ilirske)

U Zagrebu. Tiskom k. p. Narodne tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja. 1847.

13 x 12,5 cm

Matica hrvatska

ČITANJE, PISANJE I CRKVENI NAUK U DOBA HRVATSKOG NARODNOG PREPORODA

1. PODVÚCHANYA

Vu naj poglaviteshéh Vere iztinah, y naj oszebiteshéh dúsnosztjah od prezivshenoga, preszvetloga, prepostuvanoga gzposina biskupa

MAKSZIMILLIANA VERHOVACZ

Vu Zagrebu Pritizkana vu Novoszelzkoj Szlovàrnici. 1822.

11 x 18 cm

Župna knjižnica Župe Marija Bistrica

2. RAZLAGANYE SZVETEH EVANGELIUMOV

Za vsze zeloga leta zapovedane szvetke. Vu Varasdinu, Pritizkano z Slova mi Ivana Sangilla, Kral. Priv. Stamp. 1823.

11 x 17,5 cm

Župna knjižica Župe Marija Bistrica

3. CHTÉJENYA Y EVANGELIUMI

Na vsze nedelye y szvétke czèloga léta za Potrébuanye czlanve BISKUPIE ZAGREBECHKE

Po Zapovédi y Oblazti Preizvisheoga, Preszvetloga y Preposttuvànoga Gozpodina

Alexandra Alagovich, Biskupa Zagrebechkoga.

Vu Zagrebu. Pritizkana vu Ferencza Suppan Szovarniczi 1831.

Župna knjižnica Župe Marija Bistrica

4. Mali katekizmush z pitanyih, i odgovorih ...

Budimpešta, 1821.

papir, tisak: Pritizkan vu Szlovàrnici Kralyevske Vugerzke Mudrovuchne Zkupchine

18,3 x 11,5 cm, 24 str.

Mu 1032

Katekizam za najnižu dob učenika osnovne škole, naslovljen *Mali katekizmus z pitanjih, y odgovorih za naimenshu detcu, Horvatzkoga orszaga*. Na naslovnici je grb Kraljevine Ugarske. Sadržaji katekizma raspoređeni su u pet dijelova i jedan prilog. U kratkom uvodu objašnjen je pojam katekizma. Pisan je u obliku pitanja i odgovora, kajkavskim narječjem. Prvi dio govori o vjeri, drugi dio o ufanju, treći o kršćanskoj ljubavi, četvrti o sakramentima, a peti o kršćanskim dužnostima. Prilog sadrži pitanja i odgovore povezane sa smrću, sudom, paklom i nebeskim kraljevstvom, dakle pojmovima koji se odnose na zagrobni život. Katekizam završava pjesmom – Popevka. Od szvet: shakramentuma, na notu dijachku. Sacris Solemnis – u sedam strofa.

Hrvatski školski muzej

5. *Kleiner catechismus ...*

Budimpešta, 1824.

papir, tisak: Gedruckt, mit k. ung. Universitäts=Schriften

19 x 11,8 cm, 291 str.

Mu 3085

Katekizam naslovljen *Kleiner Katechismus oder kurze, und ächte Bekenntniss der griechischen nicht unirten Religion, zum Gebrauche der nicht unirten slavonisch-serbischen und walachischen Jugend...* Dvojezični pravoslavni katekizam (staroslavenski i njemački jezik) za slavonsko-srpsku i vlašku mladež. Sastavljen u obliku pitanja i odgovora, u tri dijela (o vjeri, o ljubavi, o ufanju). Na

početku katekizma su dvije ilustracije s biblijskim motivima.

Hrvatski školski muzej

6. *Veliki katekizam s pitanji i odgovori...*

Anton Mudrovčić

Zagreb, 1836.

papir, tekstil, tisak: Štampano kod Franje Suppana

18,1 x 11,9 cm, VI + 128 + [4] str.

Mu 3086

Katekizam naslovljen *Veliki katekizam s pitanji i odgovori, za potrebu i hasan dviuh zakonito sodruženih biškupiah Senjske i Modruške iliti Korbavske*. Ima dopuštenje crkvenih vlasti za uporabu, pisano na latinskom jeziku. Zatim se A. Mudrovčić obraća čitateljima, govori uglavnom o novom, ilirskom, pravopisu koji je u katekizmu upotrijebljen. Vjeronaučno gradivo raspoređeno je u uvod (što je katekizam, koliko poglavlja ima i koja su to poglavlja), pet poglavlja (vjera, ufanje, kršćanska ljubav, sveti sakramenti i kršćanska pravednost) i dodatak (od četirih najposljednjih stvari: Od smerti, Od suda, Od Pakla, Od Neba). Sadržaji su predstavljeni u obliku pitanja i

odgovora. Završava rječnikom manje poznatih riječi (hrvatsko-njemačko-latinskim).

Hrvatski školski muzej

7. *Mali katekizam ...*

Imbro Antolić

Karlovac, 1848.

papir, tisak: Tiskom k. p. tiskarne Ivana Nep. Prettnera

17,4 x 12 cm, 32 str.

Mu 1024

Katekizam za niže razrede osnovne škole Zagrebačke biskupije, naslovljen *Mali katekizam s pridavkom od četirih posljednjih stvari i dodanjem svetog sakramenta pokore i oltara. Za potrebu dčce u elementarnim ili početnim školam Zagrebačke biskupie*. Prije uvoda, koji odgovara na pitanje što je katekizam te u koliko dijelova se kršćansko-katolički nauk u ovom katekizmu predaje, kratak je predgovor autora. Sadržaji su predstavljeni u obliku pitanja i odgovora u pet poglavlja (vjera, ufanje, kršćanska ljubav, sveti sakramenti, kršćanske dužnosti) i dva dodatka (Pridavak, Od četirih posljednjih stvari i Dodanje. Od svetog sakramenta pokore i oltara).

Hrvatski školski muzej

8. *Imen knisica ...*

Budimpešta, 1823.

papir, tisak: gedruckt in der Königl. ung. Universitäts-Buchdruckerei mit Stereotyp-Blatten

19,5 x 12 cm, 71 str.

Mu 2

Početnica za gradske škole Kraljevine Hrvatske. Naslovljena je: *Imen knisica za haszen varashikih uchilnic Horvatzkoga orszaga – Namenbüchlein zum Gebrauche der Stadschulen in dem Königreiche Kroatien*. Dvojezični udžbenik (na hrvatskom i njemačkom jeziku) podijeljen je u deset cjelina – paragrafa, pisan tiskom i pisanom latinicom i goticom. Tekstovi koje sadrži uglavnom su otisnuti paralelno na oba jezika. Na stranicama 8, 10, 11, 68, 69 i 70 riječi su u tekstovi na latinskom jeziku. Nakon abecede i vježba sricanja, slijede upute djeci za ponašanje (Kratki Dérsanya Navuki), zatim tekstovi različita sadržaja, naslovljeni Mala Priповедanya. Od stranice 50 do stranice 65 otisnuti su tekstovi pisanim slovima. Početnica sadrži prigodne molitve, tekst Pro Exercitio Lectio-nis te, na koncu, tablicu brojeva na njemačkom jeziku.

Hrvatski školski muzej

9. *Čitanka za drugi razred glavnih i gradjanskih školah*

Trst, 1846.

papir, tisak: I. Papš, vladateljni slovo-tištitelj

18 x 11,9 cm, 171 str.

Mu 86

Knjiga tvrdih korica, podijeljena je u sedam cjelina. Prva je cjelina posvećena školskim zakonima za pučke škole u nasljednim zemljama austrijske carevine. U drugoj cjelini su čudoredni tekstovi. U trećoj su cjelini tekstovi koji su prirodopisne tematike (O zemlji i ostalih nebe-

skih tĕlesih, O carstvu Źivinah, Ptice, Ribe, O solih...). DuŹnostima prema vladaru, poglavarima i domovini bave se tekstovi ĉetvrte cjeline. U toj cjelini, uz tekstove pisane tiskanim slovima, nalaze se i tekstovi pisani pisanim slovima. Peta se cjelina odnosi na ĉudoredne prosudbe, Źesta donosi pravila za pristojno vladanje, a posljednja, sedma, sadrŹi pravila za oĉuvanje zdravlja.

Hrvatski Źkolski muzej

10. *Ilirska slovnica*

Vjekoslav Babukić

Zagreb, 1854.

papir, tekstil, tisak: Bĕrztotiskom nar. tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja

21,5 x 14,5 cm, XVI + 436 + IV str.

Mu 847

Tvrdo ukoriĉeni udŹbenik. Na naslovnici se osim naslova i informacije o autoru nalaze dva citata koja govore o jeziku (prvi J. P. Źafarika, a drugi Jacoba Grimma). Slijedi kraĉi citat Kvintilijana o jeziku (na latinskom), zatim Alberta Schotta te iz Ureĉenja organizacije gimnazija i realnih Źkola u Austriji iz 1849. Potom je otisnuta posveta banu Josipu Jelaĉiĉu i predgovor. Primjerku nedostaje prvih osam stranica Uvoda. SadrŹaj je podijeljen u tri dijela (Glasoslovje, Rĕĉoslovje, Stavkoslovje) i dalje u odsjeke te Zaglavak i Dodatak.

Hrvatski Źkolski muzej

11. *Slovnica hĕrvatska za gimnazije i realne Źkole*

Antun MaŹuraniĉ

Zagreb, TroŹskom spisateljjevim, 1859.

papir, tisak: Bĕrztotiskom Karla Albrechta u Zagrebu

19,7 x 13,6 cm, VI + 142 str.

Mu 742b

Tvrdo ukoriĉen prvi dio udŹbenika gramatike (Dio I. Rĕĉoslovje). Autor poĉinje s pojaŹnjenjima pojma slovnice i njezinim dijelovima koje dalje razraĉuje u ĉetiri poglavlja (Glasoslovje, Pregibanje rĕĉih, Tvorenje pregibivih rĕĉih, O ĉesticah) podijeljena po paragrafima.

Hrvatski Źkolski muzej

12. Ilirska čitanka za gornje gimnazije
 Beč, Troškom c. kr. ravnateljstva naklade školskih knjigah, 1856.
 papir, tekstil, tisak: Tiskom oo. Mechitharistah
 22,7 x 15,4 cm, X + 546 str.
 Mu 795

Prvi svezak čitanke iz hrvatske književnosti (ulomci djela od početaka do 1835. godine). Uvod sadrži kratak pregled razvoja hrvatske književnosti. Tekstovi su raspoređeni u 65 poglavlja. Prvih pet su ulomci iz kronika, zakona, dokumenata, rukopisa i legenda, a ispred svakog teksta stoji bilješka o izvoru i podrijetlu. Ostalih 60 poglavlja koncipirano je prema autorima o kojima je na početku svakoga poglavlja kratka biografska bilješka, nakon koje slijede ulomci iz njihovih najpoznatijih djela.

Hrvatski školski muzej

13. Pregled sklanjanjah ilirskih - jedinstveni broj - zidna tabla

Ljudevit Gaj, Zagreb, krajem 19. st.;
 Dar Josipa Graneca Zagreb 1902.
 papir, karton, tisak
 38 x 47 cm
 Mp 2498
 [VR]
 Hrvatski školski muzej

PREGLAD
 sklanjanjah ilirskih.
 Jedinstveni broj.

* Padeži	I. Sklanjanje						II. sklanjanje	III. sklanjanje
	I. sklanjanje		II. sklanjanje		III. sklanjanje	IV. sklanjanje		
	sklanjanje	sklanjanje	sklanjanje	sklanjanje				
1. Imenitelj: da li staj?	...	o	...	e	a	...	...	
2. Rukodjel: koga li staj?	a	a	a	a	a	a	e	
3. Dostoj: koga li staj?	u	u	u	u	u	u	i	
4. Tuzitelj: koga li staj?	a	e	o	a	e	u	...	
5. Puzitelj:	e	e	o	u	e	o	i	
6. Mladi: ali?	u	u	u	u	u	u	i	
7. Dostoj: a koga li staj?	om	om	om	em	em	om	iu	
Mnoštveni broj.								
1. Imenitelj: da li staj?	i	i	a	i	a	e	i	
2. Rukodjel: koga li staj?	ah	ah	ah	ah	ah	ah	ih	
3. Dostoj: koga li staj?	om	om	om	em	em	om	iu	
4. Tuzitelj: koga li staj?	e	e	a	e	a	e	i	
5. Puzitelj:	i	i	a	i	a	e	i	
6. Mladi: ali?	ih	ih	ih	ih	ih	ih	ih	
7. Dostoj: a koga li staj?	i	i	i	i	i	om	iu	

KRIZMANIĆ I O KRIZMANIĆU

1. Portret Ivana Krizmanića

Ulje na platnu, dimenzije 71 x 56
 Hrvatsko nacionalno svetište Majke
 Božje Bistričke

2. Raj zglobljen

John Milton

Godine 1827. s engleskog preveo
 Ivan Krizmanić.

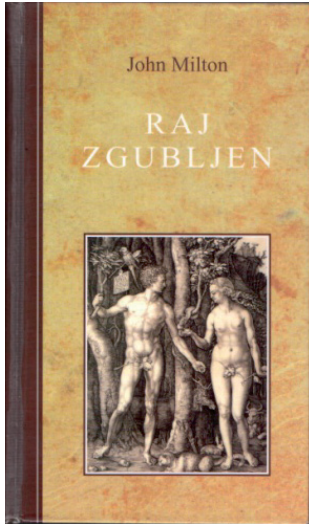
Za tisak priredio, rukopis transkribirao, rječnik sastavio i pogovor napisao Alojz Jembrih.

Zagreb, Disput, 2005.

12,5 x 20,5 cm

Općinska knjižnica i čitaonica Marija Bistrica

3. ***Prvi hrvatski Shakespeare***

Ivan Lupić i Bojana Schubert

O prvom prijevodu Shakespearea na hrvatski jezik.

Prijevodna minijatura o kraljici Mab iz *Romea i Julije*.

Godine 1836. s engleskog preveo **Ivan Krizmanić**.

Ludbreg, Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“, 2016.

15 x 21 cm

Općinska knjižnica i čitaonica Marija Bistrica

4. ***Vienac***

Zabavi i pouci.

Uredili Dr. Gjuro Arnold, Dr. Stjepan Bosanac i Dr. Milan Šenoa.

Izdaje „Matica hrvatska“, 1902. Tisak Dioničke tiskare u Zagrebu.

Dr. Gjuro Šurmin: BILJEŠKE ZA HRVATSKI PREPOROD, Ivan Krizmanić, str. 425-426

Matica hrvatska

5. ***Život i književni rad Ivana Krizmanića***

Vladoje Dukat

Donja Stubica, Kajkaviana, 2002.

17 x 24 cm

Kajkaviana

6. ***Sladki naš kaj***

Ogledi iz stare kajkavske književnosti

Izabrao tekstove i pripomenke o piscima dodao Vladoje Dukat.

Poglavlje 24. Ivan Krizmanić

Zagreb, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1944.

14 x 19,5 cm

Ogranak Matice hrvatske u Mariji Bistrici

7. ***U suton kajkavskog književnog jezika: Povijesnosociolingvistička analiza jezika Ivana Krizmanića***

Bojana Schubert

Zagreb, Srednja Europa, 2016.

16,5 x 23,5 cm

Općinska knjižnica i čitaonica Marija Bistrica

175. GODINA MATICE HRVATSKE

1. *Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892.*

Spomen-knjiga.

Napisali Tade Smičiklas i Franjo Marković.

Sa dvanaest slika i jednim snimkom rukopisa.

U Zagrebu 1892. Izdanje Matice hrvatske. Tisak Karla Albrechta.

17,5 x 22,5 cm

Općinska knjižnica i čitaonica Marija Bistrica

2. *Spomenica Matice hrvatske 1842 – 2002.*

Ive Mažuran i Josip Bratulić

Zagreb, Matica hrvatska, 2004.

23,5 x 31,5 cm

Matica hrvatska

Utemeljitelji Matice hrvatske, Matica hrvatska

Slavjanske vësti

- Dne 22. Lipnja preminuo je u Omilju nedaleko odavle u 87. godini života svoga najstarij sveštenik biskupie zagrebačke *Ivan Krizmanić* opat i župnik bistrički. Svaki koji ga je god poznavao, iskreno kaje pokojnika, kojega su resile sve kreposti svetovne i duhovne. U tog izvanrednog čovëka biaše sërce plemenito i izobraženo, um prosvetjen i bistar do zadnjeg časa života njegova. *Ivan Krizmanić* bio je izim toga dom morodac dušom i tëlom, bio je, što se načelah društvenih i dëržavnih tiče, čovëk našega vëka, čovëk odlučivog naprëdka, a k tomu pravi sveštenik u smislu nauke Isukërsta. Bistar duh i za sve dobro i plemenito oduševljeno sërce mlada čovëka, k tomu raznovërstno izkustvo starca, učine ga ljubimcem sviuh koji su š njime obćili, te svaki sad gorko oseća što je u njemu izgubio. Nu premda se utërnù zublja života njegova, zato će ipak uspomena *Ivana Krizmanića* u sèrcu zemljakah njegovih kao jasna večernja zvëzda sjati i sigurno dulje trajati, nego ma kakav spomenik iz sludena gvoždja ili kamena.

Nekrolog Ivanu Krizmaniću objavljen u časopisu Neven u rubrici Slavjanske vësti 24. lipnja 1852.

